

Crna Gora
Ministarstvo evropskih poslova

Adresa: Bulevar revolucije 15
81000 Podgorica, Crna Gora
Tel: +382 20 481 301

Prilog 1

**Crna Gora
Ministarstvo evropskih poslova**

INFORMACIJA

**o Finansijskom sporazumu između Evropske komisije, Crne Gore i Kosova za IPA III
Program prekogranične saradnje Crna Gora – Kosovo 2021-2027**

Podgorica, april 2023. godine

I Program prekogranične saradnje Crna Gora – Kosovo 2021-2027

Programi prekogranične i transnacionalne saradnje u okviru Ipe III sprovode se u okviru politike proširenja Evropske unije, te proizilaze i nastavljaju se na programe koji se sprovode u finansijskoj perspektivi 2014-2020. Programi saradnje imaju za cilj promovisanje dobrosusjedskih odnosa i društveno-ekonomski razvoj kroz sprovođenje zajedničkih inicijativa na lokalnom i transnacionalnom nivou.

U finansijskom periodu 2021-2027, Crna Gora trenutno učestvuje u ukupno deset programa prekogranične i transnacionalne saradnje. Program prekogranične saradnje između Crne Gore i Kosova 2021-2027 (Program) je nastavak programa prekogranične saradnje između Crne Gore i Kosova 2014-2020. Ovaj program podržava prekograničnu saradnju u cilju promocije dobrosusjedskih odnosa, podsticanja evropskih integracija i promocije društveno-ekonomskog razvoja kroz zajedničke lokalne i regionalne inicijative.

U cilju sprovođenja Programa, neophodno je da Evropska komisija, Vlada Crne Gore i Vlada Republike Kosovo zaključe Finansijski sporazum kojim se utvrđuju uslovi pružanja podrške EU, pravila i postupci isplate koja se odnose na podršku i uslove pod kojima će se upravljati podrškom. Takođe, potpisivanjem ovog Sporazuma obezbjeđuje se osnova za izvršavanje svih obaveza koje države preuzimaju kako bi ispunile ciljeve koji su predviđeni Programom.

Za potrebe izrade Programskog dokumenta, koji je sastavni dio Finansijskog sporazuma (Aneks1), u konsultacijama su učestvovala sve strane potpisnice. Proces programiranja obuhvatio je period od 16 mjeseci, od kraja aprila 2020. do jula 2021. godine. Pripreme koje su uključivale obje operativne strukture (OS) počele su početkom maja 2020. i nastavljene do 3. jula 2021. godine. Za pripremu programa formiran je Zajednička radna grupa, sačinjena od predstavnika nadležnih institucija Crne Gore i Kosova (JTF). Tokom pripreme Programskog dokumenta, organizovano je pet sastanaka ove radne grupe. Nakon sprovedene procedure interservisnih konsultacija, Programski dokument je usvojen od strane Evropske komisije odlukom C(2022) 3597 od 31. maja 2022. godine.

Iako je analiza sprovedena tokom pripreme Programskog dokumenta pokazala brojne izazove u prekograničnom regionu, zbog ograničenih sredstava EU koja su na raspolaganju Program se fokusira na ograničeni broj tematskih oblasti, uključujući:

- Unapređenje saradnje između institucija, kao i drugih organizacija radi uspostavljanja mjera kojima se rješavaju zajednički izazovi;
- Prilagođavanje vještina i kapaciteta mladih, žena i ranjivih grupa tržištu rada;
- Stvaranje radnih mjesta, posebno u ruralnim područjima (npr. u ruralnom turizmu);
- Bolje promovisanje planinskog područja kao turističke atrakcije na međunarodnom nivou;
- Unapređenje turističkih proizvoda i usluga;
- Korišćenje i kombinovanje rezultata postojećih projekata, kako bi se obezbijedila sinergija;
- Podizanje svijesti u smislu zaštite životne sredine radi održivog turizma.

S tim u vezi, opšti cilj Programa je promovisati dobrosusjedске odnose, podsticati evropske integracije i doprinijeti društvenom, ekonomskom i teritorijalnom razvoju prekograničnog područja programa poboljšanjem zapošljavanja, mobilnosti radne snage

društvene i kulturne inkluzije preko granica, uz razvoj održivog turizma. Opšti cilj će biti postignut kroz sljedeće tematske klustere i prioritete, shodno klasifikaciji iz Priloga III Regulative (EU) 2021/1529 o uspostavljanju Instrumenta pretprijetne podrške (IPA III) :

I Tematski klaster: Unaprijeđene prilike za zapošljavanje i socijalna prava

Tematski prioritet 1: **Zapošljavanje, mobilnost radne snage i socijalna i kulturna inkluzija preko granica**

Posebni cilj 1.1: Povećano prekogranično zapošljavanje mladih i ranjivih grupa

II Tematski klaster: Unaprijeđeno poslovno okruženje i konkurentnost

Tematski prioritet 2: **Turizam i kulturno i prirodno nasljeđe**

Posebni cilj 2.1: Podstaci održivi turizam u prekograničnom regionu

III Tematski klaster: Unaprijeđeni kapacitet lokalnih i regionalnih organa vlasti za suočavanje sa lokalnim izazovima – Ovaj tematski klaster ima horizontalni značaj, i na njega će se odnositi aktivnosti iz drugih klastera.

Tehnička podrška predstavlja zaseban prioritet koji služi olakšavanju sprovođenja samog Programa. Poseban cilj ovog prioriteta je da osigura efikasnu, djelotvornu, transparentnu i blagovremenu implementaciju Programa, kao i da unaprijedi njegovu vidljivost. Prioritet se sprovodi kroz projekat Tehničke podrške.

II Sredstva potrebna za realizaciju Sporazuma

Stopa finansiranja EU na nivou svakog tematskog prioriteta (osim tehničke podrške) nije manja od 20%, niti veća od 85% prihvatljivih troškova. Sufinansiranje tematskih prioriteta obezbjeđuju korisnici bespovratnih sredstava, u iznosu od najmanje 15% ukupnih troškova na nivou projekta. Iznos opredijeljen za tehničku podršku sprovođenju Programa je ograničen na 10% ukupne vrijednosti doprinosa EU, dok je stopa finansiranja tehničke podrške od strane EU 100%.

Ukupna procijenjena vrijednost ovog Programa iznosi 9.734.118 eura, a maksimalni doprinos EU ovom Programu je 8.400.000 eura. Finansijski sporazum se odnosi generalno na cijelu perspektivu 2021-2027, au pogledu finansijskih sredstava Sporazumom se trenutno potvrđuje alokacija za 2022. godinu, dok će usvajanje preostale alokacije biti odobrene razmjenom pisama između Evropske komisije i korisnika IPA III. EU će IPA sredstva za ovaj Program obezbijediti kroz tri alokacije, tako što će se sredstva raspoloživa za 2021. i 2022. godinu isplaćivati kroz alokaciju za 2022. godinu, sredstva raspoloživa za 2023, 2024. i 2025. godinu isplaćivati kroz alokaciju za 2024. godinu, dok će se sredstva raspoloživa za 2026. i 2027. godinu isplaćivati kroz alokaciju za 2026. godinu. Ukupni procijenjeni budžet za prvu alokaciju sredstava ovog Programa iznosi 2.781.176 eura, dok je maksimalni doprinos EU određen na 2.400.000 eura.

III Tehnička podrška

Ministarstvo evropskih poslova, kao Upravljačko tijelo Programa, sprovodiće projekat tehničke podrške, koji će imati za cilj da obezbijedi efikasno i efektivno upravljanje i

sprovođenje Programa u Crnoj Gori, kao i pružanje podrške podnosiocima predloga projekata i korisnicima bespovratih sredstava. Tehnička podrška je usmjerena, između ostalog, na obezbjeđivanje efikasnog upravljanja i administracije Programom, a u cilju finansiranja aktivnosti koje sprovode Upravljačko tijelo, Zajednički sekretariat, Revizorsko tijelo, Ugovorno tijelo, kao i svih drugih aktivnosti koje su neophodne u procesu upravljanja Programom. Ovo će se postići uspostavljanjem i radom Zajedničkog tehničkog sekretarijata Programa, sa glavnom kancelarijom na teritoriji Crne Gore (Podgorica) i područnom kancelarijom na Kosovu (Priština). Za ovaj prioritet EU obezbjeđuje 100% finansiranja, a ukupno opredjeljena sredstva za tehničku podršku za period 2021-2027 su 840.000 eura.

SPORAZUM O FINANSIRANJU POSEBNI USLOVI

Evropska komisija, u daljem tekstu "**Komisija**", koja postupa u ime Evropske unije, u daljem tekstu "**Unija**",

sa jedne strane, i

Crna Gora koju predstavlja Vlada Crne Gore i Kosovo* koje predstavlja Kabinet premijera, u daljem tekstu zajedno nazvani "**korisnici IPA III**", ili odvojeno "**korisnik IPA III**"

sa druge strane,

i zajedno, kolektivno nazvani "strane"

DOGOVORILI SU SLJEDEĆE:

Član 1 - Program prekogranične saradnje (CBC)

(1) Unija je saglasna da finansira, a korisnici IPA III saglasni su da prihvate finansiranje sljedećeg Programa CBC kako je opisano u Aneksu I:

Program prekogranične saradnje Crna Gora — Kosovo za period 2021-2027

Globalni broj(evi) obaveze:

Za 2022. godinu: JAD.974967

Ovaj Program CBC finansira se iz budžeta Unije prema sljedećem osnovnom aktu:
Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA III)¹

(2) Ukupan procijenjen vrijednost ovog Programa iznosi 9.734.118 EUR, a maksimalni doprinos Unije ovom Programu je 8.400.000 EU.

Ovaj doprinos Unije biće podijeljen na godišnje obaveze za period 2022., 2024. i 2026. u skladu sa Anexom I. Ništa u ovom Finansijskom sporazumu ne može se tumačiti kao da implicira finansijsku obavezu Unije u vezi sa kreditima koji još nisu odobreni usvajanjem budžeta EU. Usvajanje naknadnih godišnjih finansijskih obaveza navedenih u Aneksu I biće odobreno razmjenom pisama između Komisije i korisnika IPA III.

Nije obavezan finansijski doprinos od korisnika IPA III.

(3) Program CBC sprovodi se u skladu sa opisom navedenim u Aneksu I.

* Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova

¹ Uredba (EU) 2021/1529 Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. septembra 2021 kojom je uspostavljen Instrument pretpristupne pomoći (IPA III) OJ L 330, 20.09.2021. godine, str. 1

Član 2 — Period izvršenja i period operativne implementacije

(1) Period izvršenja ovog Sporazuma o finansiranju, kako je definisano u članu 1 (1) Aneksa II, utvrđen je na 12 godina od zaključenja ovog Sporazuma o finansiranju, ili od razmjene pisama za naknadne budžetske rate.

(2) Trajanje operativnog perioda implementacije ovog Sporazuma o finansiranju, kako je definisano u članu 1(2) Aneksa II, utvrđuje se na 6 godina od zaključenja ovog Sporazuma o finansiranju, ili od razmjene pisama za naknadne budžetske rate.

(3) Ovi periodi se mogu produžiti kako je predviđeno članom 15. Aneksa II.

Član 3 — Adrese i komunikacija

Sva komunikacija u vezi sa sprovođenjem ovog Sporazuma o finansiranju je u pisanoj formi, uz izričito upućivanje na Program CBC kako je naznačen u članu 1(1) i šalje se na sljedeće adrese:

a) za Komisiju

Gđa Michela Matuella
Vršiteljka dužnosti direktora D, Zapadni Balkan
Generalni direktorat za susjedstvo i pregovore o proširenju (DG NEAR)
Rue de la Loi 15
Evropska komisija
B-1049 Brisel, Belgija
e-mai1: NEAR-D@ec.europa.eu

b) za korisnike IPA III

Za Crnu Goru:

G. Aleksandar Masković
Nacionalni IPA koordinator
Vlada Crne Gore
Ministarstvo evropskih poslova
Bulevar Revolucije 15, 81000 Podgorica, Crna
Gora e-mail: aleksandar.maskovic@gsv.gov.me

Za Kosovo:

Nacionalni IPA koordinator
Kabinet premijera
Vlada Kosova
Zgrada Vlade, Majke Tereze 14,
10000, Pristina, Kosovo
E-mai1: dazh@rks-gov.net i Florim.Canolli@rks-gov.net

Član 4 — Kontaktne tačke za OLAF

Kontaktna tačka korisnika IPA III koja ima odgovarajuća ovlašćenja da direktno saraduje sa Evropskom kancelarijom za borbu protiv prevara (OLAF) radi olakšavanja operativnih aktivnosti OLAF-a je:

Za Crnu Goru:

Kontaktna tačka AFCOS/Kancelarija AFCOS
Gđa Nataša Kovačević
Ministarstvo finansija Crne Gore
Stanka Dragojevića 2, 81000 Podgorica, Crna
Gora natasa.kovacevic@mif.gov.me

Za Kosovo:

Nacionalni IPA koordinator
Kabinet premijera
Vlada Kosova
Zgrada Vlade, Majke Tereze 14,
10000, Pristina, Kosovo
E-mai1: dazh@rks-gov.net i Florim.Canolli@rks-gov.net

Član 5 — Okvirni finansijski sporazumi o partnerstvu

Program CBC se sprovodi u skladu sa odredbama Okvirnog finansijskog sporazuma o partnerstvu (FFPA) između Evropske komisije i Crne Gore o aranžmanima za sprovođenje finansijske pomoći Unije Crnoj Gori u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III) odnosno u skladu sa odredbama FFPA između Evropske komisije i Kosova o aranžmanima za sprovođenje finansijske pomoći Unije Kosovu u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III) (u daljem tekstu „FFPA“).

Ovim Sporazumom o finansiranju dopunjuju se odredbe gore navedenih FFPA. U slučaju sukoba između, sa jedne strane, odredbi ovog Sporazuma o finansiranju i, sa druge strane, odredbi predmetnog FFPA, ove zadnje imaju primat.

U skladu sa članom 154(5) Finansijske uredbe, implementacija programa indirektnog upravljanja od strane korisnika IPA dopunjuje se ad-hoc mjerama navedenim u članu 7.

Član 6 - Aneksi

(I) Ovaj Sporazum o finansiranju čine:

a) ovi Posebni uslovi

b) Aneks I: Program CBC Crna Gora — Kosovo za period 2021-2027

c) Aneks II: Opšti uslovi

d) Aneks III: Obrazac godišnjeg izvještaja CBC o realizaciji pomoći IPA III u skladu sa članom 80. FFPA

e) Aneks IV Obrazac Finansijskog izvještaja prema članu 61 (2) (a) i 61(3) FFPA, uključujući obrazac za predviđanja vjerovatnih zahtjeve za plaćanje prema članu 33(3) FFPA

f) Minimalne specifikacije računovodstvenog sistema zasnovanog na obračunskom načelu

(2) U slučaju sukoba između odredaba Aneksa i odredaba ovih Posebnih uslova, odredbe Posebnih uslova imaju primat. U slučaju sukoba između odredbi Aneksa I i odredaba Aneksa II, odredbe Aneksa II imaju primat.

Član 7 — Odredbe kojima se odstupa od Aneksa II ili se on dopunjuje

U skladu sa verifikacionom misijom za povjeravanje zadataka izvršenja budžeta koja je sprovedena u junu 2022. godine, primjenjuju se sljedeće ad-hoc mjere:

- Naknadna verifikaciona misija od strane DG NEAR će se obaviti čim se IPA III sistemi uspostave;
- Nacionalnim strukturama i organima je zabranjeno da preuzimaju nove zakonske obaveze, uključujući odluke o dodjeli ugovora, prije zadovoljavajućeg ishoda naknadne verifikacione misije;
- Prenos sredstava od strane DG NEAR korisniku IPA III je suspendovan do zadovoljavajućeg ishoda naknadne verifikacione misije

Sljedećom odredbom se dopunjuje Aneks II:

Komisija namjerava da postepeno uvede elektronski sistem razmjene za izvještavanje o ugovorima pod indirektnim upravljanjem od strane korisnika IPA III ("IPA-APP"). Korisnik IPA III će biti obavezan da se registruje i koristi IPA-APP kako bi omogućio e-upravljanje Sporazumima o finansiranju.

Član 8 — Zaključivanje i stupanje na snagu

Ovaj Sporazum o finansiranju smatra se zaključenim na dan kada ga potpiše posljednja strana, a najkasnije do 31. decembra 2023. godine.

Ovaj Sporazum o finansiranju stupa na snagu na dan kada ga potpiše posljednja strana.

Za Vladu Kosova, ovaj Sporazum o finansiranju stupa na snagu na dan kada Komisija primi obavještenje kojim se potvrđuje završetak internih procedura korisnika IPA III koje su neophodne za njegovo stupanje na snagu. Komisija obavještava korisnike IPA III o datumu prijema ovog obavještenja.

Dio programa koji se sprovodi u indirektnom upravljanju sa korisnicima IPA III, sa izuzetkom pokretanja postupka dodjele ugovora, počinje tek nakon što FFPA stupi na snagu i kada se završi potrebno povjeravanje zadataka realizacije budžeta.

Ovaj sporazum je sastavljen u tri primjerka na engleskom jeziku, jedan se predaje Komisiji i jedan svakom od korisnika IPA III.

Za korisnike IPA III:

Za Komisiju

Za Crnu Goru:

G. Aleksandar Mašković
Nacionalni IPA
koordinator Vlada Crne
Gore
Ministarstvo evropskih
poslova

Gđa Michela Matuella
V.D. direktora D, Zapadni Balkan
Generalni direktorat za susjedsku politiku i
pregovore o proširenju, Evropska komisija

U Briselu, dana

U Podgorici, dana

Date: 17/11/2022

Datum:

Potpis

Potpis

Za Kosovo:

G. Besnik Bislimi
Prvi potpredsjednik Vlade,
za evropske integracije, razvoj i dijalog

U Prištini, dana

Datum

:

Potpis

ANEKS I

Akcioni dokument za: Program prekogranične saradnje Crna Gora — Kosovo* za period 2021-2027

* Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom SB UN 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova

SADRŽAJ

SINOPSIS PROGRAMA.....	3
LISTA SKRAĆENICA.....	6
1. SAŽETAK PROGRAMA.....	6
1.1. Sažetak programa.....	7
1.2. Priprema programa i učešće partnera.....	8
2. OBLAST PROGRAMA.....	10
2.1. Analiza stanja.....	10
2.2. Glavni nalazi.....	15
3. STRATEGIJA PROGRAMA.....	17
3.1. Obrazloženje - Opravdanost odabrane strategije intervencije.....	17
3.2. Opis prioriteta programa.....	19
3.3. Horizontalna i međusektorska pitanja.....	30
3.4. Usklađenost sa drugim programima i makroregionalnim strategijama.....	32
3.5. Uslovi i pretpostavke.....	34
4. OKVIRNI BUDŽET.....	35
5. ARANŽMANI IMPLEMENTACIJE.....	37
5.1. Sporazum o finansiranju.....	37
5.2. Okvirni period implementacije.....	37
5.3. Metode implementacije.....	37
5.4. Struktura upravljanja programom.....	38
5.5. Razvoj i odabir i realizacija projekta.....	38
5.6. Opseg geografske podobnosti za nabavku i bespovratna sredstva.....	39
6. IZVJEŠTAVANJE, MONITORING I EVALUACIJA.....	39
7. INFORMISANJE I VIDLJIVOST.....	40
8. ODRŽIVOST.....	40

SINOPSIS PROGRAMA

Osnovni akt	Instrument za pretpristupnu pomoć (IPA III)
Naziv programa	Program prekogranične saradnje Crna Gora — Kosovo za period 2021-2027
OPSYS broj	ACT-60805 2022 JAD.974967 2024 JAD.974968 2026 JAD.974971
Programski dokument	Programski okvir IPA III
Prozor	Prozor 5 Teritorijalna i prekogranična saradnja
Programsko područje	<i>Crna Gora:</i> opštine Andrijevica, Bar, Berane, Bijelo Polje, Gusinje, Kolašin, Mojkovac, Petnjica, Plav, Podgorica, Rožaje, Tuzi i Ulcinj. <i>Kosovo:</i> opštine Pejë/Peć, Istog/Istok, Junik, Deçan/Dečani, Klinë/Klina, Djakovë/Đakovica
Opšti cilj/uticaj programa	Promovisati dobrosusjedske odnose, podsticati evropske integracije i doprinijeti društvenom, ekonomskom i teritorijalnom razvoju prekograničnog područja prprograma poboljšanjem zapošljavanja, mobilnosti radne snage društvene i kulturne inkluzije preko granica; i razvoj održivog turizma. Stabilan, socijalno i ekonomski razvijen prekogranični region
Tematski klasteri (TC), tematski prioriteti (TP) i posebni ciljevi/rezultati (SO) po tematskim prioritetima programa	<u>TP0: Tehnička pomoć</u> SO 1; Obezbijediti efikasnu, djelotvornu, transparentnu i pravovremenu implementaciju programa prekogranične saradnje, kao i podići svijest o programu među nacionalnim, regionalnim i lokalnim zajednicama i, generalno, stanovništvom u programskom području <u>TC 1 : Poboľjšati mogućnost zapošljavanja i socijalna prava</u> TP 1: Zapošljavanje, mobilnost radne snage i socijalna i kulturna inkluzija preko granica; SO 1.1: Povećati prekogranično zapošljavanje mladih i ranjivih ljudi; <u>TC 4: Poboľjšati poslovno okruženje i konkurentnost</u> TP 5 : Turizam i kulturna i prirodna baština; SO 2.1 Podstaći održivi turizam u prekograničnm regionu; NB: Tematski klaster TC 5: Poboľjšan kapacitet lokalnih i regionalnih vlasti da se bave lokalnim izazovima biće integrisan u glavne tokove. Predlog korisnika za integrisanje u glavne tokove ovog klastera predstavljn je u Odjeljku 3.3 ovog dokumenta

Ciljevi održivog razvoja (SDG)	<p><i>Glavni SDG:</i></p> <p>Cilj 8. Promovisati stalan, inkluzivan i održiv ekonomski rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve.</p> <p>U okviru implementacije sedmogodišnjeg programa prekogranične saradnje, odabrane operacije će takođe doprinijeti sljedećim SDG:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Cilj 4. Obezbijediti inkluzivno i pravično kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve - Cilj 5. Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i djevojčice - Cilj 10. Smanjiti nejednakost između i unutar država - Cilj 11. Učiniti gradove i naselja inkluzivnim, bezbjednim, otpornim i održivim - Cilj 13. Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promjena i njenih posljedica - Cilj 15. Zaštititi, obnoviti i promovisati održivo korišćenje terestrijalnih eko-sistema, održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti i preokrenuti degradaciju zemljišta i spriječiti uništavanje biodiverziteta
DAC kod(ovi) ²	<p>15110 - Vlast i civilno društvo – Generalno (10%)</p> <p>160 – Ostala socijalna infrastruktura i usluge (40%)</p> <p>322 – Turizam (50%)</p> <p>Podkodovi 1 (10%): 15110 - Javna politika i administrativno upravljanje</p> <p>Podkodovi 2 (40%): 16010 — Socijalna zaštita 16020 — Otvaranje radnih mjesta</p> <p>Podkodovi 3 (50%): 33210 — Turistička politika i administrativno upravljanje</p>
INFORMACIJE O BUDŽETU	
Budžetska linija	15.020300
Ukupni troškovi 2021-2027	9.734.118 EUR
Ukupan doprinos EU 2021-2027	8.400.000 EUR
Godišnji doprinos EU	<p>Za 2022. godinu – 2.400.000 EUR</p> <p>Za 2024. godinu – 3.600.000 EUR</p> <p>Za 2026. godinu – 2.400.000 EUR</p> <p>Zavisno od raspoloživosti aroprijacija za</p>

² DAC sektori (kodovi i opisi) navedeni su u prvom i četvrtom stupcu kartice 'kodovi namjene' u sljedećem dokumentu: www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/development-financestandards/dacandcrscodelists.htm

	predmetne finansijske godine nakon usvajanja relevantnog godišnjeg budžeta, ili kako je predviđeno u sistemu privremenih dvanaestina
UPRAVLJANJE I IMPLEMENTACIJA	
Metod implementacije	<p><i>Za operacije:</i> Indirektno upravljanje od strane Crne Gore</p> <p><i>Za tehničku pomoć:</i> Direktno upravljanje od strane Evropske komisije</p>
Nadležne strukture CBC/ relevantni organi u zemljama učesnicama IPA III ³	<p><i>U Crnoj Gori:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Vlada Crne Gore, Kancelarija za evropske integracije (upravljajući organ) - Ministarstvo finansija i socijalnog staranja Crne Gore, Direktor za finansiranje i ugovaranje sredstava EU pomoći (Posredničko tijelo za finansijsko upravljanje) <p><i>Na Kosovu:</i> Ministarstvo lokalne uprave, Odjeljenje za prekograničnu saradnju i Odjeljenje za kontrolu programa prekogranične saradnje</p>
JTS/Područne kancelarije zajedničkog tehničkog sekretarijata (JTS)	Glavna kancelarija JTS: Podgorica Crna Gora Područna kancelarija: Priština, Kosovo
Krajnji datum za zaključivanje Sporazuma o finansiranju	Za budžetsku alokaciju iz 2022. godine najkasnije do 31. decembra N +1
Krajnji datum za sporazum (razmjenu pisama) svih strana o daljim godišnjim budžetskim izdvajanjima radi implementacije Sporazuma o finansiranju	Za budžetsku alokaciju iz 2024. godine najkasnije do 31. decembra N +1 Za budžetsku alokaciju iz 2027. godine najkasnije do 31. decembra N +1
Krajnji datum za zaključivanje ugovora o nabavci i bespovratnim sredstvima	3 godine nakon datuma zaključenja Sporazuma o finansiranju (ili razmjene pisama za naknadne budžetske rate) osim u slučajevima predviđenim članom 114. FR
Okvirni operativni period implementacije	6 godina nakon datuma zaključenja Sporazuma o finansiranju (ili razmjene pisama za naknadne budžetske rate)
Krajnji datum za implementaciju Sporazuma o finansiranju	12 godina nakon datuma zaključenja Sporazuma o finansiranju (ili razmjene pisama za naknadne budžetske rate)

³ Nadležne strukture i nadležnosti biće definisane u skladu sa zakonodavnim okvirom IPA III i odgovarajućim Okvirnim sporazumom o partnerstvu i Sporazumu o finansiranju

LISTA SKRAĆENICA

ADRION	Interreg V- B Jadransko-jonski program
CANU	Crnogorska akademija nauka i umjetnosti
CB	Prekogranični
CBC	Prekogranična saradnja
CEFTA	Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini
CERN	Evropska organizacija za nuklearna istraživanja
COSME	Program EU za konkurentnost malih i srednjih preduzeća
COST	Evropska saradnja u nauci i tehnologiji
COVID-19	Bolest koronavirusa 2019
CSOs	Organizacije civilnog društva
EIO	Kancelarija za evropske integracije, Crna Gora
ERASMUS	Program EU za podršku obrazovanju, obuci, omladini i sportu u Evropi
EU	Evropska unija
EUREKA	Javno finansirana, međuvladina mreža, koja uključuje preko 40 zemalja
EUSAIR	Strategija EU za Jadransko-jonski region
EUSDR	Strategija EU za Dunavski region
GDP	Bruto domaći proizvod
GEANT	Vodeća evropska saradnja na mrežnim i elektronskim infrastrukturnim uslugama
GVA	Bruto dodata vrijednost
IAEA	Međunarodna agencija za atomsku energiju
ICT	Informaciona i komunikaciona tehnologija
IPA	Instrument za pretpristupnu pomoć
IPARD	Instrument za pretpristupnu pomoć za ruralni razvoj
JTF	Zajednička radna grupa
JTS	Zajednički tehnički sekretarijat
KAS	Kosovska agencija za statistiku
KS	Kosovo
ME	Crna Gora
MICS	Istraživanje višestrukih indikatora klastera u Crnoj Gori
MLGA	Ministarstvo administracije lokalne uprave
MMR	Kosovski mehanizam za monitoring i izvještavanje
MoM	Zapisnik sa sjednice
MONSTAT	Uprava za statistiku Crne Gore
NA	Nije dostupno
NGO	Nevladina organizacija
OS	Struktura CBC (ako se tekst odnosi na IPA II, Operativna struktura)
PPS	Standard kupovne moći
PESTLE	Politički, ekonomski, socijalno, tehnološki, pravno, ekološki
RAE	Zajednice Roma, Aškalija i Egipćana
RYCO	Regionalna kancelarija za saradnju mladih
SAA	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SEEC	Jugoistočna Evropa
SEE	Proces saradnje u Jugoistočnoj Evropi
SME	Snage, slabosti, mogućnosti, prijetnje
SWOT	Mala i srednja preduzeća
UN	Ujedinjene nacije
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNFCCC	Okvirna konvencija UN o klimatskim promjenama
VET	Stručno obrazovanje i obuka
WB	Zapadni Balkan

1. SAŽETAK PROGRAMA

IPA program prekogranične saradnje Crne Gore i Kosova realizovaće se u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć EU 2021-2027 (IPA III). Ovaj program podržava prekograničnu saradnju u cilju promocije dobrosusjedskih odnosa, podsticanja evropskih integracija i promocije društveno-ekonomskog razvoja kroz zajedničke lokalne i regionalne inicijative.

Zakonske odredbe za njegovu implementaciju propisane su sljedećim zakonskim aktima: Uredbom (EU) 2021/1529 Evropskog parlamenta i Savjeta od 15. septembra 2021. godine o uspostavljanju Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III).

1.1. Sažetak programa

Glavni nalazi

Program IPA III CBC ME-KS zasniva se na nalazima postojećeg stanja područja i sprovedenom SWOT analizom. Potrebe koje su proizašle iz analiza su zatim analizirane u svjetlu njihove prekogranične relevantnosti i mogućnosti koje program ima da odgovori na te potrebe. Iako su analize otkrile širi spektar pitanja, prepoznato je da se samo dio njih može riješiti u okviru ovog programa CBC.

Prekograničnim regionom dominiraju ruralna područja i planine. Ovo bogato okruženje i biodiverzitet pružaju stoga mnoge mogućnosti za zajedničko korišćenje ovih dobara na održiv način. Ono omogućava zajednički razvoj turizma i ukazuje na potrebu bolje promocije ovog područja na međunarodnom planu. Stoga su potrebne zajedničke turističke aktivnosti, kao i poboljšani razvoj vještina kako bi se poboljšale usluge i proizvodi u regionu.

Pored toga, stopa nezaposlenosti i dalje je visoka kod oba korisnika (posebno na Kosovu), sa velikim jazovima u zapošljavanju žena, mladih i ranjivih grupa. Statistika nezaposlenosti mladih ukazuje na izazove obrazovnog sistema i njegove sposobnosti da se prilagodi potrebama tržišta rada. Štaviše, da bi se podržalo tržište rada, postoji potreba da se poboljšaju kapaciteti zainteresovanih strana u javnom i privatnom sektoru, kao i da se promoviše bolje razumijevanje jedni drugih i različitih zajednica.

Izazovi koji se odnose na tržište rada, ranjive grupe i socijalnu inkluziju, kao i razvoj biznisa, moraju se rješavati na zajednički način, posebno u rastućim privrednim sektorima kao što su turizam i srodni sektori (npr. poljoprivreda, šumarstvo, prerada hrane). Socijalne prepreke i prepreke na tržištu rada treba rješavati na integrisaniji način i kroz zajedničke mjere koje smanjuju prepreke pristupu tržištu rada sa obje strane granice i koje promovišu saradnju i razvoj vještina među mladima, ženama i ranjivim grupama. Poboljšanje ekonomske situacije će potom ubrzati privlačnost za strane investicije i turizam, a trebalo bi i da smanji ilegalnu trgovinu i prekogranične aktivnosti na crnom tržištu.

Region takođe pati od nedostatka pristupačnosti CBC, virtuelno i stvarnim fizičkim putevima. Stoga, poboljšanje potrebnih vještina usmjerenih na nadogradnju virtuelne razmjene i pažnja koja se posvećuje jačanju punog društveno-ekonomskog potencijala informacione i komunikacione tehnologije (ICT) može pomoći u poboljšanju prosperiteta u programskom području.

Uključivanje lokalnih i regionalnih vlasti u sve projekte bi takođe trebalo da obezbijedi prekograničnu saradnju između administracija i poboljša održivost rezultata projekta.

Glavne oblasti intervencije

Odabirom tematskih prioriteta prepoznaju se mogućnosti prekograničnog programa sa uporedivo nižim budžetom nego što to obično pružaju nacionalni infrastrukturni programi.

Odabrani su sljedeći tematski klasteri/tematski prioriteti sa fokusom na:

TC 1. Poboljšane mogućnosti zapošljavanja i socijalna prava

TP1: Zapošljavanje, mobilnost radne snage i socijalna i kulturna uključenost preko granica

o Povećati prekogranično zapošljavanje mladih i ranjivih ljudi

TC 4. Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost

TP5: Turizam i kulturna i prirodna baština

o Podstaći održivi turizam u prekograničnom regionu

Implementacija IPA III ME-KS programa 2021-2017, osigurava da će se glavne potrebe kao što su nezaposlenost, nedostatak vještina i kapaciteta, kao i nedostatak saradnje između organa vlasti, rješavati u svakoj operaciji prekogranične saradnje. Na taj način, program ima za cilj da doprinese ekonomskom, društvenom i teritorijalnom razvoju prekograničnog regiona. Horizontalnim uključivanjem organa vlasti u sve/većinu operacija (na osnovu njihovih pravnih kapaciteta), njihovi kapaciteti će biti ojačani i oni će biti osnaženi da igraju aktivnu ulogu u podršci prethodno navedenom.

Programska struktura slijedi logiku strukturnih fondova EU. Implementacija specifičnih TC i TP omogućit će lokalnim i regionalnim vlastima bolje razumijevanje svrhe i ciljeva strukturnih fondova EU za teritorijalnu saradnju. Implementacija horizontalnih principa i međusektorskih pitanja bi također trebalo da unaprijedi razumijevanje ciljeva teritorijalne saradnje, a to su: promovisanje pomirenja i izgradnje povjerenja među lokalnim zajednicama u pograničnom regionu kroz dobrosusjedske odnose, održiva partnerstva za društveno-ekonomski razvoj i/ili uklanjanje prepreka ovom razvoju.

Podrška koja će biti pružena u okviru ovog višegodišnjeg akcionog plana direktno će doprinijeti i stvoriti sinergiju sa prioritetima Ekonomskog i investicionog plana⁴ i Zelene agende⁵ za zapadni Balkan.

1.2. Priprema programa i uključivanje partnera

Proces programiranja obuhvatio je period od 16 mjeseci, od kraja aprila 2020. do jula 2021. godine. Pripreme koje su uključivale obje operativne strukture (OS) počele su početkom maja 2020. i nastavljene do 3. jula 2021. godine. U ovom periodu programski dokument je revidiran tri puta.

Ovaj dokument je rezultat tijesne i intenzivne saradnje institucija i iz Crne Gore i sa Kosova. Za njegovu pripremu i odobrenje, zainteresovane strane su često konsultovane i od njih su tražene informacije. Napominjemo da je proces komuniciranja u određenoj mjeri otežan zbog krize COVID-19 i da se, kao rezultat toga, uglavnom odvijao online.

Za pripremu programa formiran je JTF. U ovom periodu organizovano je pet sastanaka JTS. Svi sastanci su zbog pandemije održani online.

Sproveden je proces konsultacija sa zainteresovanim stranama kojim je značajno podržana razrada programa. Upitnike su poslale Operativne strukture programa. Na upitnik je odgovorilo 38 zainteresovanih strana (21 iz Crne Gore i 17 sa Kosova), uključujući lokalne vlasti (opštine) i druge subjekte kao što su lokalne razvojne agencije, nevladine organizacije, profesionalna ili poslovna udruženja, itd. Rezultati se pominju u cijelom programskom dokumentu i tu su da bi opravdali odabrane tematske prioritete.

Pored toga, javna rasprava je sprovedena od 11. do 30. decembra 2020. godine. Nacrt programskog dokumenta je objavljen na različitim veb stranicama (Kancelarija za evropske integracije, veb stranica programa, EU4ME ME4EU, Ministarstvo administracije lokalne uprave Kosova, Facebook stranica MLGA). Pristigli su komentari od tri organizacije/institucije iz Crne Gore (opština Andrijevića; NVO ADP-Zid; Regionalna razvojna agencija za Bjelasicu, Komove i Prokletije). Nisu primljeni komentari od zainteresovanih strana na Kosovu. Većina komentara je ugrađena u programski dokument.

⁴ COM(2020) 641, 6.10.2020

⁵ SWD(2020) 223, 6.10.2020

Tabela 1.1: Tabela sastanaka, ključnih događaja i konsultacija

Datum	Aktivnosti i djelokrug
22. april 2020.	Pismo Evropske komisije u vezi sa IPA III i početkom procesa programiranja primile su kancelarije NIPAC
5. maj 2020.	Početni sastanak između ME OS i CBIB+3 o procesu programiranja IPA III CBC (potrebni koraci i nacrt plana rada)
6. maj 2020.	Početni sastanak između KS OS i CBIB+3 o procesu programiranja IPA III CBC (potrebni koraci i nacrt plana rada)
Kraj jula - kraj septembra 2020.	Uspostavljanje Zajedničke radne grupe (JTF), koju čine predstavnici zainteresovanih strana iz Crne Gore i sa Kosova
30. jul - 7 avgust 2020.	JTS je poslao upitnike zainteresovanim stranama za CBC
1. septembar 2020.	Angažovanje eksperta za programiranje
6. oktobar 2020.	Zbirni odgovori iz upitnika dostavljeni su ekspertu za programiranje na analizu
13. oktobar 2020.	Webinar o razvoju i formulisanju strategije za članove JTF iz ME
15. – 16. oktobar 2020.	Webinar o razvoju i formulisanju strategije za članove JTF iz KS
28. oktobar 2020.	Prvi sastanak JTF o nacrtu analize stanja
2. – 5. novembar 2020.	Konsultacije zainteresovanih strana o nacrtu analize stanja sa OS iz Crne Gore i sa Kosova (zbirka komentara)
9. novembar 2020.	Drugi sastanak JTF o stanju/SWOT analizi i preliminarna rasprava o izboru TC/TP
15. – 19. novembar 2020.	Konsultacije sa zainteresovanim stranama o analizi situacije i preliminarna rasprava o izboru TC/TP sa OS iz Crne Gore i sa Kosova (zbirka komentara)
20. novembar 2020.	Konsultativni sastanak dva OS o izboru TC/TP
20. novembar 2020.	Treći sastanak JTF-a o nacrtu programske strategije
25. novembar – 2. decembar 2020.	Konsultacije zainteresovanih strana o nacrtu programske strategije sa zainteresovanim stranama za CBC iz Crne Gore i sa Kosova
3. decembar 2020.	Četvrti sastanak JTF o 1. nacrtu programske strategije
7. decembar 2020.	Podnošenje 1. nacrta programskog dokumenta Evropskoj Komisiji
11. – 30. decembar 2020.	Javna rasprava
12. mart 2021.	Trening događaj o logici intervencije IPA III programa CBC ME - KS
25. mart 2021.	Koordinacioni sastanak o komentarima koji su primljeni od Evropske komisije na 1. nacrt IPA III programa CBC ME-KS
26. mart 2021.	NIPAC u Crnoj Gori zvanično prima komentare Evropske komisije na dostavljeni 1. nacrt programskog dokumenta
16. april 2021.	Koordinacioni sastanak radi rasprave o 2. nacrtu programskog dokumenta
22. april 2021.	Peti sastanak JTF o 2. nacrtu programskog dokumenta
29. april 2021.	Podnošenje 2. nacrta programskog dokumenta Evropskoj komisiji
8. jun 2021.	DEU CG dijeli nezvanične komentare na 2. nacrt
18. jun 2021.	Koordinacioni sastanak radi rasprave o 3. nacrtu programa
21-25. jun 2021.	Pisani postupak usvajanja 3. nacrta programskog dokumenta od strane JTF
16. jul 2021.	Podnošenje konačnog nacrta programskog dokumenta Evropskoj komisiji

2. PROGRAMSKO PODRUČJE

2.1. Analiza stanja

Analiza stanja ima za cilj da istraži regionalne specifičnosti programskog područja, što će pomoći da se identifikuju najrelevantniji tematski prioriteti i područja intervencije za period 2021-2027.

2.1.1 Programsko područje

Programsko područje Programsko područje za program CBC Crna Gora - Kosovo pokriva teritoriju od oko 8.585 km² sa ukupnom populacijom od oko 716.110 stanovnika (procjene KAS i MONSTAT za 2019.)⁶. Teritorija programskog područja u Crnoj Gori čini 73% u odnosu na 27% na Kosovu. Razlika u ukupnoj površini (u km²) u odnosu na prethodni programski period proizilazi iz formiranja tri nove opštine u Crnoj Gori u periodu 2013-2018⁷.

Dužina granice je 75,6 km. Postoje dva granična prelaza od kojih je samo jedan trenutno u funkciji i služi kao carinski punkt na Kuli (na putu između Rožaja i Pejč/Peć) i drugi u Qakor/Cakoru (na putu od Murina koji povezuje opština Plav i Pejč/Peć) koji je bio zatvoren za saobraćaj gotovo dvije decenije.

Slika 2.1: Karta programskog područje

Izvor: JTS programa

Prihvatljivo područje u Crnoj Gori sastoji se od 13 opština uključujući glavni grad Podgoricu i 12 gradova: Andrijevića, Bar, Berane, Bijelo Polje, Gusinje, Kolašin, Mojkovac, Petnjica, Plav, Rožaje, Tuzi i Ulcinj. U Crnoj Gori ne postoje administrativni regioni.

Kosovo ima 38 opština, od kojih je šest dio programske oblasti, uključujući opštine Dečan/Dečani, Gjakova/Dakovica, Istog/Istok, Junik, Klinë/Klina i Pejč/Peć.

⁶ Programsko područje u Crnoj Gori: 394 622 stanovnika; Programsko područje na Kosovu: 321 488 stanovnika

⁷ Izmjenama i dopunama Zakona o teritorijalnoj organizaciji Crne Gore osnovana je opština Petnjica 2013. godine, opština Gusinje 2014. godine i opština Tuzi 2018. godine (ranije dio Podgorice)

Tabela 2.1: Programsko područje

		Površina (km²)	% ukupne teritorije
Korisnik	Crna Gora (ME)	13.888	100 %
Programsko područje	Opštine Andrijevica, Bar, Berane, Bijelo Polje, Gusinje, Kolašin, Mojkovac, Petnjica, Plav, Podgorica, Rožaje, Tuzi, Ulcinj	6.261	45 %
Korisnik	Kosovo (KS)	10.905,25	100 %
Programsko područje	Opštine Dečan/Dečani, Gjakova/Đakovica, Istog/Istok, Junik, Klinë/Klina, Pejë/Peć	2.324,4	21 %
Ukupno programsko područje		8.585,4	ME: 73 % KS: 27%

Izvor: MONSTAT (Statistički godišnjak, 2020), KAS (Statistički godišnjak, 2020)

Slika 2.1: Šematski prikaz karakteristika programskog područje

Izvor: Google maps

Šest opština se nalazi direktno na ovom konkretnom dijelu granice uključujući Berane, Rožaje i Plav u Crnoj Gori i Peć/Peć, Istog/Istok i Dečan/Dečani na Kosovu. Granična linija prolazi kroz visoke planinske lance Bjeshkët e Nemuna/Prokletije i Hajla, takođe poznate kao Albanski Alpi.

Programsko područje u Crnoj Gori pokriva dvije primorske opštine (Bar i Ulcinj) u južnom dijelu zemlje, glavni grad Podgoricu, opštinu Tuzi i sjeveroistočni region, planinsko područje koje se graniči sa Kosovom, Srbijom i Albanijom. Na istoku, područjem dominiraju planine Prokletije i Hajla koje se nalaze u blizini Albanije i Kosova. Planinski vrhovi dosežu do 2.500 m, a teritoriju presjecaju rijeke Lim, Morača i Tara. Drugi planinski lanac, Bjelasica, čini centar sjevernog dijela područja.

Podgorica se nalazi u centralnom dijelu Crne Gore. Zajedno sa opštinom Tuzi, prostire se do sjeverne obale Skadarskog jezera, najvećeg jezera na Balkanu. Opština Bar, sa najvećom lukom u zemlji državi, predstavlja značajno transportno čvorište koje služi kao ključna ulazna i izlazna tačka za velike količine robe za Crnu Goru i susjedne zemlje.

Programsko područje na Kosovu graniči se sa Crnom Gorom na sjeverozapadu, Albanijom na jugozapadu i Srbijom na sjeveru. Pokriva šest opština i 314 naselja, a opština Peja/Peć predstavlja centar regiona. Opštine sa najvećim površinama u regionu su Peja/Peć i Gjakova/Đakovica. Područje uglavnom čini Dukadžinskom/Metohijskom ravnicom koja se graniči

sa Albanskim Alpima. Najviši vrh je Gjeravica/Đeravica (2.656 m) koji je ujedno i najviši vrh Kosova.

2.1.2 Upravljanje

Crna Gora i Kosovo su se obavezali da postanu članice Evropske unije. Crna Gora je dobila status kandidata i otvorila 33 pregovaračka poglavlja, od kojih su tri privremeno zatvorena. Kosovo je potpisalo Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju i čeka da završi proces liberalizacije viznog režima. Ratifikacija sporazuma o demarkaciji granice 2018. godine bila je ključna prekretnica u dobrosusjedskim odnosima i saradnji.

U Crnoj Gori, zakonodavni okvir lokalne samouprave je uspostavljen i treba ga implementirati. Usvojen je i novi zakon o finansiranju lokalne samouprave.

Kosovo radi na novom zakonu o lokalnim finansijama. Iako su opštine dobile veća ovlašćenja, procjenjuje se da nemaju dovoljno resurse i imaju ograničene kapacitete za sprovođenje zakona, politika i procedura. Takođe je potrebna harmonizacija između lokalnih strategija i politika na centralnom nivou.

2. 1.3. Ekonomija

Crna Gora i Kosovo su najmanje ekonomije na Zapadnom Balkanu u smislu BDP. Iako postoje pozitivne stope rasta BDP-a, stopa nezaposlenosti je i dalje visoka. BDP po glavi stanovnika u Crnoj Gori (2019: 7.960 eura) veći je nego na Kosovu (3.986 eura), ali znatno niži od prosjeka EU (27.980 eura). Postoji neravnomjerna raspodjela doprinosa muškaraca i žena BDP-u zbog manjeg broja zaposlenih žena i njihovog zapošljavanja u sektorima sa nižim neto platama.

U prihvatljivom području u **Crnoj Gori**, Podgorica je ekonomski i društveni centar, a slijede primorske opštine Bar i Ulcinj, koje se, sa druge strane, u velikoj mjeri oslanjaju na turizam i sezonalnost. Sjeverni region je najnerazvijenije područje, sa stopom nezaposlenosti do devet puta višom nego u primorskom regionu. Na **Kosovu**, Peja/Peć predstavlja ekonomski centar područja, kao jedan od najbogatijih gradova. Gjakova/Đakovica je drugi najvažniji ekonomski centar programskog područje na Kosovu.

Struktura sektora i preduzeća

U Crnoj Gori, usluge, poljoprivreda i proizvodnja ostaju glavne grane privrede. Uslužna privreda je takođe ključna za ekonomiju Kosova u smislu BDP-a, radnih mjesta i registrovanih preduzeća. Mala i srednja preduzeća (MSP) i dalje su okosnica privrede. Međutim, planovi lokalnog razvoja SME nedostaju u većini opština u regionu.

U programskom području, više od 99% preduzeća su mala i srednja preduzeća, uglavnom mikro preduzeća. U **Crnoj Gori** su razvijeni mehanizmi podrške kao što su programi za razvoj klastera, biznis inkubatori, poslovne zone i strategija za unapređenje inovativnosti i konkurentnosti SME. Na **Kosovu** su uspostavljene ekonomske zone kao što su industrijski park i ekonomska zona u Gjakovi/Đakovici. Predviđeno je uspostavljanje slične zone u Peja/Peći.

Kod oba korisnika, razvoj biznisa i dalje je ograničen slabostima poslovnog okruženja, ograničenim pristupom finansijama, birokratijom i neformalnošću (gotovo 30% BDP-a). Čini se da su mikro preduzeća i mladi biznisi posebno pogođeni pandemijom i češće su primorani da prestanu sa svojim aktivnostima. Čini se da situacija sa COVID-19 takođe sprječava kompanije da ulažu i moguće smanjuju broj zaposlenih.

Turizam

Turizam predstavlja ključni pokretač ekonomskog razvoja, što je takođe istaknuto u raznim lokalnim, nacionalnim i regionalnim strategijama i planovima⁸. U Crnoj Gori na turističke usluge otpada 80% ukupnog izvoza. Strani turisti ostvaruju preko 20% BDP. Prihvatljivo područje doprinijelo je sa 34% dolazaka turista u 2019. godini (ili 901.872 dolazaka) i 32% noćenja (ili 4.658.135 noćenja). Dvije primorske opštine i Podgorica primaju najveći broj turista na

⁸ Ekonomski i investicioni plan EU za Zapadni Balkan, Akcioni plan za zajedničko regionalno tržišta za zapadni Balkan 2021-2024; Povelja o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, sigurnosti i saradnji u SEE itd.

prihvatljivom području. Sjeverni region bilježi mali broj turista (MONSTAT 2020). U izvozu usluga Kosova takođe dominiraju turističke usluge, koje se uglavnom nude dijaspori. U 2019. godini, na prihvatljivo područje otpada 25% dolazaka turista (ili 73.094) i 33% noćenja (ili 163.226). Peja/Peć i Gjakova/Đakovica i dalje su najposjećenije opštine u regionu (KAS 2020).

S obzirom na svoja prirodna i kulturna dobra, region ima potencijal da ponudi različite vrste turizma. Mali broj turista – posebno u planinskim područjima – naglašava potrebu za poboljšanjem i diversifikacijom turističke ponude i proizvoda. Potrebne su i inicijative za podršku ekonomskom oporavku nakon pandemije i promovisanje održivog razvoja.

Poljoprivreda i šumarstvo

Poljoprivredna proizvodnja i prerada hrane predstavljaju dobru priliku za prekograničnu saradnju, posebno u organskoj proizvodnji. Potrebno je riješiti nekoliko promjena, uključujući fragmentisanu poljoprivrednu proizvodnju, zastarjelu opremu, nedostatak raznovrsne proizvodnje, ograničene vještine, itd. Šumarstvo i prerada drveta su posebno razvijeni u sjevernom regionu Crne Gore. Zajedno sa poljoprivredom, oni su i dalje veoma ranjivi na uticaj klimatskih promjena. Ilegalna sječa i dalje predstavlja problem. Podržavaju se aktivnosti pošumljavanja i ponovnog pošumljavanja. Potrebno je bolje upravljanje, monitoring i uravnoteženije korišćenje šumskih resursa.

2.1.4. Tržište rada i obrazovanje

U Crnoj Gori je stopa nezaposlenosti iznosila 15% u 2019. godini, uz veliki jaz u zapošljavanju žena, mladih i ranjivih grupa. Sjeverni region je imao najveću stopu (36,3%), dok su primorski region i Podgorica zabilježili jednocifrenu stopu nezaposlenosti. U 2020. godini, učinak tržišta rada pogoršao se zbog pandemije. Ukupna stopa nezaposlenosti dostigla je i do 19%: 19,2% za žene i 18,8% za muškarce (vidi tabelu 2.2).

Obrazovanje i obuka i dalje su ključni razlozi za (ne) traženje posao. Žene čine oko 44% zaposlenog i aktivnog stanovništva, iako čine veći procenat od muškaraca u obrazovanoj populaciji. Samo 20% njih uspijeva doći do menadžerskih pozicija u kompanijama.

Tabela 2.2: Stopa nezaposlenosti prema polu

Programsko područje	2019. (Ukupno)	III kvartal 2020. (Ukupno)	2019. (Žene)	III kvartal 2020. (Žene)	2019. (Muškarci)	III kvartal 2020. (Muškarci)
Crna Gora (ukupno)	15.1%	19%	15.7%	19.2%	14.7%	18.8%
i) Primorski region (Ulcinj, Bar, ostale primorske opštine)	5.5%	NA	6%	NA	NA	NA
ii) Podgorica	7.6%	NA	7.9%	NA	NA	NA
iii) Sjeverni region	36.3%	NA	40.4%	NA	NA	NA
Kosovo (ukupno)	25.7%	24.6%	34.4%	33.1%	22.6%	21.5%

Izvor: MONSTAT Statistički godišnjak, 2020, KAS Statistički godišnjak, 2020 2021

Na Kosovu, stopa nezaposlenosti je iznosila 25,7% u 2019. godini, pritom značajno više među ženama. Podaci za 2020. godinu pokazuju blagi pad stope nezaposlenosti (24,6%), dok je ona i dalje viša za žene nego za muškarce. Očekuje se da će ove stope porasti kao rezultat pandemije. Neusklađenost između ponude i potražnje za radnom snagom je velika zbog nedostatka pristupa i registracije tražilaca posla u biroima za zapošljavanje. Politika tržišta rada, šeme prekvalifikacije i programi stručnog obrazovanja i obuke i dalje su neadekvatni ili nedovoljno razvijeni. Odliv obrazovane i kvalifikovane radne snage takođe predstavlja ozbiljan izazov.

Samozaposleni čine 18% zaposlenih u Crnoj Gori u poređenju sa 79,4% lica koja imaju status zaposlenih, pri čemu su muškarci više uključeni nego žene, 24,5% odnosno 9,8% (MONSTAT 2020). Samo 9,6% kompanija su u vlasništvu žena (Indeks rodne ravnopravnosti 2019). Štaviše, kultura koja tjera žene da prihvate zavisnu ulogu u porodici je jaka, čak i među mladim ljudima.

Na Kosovu većina žena ima status zaposlenih (2018: 80,6%), a samo 13,8% je samozaposleno. Početkom 2017. godine samo 576 preduzeća bilo je u vlasništvu/suvlasništvu žena. Ključne prepreke su ograničen pristup finansijama, nedostatak preduzetničkih i finansijskih vještina i percepcija da ženama nedostaju vještine za vođenje biznisa.

Kada je riječ o nezaposlenosti mladih, situacija se poboljšala u Crnoj Gori, ali ostaje izazovna i stopa iznosi 22,3% (2019), što je nešto više za mlade muškarce (22,5%) nego za mlade žene (21,9%). Ovaj visok nivo nezaposlenosti mladih ukazuje na neusklađenost vještina sa tržištem rada i teškoće sa ulaskom na tržište rada. Uprkos nekim dobrim primijenjenim mjerama, kao što je učenje na radnom mjestu, potrebno je više napora da se poboljšaju studije praćenja diplomaca i da se riješi nesklad između ishoda obrazovanja i vještina koje se traže na tržištu rada.

Na Kosovu je najizraženija stopa nezaposlenosti među mladima (49,4% u 2019. godini) posebno za mlade žene (60,3%) u odnosu na mlade muškarce (44,1%), iako je broj studentkinja na javnim i privatnim univerzitetima veći od broja studenata više od 10 godina (KAS 2020). Demografski pritisci, obrazac rasta nezaposlenosti, migracije i poteškoće obrazovnog sistema da se izbori sa potrebama tržišta rada ključni su faktori nesigurnog položaja mladih, posebno u ruralnim područjima.

U oblasti stručnog obrazovanja, u Crnoj Gori su uključeni novi obrazovni programi usmjereni na korišćenje ICT. Očekuje se da će poslodavci do 2024. godine preuzeti finansiranje školarina za dualno obrazovanje u drugom razredu. S obzirom na uticaj COVID-19, potrebno je više napora kako bi se osbezbijedilo da se nastavni proces i praktična nastava djelotvorno sprovode i ne prekidaju. Na Kosovu, reforma stručnog obrazovanja i dalje je u ranoj fazi, fokusirajući se uglavnom na analizu stanja u školama stručnog obrazovanja (VET). Treba uložiti dodatne napore na uspostavljanju i jačanju veza između obrazovanja i biznis.

2.1.5 Društvo

Stanovništvo koje živi u programskom području čini gotovo 18% ukupnog stanovništva Kosova (procjene KAS 2019: 321.488 stanovnika) i 63% Crne Gore (procjene MONSTAT sredinom 2019: 394.622).

U **Crnoj Gori**, stanovništvo je relativno mlado i uglavnom živi u urbanim sredinama (uglavnom u Podgorici). U sjevernom regionu, stanovništvo uglavnom živi u ruralnim područjima. Međutim, postoji sve veća tendencija depopulacije ruralnih područja. Na **Kosovu**, stanovništvo je mlado i sastavljeno od različitih etničkih grupa. Većina stanovništva živi u ruralnim područjima.

Očekuje se da će popis iz 2021. otkriti promjene u urbano-ruralnoj i starosnoj distribuciji stanovništva u programskom području u poređenju sa popisom iz 2011. zbog migracija.

Socijalna pitanja

U Crnoj Gori je stopa **rizika od siromaštva** u 2018. Godini iznosila 23,8%. Najvišu stopu ima sjeverni region, 40%. Stopa je najniža za zaposlene, dok je polovina siromašnih nezaposlena. Na Kosovu se udio stanovništva koji živi ispod granice siromaštva smanjuje, ali je i dalje visok (2017: 18%). Stanovnici ruralnih područja i domaćinstva koja vode žene su nesrazmjerno proporcionalno više pogođeni. Ljudi sa visokim obrazovanjem imaju manje šanse da žive u siromaštvu.

Kada je riječ o ranjivim grupama, sprovedeno je ili se sprovodi nekoliko strategija i programa. Međutim, samo neke opštine imaju lokalne planove za Rome (npr. Podgorica, Bar, Ulcinj, Gjakova/Đakovica, Klina). U Crnoj Gori 90% romske i egipćanske zajednice živi u uslovima materijalne oskudice. Nizak nivo obrazovanja i dalje je ključna prepreka njihovom zapošljavanju. Na Kosovu, ranjive grupe, a posebno zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, i dalje su u veoma lošim ekonomskim uslovima, sa ograničenim pristupom tržištu rada i obrazovanju. Visok nivo neposrednih izdataka za zdravstvenu zaštitu takođe je razlog za veliku zabrinutost zbog nedostatka univerzalnog programa pokrivenosti zdravstvenom zaštitom. Što se tiče njihovog obrazovanja, stopa napuštanja školovanja može biti posebno visoka za djecu RAE koja su vraćena u domovinu.

Kada je riječ o **rodnoj ravnopravnosti**, Crna Gora i dalje zaostaje za zemljama EU. Isto tako, žene na Kosovu i dalje su u nepovoljnijem položaju u odnosu na muškarce, posebno u pristupu tržištu rada i preduzetništvu. Ograničenja zbog pandemije imala su veliki uticaj na sektore sa visokim udjelom žena u zapošljavanju (npr. ugostiteljstvo). Zatvaranje škola i dnevnih centara takođe je povećalo opterećenje u domaćinstvu za žene, za koje je bilo vjerovatnije da smanje svoje radno vrijeme nego za muškarce.

2.1.6 Infrastruktura

Loša saobraćajna infrastruktura najviše zabrinjava u udaljenim područjima. Postoji samo jedna funkcionalna prekogranična tačka između dva korisnika. Iako bi druga prekogranična tačka mogla podstaći mobilnost i saradnju, ovaj program ima ograničene finansijske kapacitete da značajno doprinese realizaciji ovakvih projekata.

I dalje su niske investicije u istraživanje i razvoj (2018.: 0,5% BDP u ME; 0,1% na KS), koje dolaze uglavnom iz javnog sektora. Crna Gora je usvojila Strategiju pametne specijalizacije 2019-2024, dok je Kosovo u ranoj fazi njene izrade.

2.1.7 Životna sredina

U **Crnoj Gori**, četiri od pet nacionalnih parkova (Biogradska gora, Prokletije, Skadarsko jezero, Durmitor) i dva parka prirode (Komovi; Ulcinj) nalaze se u potpunosti/djelimično na prihvatljivom području⁹. Park prirode Ulcinjska solana dio je Ramsarske liste. **Kosovo** ima 99 zaštićenih područja prirode. 93,5% ukupne površine zaštićenih područja pripada nacionalnom parku Bjeshkët e Nemuna/Prokletije (u prihvatljivom području) i nacionalnom parku Sharri. Proglašavanje područja Natura 2000 je u ranoj fazi.

Potrebni su dalji napori kako bi se obezbijedilo bolje upravljanje vodama i kanalizacijom, kako bi se riješilo pitanje nekontrolisanog odlaganja otpada, divljih deponija, kao i krčenja šuma zbog nekontrolisane sječe. Investicije moraju biti u skladu sa zahtjevima zaštite prirode i upravljanja vodama. Zaostaje i implementacija mjera za ublažavanje klimatskih promjena i prilagođavanje njima.

2.2 Glavni nalazi

Ekonomija

Ekonomski razvoj u programskom području značajno se oslanja na strane investicije i trgovinu. Usluge, a posebno turizam, poljoprivreda i proizvodnja ostaju glavne privredne grane. Iako trgovina i investicije predstavljaju veoma široka područja kojima će se baviti program CBC, program će doprinijeti ekonomskom razvoju regiona podržavajući aktivnosti u ključnim ekonomskim sektorima kao što je turizam.

Privatni sektor suočava se sa nekoliko izazova, kao što su birokratija, neusklađenost između obrazovanja i potreba tržišta rada, ograničen pristup finansijama i neformalnost. Što se tiče neformalnosti, to je pitanje koje zahtijeva kompleksne mjere i uključivanje različitih institucija. Stoga se to ne može suštinski riješiti u okviru IPA programa CBC. Međutim, takođe se mora obezbijediti da ne dođe do neformalnosti kada se aktivnosti sprovode u okviru programa ME-KS.

Razvoj biznisa, saradnja i umrežavanje važni su pokretači za rješavanje pitanja mikro preduzeća u ovoj oblasti, posebno u sektorima od zajedničkog interesa i potencijala, kao što je turizam. Prilikom sprovođenja aktivnosti koje se odnose na razvoj SME i saradnju među njima, treba obezbijediti harmonizaciju i sinergiju sa drugim nacionalnim i EU programima, kao što je COSME.

Nezaposlenost

Stopa nezaposlenosti je značajno visoka u sjevernom regionu Crne Gore i većini prihvatljivog područja na Kosovu. Pretežno ruralno područje regiona ima ograničene mogućnosti zapošljavanja, što zahtijeva relevantnu podršku u konkretnim oblastima što bi takođe smanjilo migraciju i osiguralo uravnoteženiji razvoj područja. Visoke stope nezaposlenosti mladih (posebno na Kosovu) otkrivaju poteškoće obrazovnog sistema da se nosi sa potrebama tržišta rada.

S obzirom da je nezaposlenost snažno povezana sa različitim intervencijama i pokriva širok spektar oblasti, program bi trebalo da se fokusira na oblasti sa najvećim uticajem u pograničnom regionu. To je u velikoj mjeri povezano sa turizmom. Turizam i srodni sektori kao što je poljoprivreda su od velike važnosti. Zaštita životne sredine i klimatske promjene takođe su važne, posebno u pogledu razvoja kapaciteta (npr. u zaštiti prirode, itd.).

⁹ Nacionalni park Durmitor (Svjetska baština); Park Biogradska Gora, Stari grad Ulcinj (na privremenoj listi)

Potrebne su i aktivnosti na zapošljavanju mladih, žena i ranjivih grupa, i promociji samozapošljavanja. Trebalo bi da se pozabave višestrukim nejednakostima, kao što su potrebe žena i ljudi različitih sposobnosti, etničke pripadnosti i onih u ruralnim područjima. Zapošljivost mladih treba podržati, na primjer, kroz privremene/sezonske radne aranžmane, stažiranje i mogućnosti stručne prakse kako bi se preveniralo nastajanje „izgubljene generacije“ zbog COVID-19.

Tržište rada: neusklađenost vještina i migracija

Razvoj vještina je neophodan i treba se njime baviti, posebno u okviru relevantnih tematskih oblasti kao što su turizam i srodne teme kao što su zaštita životne sredine, poljoprivreda, poduzetništvo i administrativni aspekti kojima se podržavaju ove oblasti (npr. digitalna razmjena).

Migracije su uobičajena briga koja se dijelom može riješiti otvaranjem novih radnih mjesta i mogućnostima za obrazovanje. Iako program može donekle doprinijeti smanjenju migracije, potrebne su druge značajne aktivnosti za poboljšanje ekonomske situacije, posebno u sjevernom regionu Crne Gore i prihvatljivom području na Kosovu. Razvoj vještina (npr. ICT pismenost) je visok prioritet za mlade ljude kako bi se povećala njihova zapošljivost, kao i rješavalo pitanje migracije. Nedostatak poznavanja stranih jezika takođe je prepreka koja otežava zapošljavanje. Prevazilaženje jezičkih barijera važno je za smanjenje mentalnih barijera i ubrzavanje zajedničkih aktivnosti bilo koje vrste.

Turizam i kulturna baština

Turizam je veoma relevantan za program. Nekoliko nacionalnih i regionalnih inicijativa identifikuje turizam kao strateški sektor za podsticanje dugoročnog ekonomskog oporavka regiona¹⁰. I Crna Gora i Kosovo mogu imati koristi od saradnje na diversifikaciji i dodavanju vrijednosti svojoj turističkoj ponudi i proizvodima i povećanju broja turista i njihovih noćenja. Zajedničke aktivnosti mogle bi pomoći da se ovo područje bolje promovise na međunarodnom planu. Turizam takođe može proizvesti efekte prelivanja u trgovini i investicijama, poljoprivredi, valorizaciji kulturne baštine, razvoju i rastu biznisa.

Realizovano je nekoliko projekata u ovom sektoru (ili su u realizaciji) na kojima se mogu graditi buduće aktivnosti¹¹. Treba uzeti u obzir sinergiju, komplementarnost i koordinaciju sa drugim programima kako bi se bolje identifikovale i rješavale lokalne potrebe.

Poljoprivreda i šumarstvo su takođe važni za programsko područje. Zajedničke mjere integrisane u aktivnosti vezane za turizam mogu biti relevantne, kao što su prirodna baština i njena zaštita, kao i diversifikacija turističkih proizvoda i usluga. U kontekstu ruralnog turizma, potrebno je pronaći komplementarnost između ovog programa i IPARD II i IPARD III u pogledu operacija koje podržavaju ruralni turizam i poljoprivredne proizvode kako bi se pomoglo u diversifikaciji turističkih proizvoda i usluga.

Socijalna inkluzija i zdravlje

Socijalna uključenost ranjivih grupa i dalje je neophodna. Važno je podizanje svijesti i intervencije (npr. mjere za tržište rada) kojima se rješavaju njihove potrebe. Razmjena znanja i iskustva i pilot mjere u vezi sa integracijom ranjivih grupa mogle bi pomoći u rješavanju nekih njihovih izazova, posebno u pogledu zapošljivosti. Što se tiče zdravstvene zaštite, relevantnost prekograničnosti je relativno niska s obzirom na to da zdravstveni sistem zahtijeva velika ulaganja a da program prekogranične suradnje ima ograničene finansijske kapacitete. Međutim, u aktivnostima vezanim za turizam trebalo bi razmotriti mjere za obezbjeđenje sigurnosti turista i ljudi koji su uključeni u ovaj sektor (usklađena uputstva, itd.).

Životna sredina

Zaštita životne sredine, upravljanje otpadom i klimatske promjene su od velike važnosti za CB. Buduće aktivnosti mogu se horizontalno baviti ovim temama u kontekstu održivog razvoja turizma, zapošljavanja i razvoja vještina i biznisa. Buduće mjere bi takođe trebalo da obezbijede usklađenost sa Zelenom agendom i Ekonomskim i investicionim planom za Zapadni Balkan.

Izgradnja kapaciteta i saradnja lokalnih vlasti

¹⁰ Ekonomski i investicioni plan EU za Zapadni Balkan, Akcioni plan za zajedničko regionalno tržišta za zapadni Balkan 2021-2024; Povelja o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, sigurnosti i saradnji u SEE itd.

¹¹ IPA CBC ME-KS 2014 - 20 projekata, IPA višekorisnički projekti 2014-2020, projekti UNDP o turizmu itd.

Saradnja lokalnih javnih vlasti je horizontalna tema i mora biti integrisana u sve odabrane prioritete. Zajedničke mjere bi trebalo da uključe lokalne vlasti (na osnovu njihovih pravnih sposobnosti) kako bi se obezbijedila bolja održivost i preuzeli rezultati nakon završetka projekata. Zajedničke mjere će takođe pomoći da se smanje administrativne prepreke, jezičke barijere itd.

Uticaj pandemije COVID-19

Očekuje se da će pandemija imati ozbiljne ekonomske posljedice. Teret turizma je učinio da bude region veoma ranjiv. Većim rizicima su izloženi i neregistrovani radnici i ranjive grupe. Mladi će biti pogođeni jer se očekuje da će se tranzicija od škole do posla produžiti i biti teža. Stoga je neophodna saradnja kako bi se podržao socio-ekonomski razvoj regiona. Turizam može biti pokretač ekonomskog oporavka i održivog i inkluzivnog rasta. Osim toga, važno je obezbijediti da se ne povećavaju rodne nejednakosti.

Lekcije naučene iz programa IPA I i IPA II

U evaluaciji IPA programa CBC UU2007-2013 predlaže se **dublja analiza** ove oblasti. Budući da su podaci uglavnom bili dostupni na državnom nivou, upitnici su pomogli da se dobije lokalni uvid.

U srednjoročnom pregledu programa ME - KS 2014-2020 naglašava se **važnost IPA programa CBC u rješavanju prekograničnih pitanja**. Posebno je potrebna **jača veza** između cilja novog programa i ciljeva IPA III CBC. Prilikom osmišljavanja i realizacije projekata takođe treba obezbijediti **prekograničnu dimenziju**.¹²

Pošto IPA programi CBC imaju ograničen budžet, preporučuju se samo male **investicije**. U pregledu se takođe naglašava potreba za **više projekata usmjerenih na osobe sa invaliditetom**, koje program posebno obrađuje u okviru TP 1.

Neophodni su **naknadni projekti** kojima se preuzimaju rezultate prethodnih projekata, kako bi se izbjeglo ponavljanje i osigurala održivost i djelotvorno i efikasno korišćenje sredstava. Podnosioci aplikacije treba da izričito uzmu u obzir **održivost predloženih aktivnosti i ishoda** tako što će se razmotriti kakve će benefite od ishoda imati region nakon završetka operacije. Menadžment programa takođe treba da prati uticaj i održivost završenih operacija.

Uticaj COVID-19 takođe ukazuje da se mora osmisliti dobar plan upravljanja rizikom prilikom dizajniranja projekta i ažurirati ga tokom realizacije kako bi se rizici ublažili i izbjegla kašnjenja.

Treba obezbijediti **koherentnost i komplementarnost** sa prethodnim i tekućim operacijama. Mogla bi se razmotriti integracija nekih IPA programa radi smanjenja administrativnih troškova i izbjegavanja različitih programskih pravila u istom regionu. Neophodna je koordinacija između JTS IPA programa CBC. Iako se čini da upravljačke strukture CBC funkcionišu efikasno, ulogu JMC treba poboljšati i smanjiti kašnjenja u odobravanju operacija.

3. STRATEGIJA PROGRAMA

3.1. Obrazloženje – Opravdanost odabrane strategije intervencije

Cilj IPA III programa ME - KS 2021-2027 je podrška prekograničnoj saradnji, unaprjeđenje trgovinskih i ekonomskih odnosa kroz punu implementaciju postojećih sporazuma sa Unijom, smanjenje regionalnih neravnoteža (nacrt IPA III uredbe, član 3, konsolidovana verzija 27.3. 2019).

Program CBC se uglavnom odnosi na ljude, a ne na velika ulaganja u infrastrukturu. Trebalo bi unaprijediti saradnju između javnih vlasti, drugih organizacija i ljudi da zajednički rješavaju zajedničke izazove uglavnom podržavajući zajedničke aktivnosti izgradnje kapaciteta, kao i razvoj strategije i pilot projekte. Iako je analiza pokazala brojne izazove u regionu, samo manji dio njih se može riješiti u okviru ovog programa. Neki od njih predstavljaju preširoka područja da bi se njima bavio program CBC (npr. neformalnost, zdravstvena zaštita) ili su potrebni značajni naponi koji prevazilaze njegov ograničeni budžet.

U okviru odabranih prioriteta, program može doprinijeti poboljšanju socio-ekonomskog stanja, posebno u ruralnim područjima, jačanjem snaga i korišćenjem raspoloživih mogućnosti. Uzimajući u

¹² ROM izvještaji IPA program CBC 2014-20; Srednjoročni pregled programa ME - KS 2014-20 (nacrt iz januara 2021.)

obzir izazove regiona, potreban je jasan fokus na one tematske oblasti kojima se može baviti program 2021-2027, uključujući sljedeće:

- Unaprjeđenje **saradnje** između javnih vlasti, kao i drugih organizacija radi uspostavljanja zajedničkih mjera kojima se rješavaju zajednički izazovi;
- Prilagođavanje **vještina i kapaciteta** mladih, žena i ranjivih grupa tržištu rada
- Stvaranje **radnih mjesta**, posebno u ruralnim područjima (npr. u ruralnom turizmu);
- **Bolje promovisanje** planinskog područja na međunarodnom nivou kao turističke atrakcije;
- **Unapređenje turističkih proizvoda i usluga**;
- **Nadgradnja na postojećim projektima** i kombinovanje rezultata različitih projekata kako bi se obezbijedila sinergija;
- **Podizanje svijesti** u smislu zaštite životne sredine radi održivog turizma.

S obzirom na to, identifikovani su sljedeći tematski prioriteti.

Tabela 3.1: Sintetički pregled opravdanosti izbora tematskih prioriteta

Odabrani tematski prioriteti	Obrazloženje za odabir
<p>TP 1 : Zapošljavanje, mobilnost radne snage i socijalna i kulturna inkluzija</p>	<p>Visoke stope nezaposlenosti i migracije, posebno na sjeveru regionu Crne Gore i u većem dijelu prihvatljivog područja na Kosovu.</p> <p>Neusklađenost između ponude i potražnje radne snage je velika. Potrebna je saradnja, razmjena informacija, izgradnja kapaciteta i razmjena znanja i iskustva između privatnog sektora i obrazovnih institucija, i između biroa za zapošljavanje.</p> <p>Rodne razlike i slab pristup ranjivih grupa ekonomskim mogućnostima (posebno zajednicama REA) i dalje predstavljaju izazov i zahtijevaju posebnu pažnju</p> <p>Visok nivo nezaposlenosti među mladima (posebno na Kosovu) otkriva poteškoće obrazovnog sistema i njegovih ishoda da se nosi sa potrebama tržišta rada.</p> <p>Nizak nivo samozapošljavanja, posebno među ženama, naglašava potrebu za boljom promocijom samozapošljavanja i međuljudske saradnje, te razvojem relevantnih vještina</p> <p>Tekući/prošli projekti, na kojima se mogu graditi budući projekti</p> <p>Koherentnost sa drugim regionalnim/nacionalnim/lokalnim strategijama i inicijativama koje su relevantne za program ME - KS. Program takođe može podržati mjere koje doprinose osnaživanju žena u skladu sa Rodnim akcionim planom EU III.</p> <p>Usklađenost sa rezultatima upitnika: Većina lokalnih vlasti i pravnih lica u regionu smatra mogućnosti zapošljavanja i socijalna prava ključnom oblasti za uspostavljanje buduće CBC saradnju, zajedno sa razvojem biznisa i konkurentnošću</p>
<p>TP5: Turizam i kulturna i prirodna baština</p>	<p>Bogat biodiverzitet programskog područja i njegovi prirodni i kulturni resursi pružaju odličnu priliku za promociju održivog turizma i ponudu različitih vrsta turizma.</p> <p>Razlike u distribuciji i mali broj turista, posebno u planinskim područjima naglašavaju potrebu za poboljšanjem i diversifikacijom turističke ponude. Turizam takođe može doprinijeti drugim sektorima (npr. poljoprivredi, zanatstvu itd.)</p>

	<p>Tekući i/ili prošli projekti na kojima se mogu graditi buduće mjere.</p> <p>Koherentnost sa drugim regionalnim¹³/nacionalnim/lokalnim strategijama i inicijativama koje identifikuju turizam kao ključni sektor za ekonomski razvoj i saradnju.</p> <p>Usklađenost sa rezultatima upitnika: Većina lokalnih vlasti i pravnih lica razvoj biznisa i konkurentnost smatra ključnom oblašću, pri čemu su turizam, kulturna i prirodna baština glavne prednosti za uspostavljanje buduće saradnje.</p> <p>Degradacija životne sredine predstavlja značajnu prijetnju, koja posebno pogađa prirodne resurse i sektor turizma. TP 5 omogućava male investicije i bolje upravljanje prirodnim lokalitetima, i glavne aktivnosti koje će se sprovesti a pokrivaju zaštitu životne sredine i podizanje svijesti</p>
TP7: Promovisanje lokalnog i regionalnog upravljanja	Prekogranična saradnja između vlasti ima veliki potencijal za poboljšanje. Saradnja lokalnih i regionalnih vlasti je horizontalna tema i mora biti integrisana u sve tematske prioritete. Projekti bi trebalo da uključe lokalne i državne vlasti kako bi se obezbijedila bolja održivost i preuzeli rezultati nakon završetka projekta.

Opredjeljenje finansijskih sredstava EU za program podijeljena je na sljedeći način:

- Približno 40% biće dodijeljeno tematskom prioritetu 1. Očekuje se da će ovaj tematski prioritet doprinijeti poboljšanju mogućnosti zapošljavanja i preduzetništvo u prekograničnom području. Ovaj tematski prioritet treba da se bavi mladima i ranjivim grupama kao što su dugotrajno nezaposleni, osobe sa invaliditetom, nezaposlene žene i marginalizovane etničke manjine.
- Približno 50% će biti dodijeljeno tematskom prioritetu 5. Očekuje se da će ovaj tematski prioritet doprinijeti razvoju i promovisanju održivog turizma u prekograničnom području kroz podršku novim i poboljšanim proizvodima/uslugama, i boljom integracijom kulturne i prirodne baštine u turističkoj ponudi.
- Najviše 10% programske alokacije će se koristiti za tehničku pomoć.

3.2. Opis programskih prioriteta

Programski okvir IPA III sadrži sljedeće indikatore o strateškim ciljevima IPA III CBC, zajedničke za sve IPA III programme CBC:

Tabela 3.2: IPA III programski strateški indikatori

Strateški ciljevi IPA III za CBC	INDIKATOR	Polazna osnova (2021) ¹⁴	Cilj (2029)
Pomirenje, izgradnja povjerenja i dobrosusjedski odnosi	Broj organizacija koje učestvuju u formiranim prekograničnim mrežama/partnerstvima, razvrstanih po vrsti organizacija (posebno pominjanje ženskih udruženja)	101	200
	Broj organizacija direktno uključenih u realizaciju projekata, razvrstanih po vrsti organizacija (posebno pominjanje ženskih udruženja)	247	400

¹³ Ekonomski i investicioni plan EU za Zapadni Balkan, Akcioni plan za zajedničko regionalno tržišta za zapadni Balkan 2021-2024; Povelja o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, sigurnosti i saradnji u SEE itd

¹⁴ Polazne osnove i ciljne vrijednosti su revidirane nakon prikupljanja podataka do 31. marta 2021. godine

Strateški ciljevi IPA III za CBC	INDIKATOR	Polazna osnova (2021) ¹⁵	Cilj (2029)
Ekonomski, društveni i teritorijalni razvoj pograničnih područja	Broj novih radnih mjesta koja proizilaze iz programske aktivnosti, razvrstanih prema polu i starosti novozaposlenih	152	300
	Broj novih osnovanih preduzeća, razvrstanih prema polu i starosti vlasnika	8 (25% žene)	20 (30% žene)
Izgradnja kapaciteta institucija na svim nivoima	Broj organizacija/institucija sa povećanim kapacitetima, razvrstanih po vrsti organizacije (posebno pominjanje udruženja žena)	0	20 (najmanje 2 udruženja žena)

Korisnici programa će takođe izvještavati o ovim indikatorima u svakom godišnjem izvještaju o implementaciji. Regionalni sistem monitoringa pomoći će im u ovom zadatku neophodnim podacima.

3.2.1. Tematski klaster: Poboljšane mogućnosti zapošljavanja i socijalna prava

1 - Tematski prioritet 1: Zapošljavanje, mobilnost radne snage i socijalna i kulturna inkluzija

Poseban cilj 1.1 Povećano prekogranično zapošljavanje mladih¹⁶ i ranjivih ljudi

Ovaj poseban cilj fokusira se na povećanje mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja u prekograničnom području. U okviru ovog prioriteta predviđene su četiri vrste mjera i odgovarajućih okvirnih mjera, koje bi trebalo da budu povezane sa nacionalnim i regionalnim strategijama i planovima.

- **Prekogranična razmjena znanja i iskustva i dobre prakse** između relevantnih zainteresovanih strana radi rješavanja pitanja tržišta rada uz sljedeće okvirne mjere:
 - o prekogranična razmjena između lokalnih vlasti koje se bave nezaposlenošću mladih i zapošljavanjem ranjivih grupa uz nova inovativna rješenja (npr. šegrtovanje, mentorstvo, obuka na poslu, pripravnički staž);
 - o prekogranična razmjena između institucija tržišta rada o pitanjima poboljšanja kvaliteta njihovih usluga za mlade i ranjive grupe;
 - o znanje i iskustvo i razmjena iskustava među zainteresovanim stranama preko granice o razvoju ICT vještina, jezika, itd.
 - o razmjena dobre prakse u stručnim školama prilagođenim potrebama tržišta u regionu (npr. ICT, poljoprivredna proizvodnja, prerada hrane).
- **Razvoj zajedničke strategije/akcionog plana** koji se bavi prekograničnim pristupom mladih i ranjivih grupa tržištu rada. Okvirne mjere mogu biti:
 - o povezivanje prekograničnih akcionih planova sa nacionalnim strategijama koje se fokusiraju na razvoj tržišta rada i razvoj vještina mladih i ranjivih grupa;
 - o zajednički akcioni planovi za poboljšanje kvaliteta usluga tržišta rada i promovisanje prekogranične saradnje, posebno za ranjive grupe;
 - o zajednički razvoj nastavnih planova i programa i planova obuke koji se bave ICT pismenošću, jezičkim barijerama, zaštitom životne sredine, prirodnom baštinom, upravljanjem katastrofama, itd.;
 - o zajednička razrada tema koje se mogu obraditi u programima stručnog osposobljavanja i cjeloživotnog učenja za pripremu mladih i ranjivih grupa za tržište rada.
- **Zajedničke mjere uključujući male investicije** sa sljedećim okvirnim mjerama:
 - o zajednički događaji za podršku povezivanju (npr. između mladih i poslovnog sektora preko

¹⁵ Polazne osnove i ciljne vrijednosti su revidirane nakon prikupljanja podataka do 31. marta 2021. godine

¹⁶ Upućujući na Strategiju za mlade Crne Gore 2017—2021, a u skladu sa Zakonom o mladima (čl. 2), jedno lice se po zakonu smatra mladom osobom ako ima između 15 i 30 godina. Strategija za mlade Kosova 2019-2023 definiše mlade kao starosnu grupu od 15-24 godine. Za ovaj program CBC, mladi su definisani kao mladi ljudi između 15 i 29 godina, što omogućava bolji obuhvat omladinske populacije u regionu i usklađivanje sa definicijom Eurostata (ec.europa.eu/eurostat/web/youth)

- o granice), zajednički preduzetnički događaji između mladih ljudi preko granice;
 - o ulaganje u opremu za podršku preduzetništvu i razvoju biznisa mladih preduzetnika; uvođenje dobre prakse u stručne škole prilagođene potrebama tržišta;
 - o podsticanje saradnje između obrazovnih institucija i poslovnih subjekata (npr. pripravnički staž, šegrtovanje);
 - o zajedničke mjere za podršku malim i srednjim preduzećima i preduzećima u zapošljavanju mladih i ranjivih grupa (npr. razvoj mentorskih programa).
- **Obuka i razvoj vještina** sa sljedećim okvirnim mjerama:
 - o obuka i razvoj vještina o ICT kako bi se povećala konkurentnost preduzeća u prekograničnom području i olakšao njihov pristup međunarodnim tržištima;
 - o obuka i razvoj preduzetničkih vještina za povećanje samozavisnosti mladih i ranjivih grupa u prekograničnom području (npr. pristup javnim nabavkama);
 - o obuka i razvoj vještina za pripremu mladih za nova/nastajuća tržišta i sektore kao što je cirkularna ekonomija u prekograničnom području;
 - o obuka i razvoj vještina za pripremu mladih za buduće izazove uzrokovane klimatskim promjenama i njihovim ekološkim posljedicama u prekograničnom području (npr. zaštita životne sredine, upravljanje katastrofama).

Rezultati

- Rezultat 1.1.1: Poboľšani su uslovi za povećanje zapošljivosti i samozapošljivosti mladih i ranjivih grupa u prekograničnom području, u vezi sa nacionalnim i regionalnim strategijama i mjerama.

Ciljna grupa

- mladi ljudi koji žive u prekograničnom području
- dugoročno nezaposlena lica,
- osobe sa invaliditetom,
- marginalizovane etničke manjine,
- nezaposlene žene.

Korisnici

- Nacionalne vlasti/institucije koje nadgledaju politike zapošljavanja i politike socijalne zaštite
- Ustanove i organizacije nadležne za pružanje socijalnih usluga
- Lokalne samouprave zastupljene u programskom području
- Lokalne i regionalne razvojne organizacije/agencije
- Organizacije civilnog društva (CSO)
- Omladinske organizacije,
- Obrazovne i istraživačke institucije i organizacije
- Profesionalna udruženja
- Socijalni partneri
- Organizacije za podršku biznisu, institucije za promociju samozapošljavanja

1 - Tematski klaster 1 - Poboljšane mogućnosti zapošljavanja i socijalna prava						
Tematski prioritet 1: Zapošljavanje, rad mobilnost i socijalna i kulturna inkluzija			Indikatori	Polazna osnova (2021)	Ciljna vrijednost (2029)	Izvor podataka
Poseban cilj	Rezultati	Vrste aktivnosti (detaljan opis iznad)	Uticaj			
			Broj mladih i ljudi iz ranjivih grupa koji su našli zaposlenje (razvrstano po polu i na mlade i ranjive grupe) ¹⁷	152 (svi mladi, 21% žene)	200 (30% mladi, 30% žene)	Projektni izvještaji Sistem monitoringa
			Broj novih osnovanih biznisa (razvrstano po polu i godinama vlasnika)	0	20 (30% žene)	
SO 1.1. Povećano prekogranično zapošljavanje mladih i ranjivih ljudi	Rezultat 1.1.1: Poboljšani su uslovi za povećanje zapošljivosti i samozapošljivosti mladih i ranjivih grupa u prekograničnom području, u vezi sa nacionalnim i regionalnim strategijama i mjerama	Razvoj zajedničke strategije/akcionog plana	Ishod			
			Broj zajedničkih strategija i akcionih planova koje implementiraju organizacije	0	5	Projektni izvještaji Sistem monitoringa
		Zajedničke mjere uključujući male investicije	Procenat ranjivih grupa, mladih i biznisa koji tvrde da je poboljšan kvalitet novih/nadograđenih usluga (razvrstano po polu i na mlade i ranjive grupe)	0	> 80%	anketa
		Prekogranična razmjena znanja i iskustva i dobre prakse između relevantnih zainteresovanih strana radi rješavanja pitanja tržišta rada	Broj ljudi sa povećanom zaposlenošću i kompetencijama i vještinama samozapošljavanja (za ICT, jezik, preduzetništvo, upravljanje katastrofama, zaštita životne sredine, itd.) razvrstano po polu i na mlade i ranjive grupe)	134 (54% mladi, 42% žene)	300 (50% mladi, 30% žene)	Monitoring, anketa
		Obuka i razvoj vještina	Učinak			
			Broj razvijenih zajedničkih akcionih planova za rješavanje uobičajenih problema u smislu nezaposlenosti mladih/ranjivih grupa (razvrstano po polu i na mlade i ranjive grupe)	0	5	Projektni izvještaji
			Broj novih/poboljšanih zajedničkih projekata lokalnog zapošljavanja koji podržavaju mlade i ranjive grupe	0	5	Projektni izvještaji

¹⁷ Napominjemo da se socijalne kategorije „mladi” i „žene” mogu djelimično preklapati; ili drugim riječima, da dio mladih čine žene, ili obrnuto, da će dio žena koje će imati koristi od operacija biti mladi

1 - Tematski klaster 1 - Poboljšane mogućnosti zapošljavanja i socijalna prava						
Tematski prioritet 1: Zapošljavanje, rad mobilnost i socijalna i kulturna inkluzija			Indikatori	Polazna osnova	Ciljna vrijednost	Izvor podataka
			Broj organizovanih zajedničkih događaja za izgradnju kapaciteta (npr. fokusirani na digitalne tehnologije/ICT pismenost, jezik, zaštitu životne sredine, prirodnu baštinu, upravljanje katastrofama, itd)	0	5	Projektni izvještaji
			Broj polaznika među mladima i ranjivim grupama koji pohađaju aktivnosti obuke i razvoja vještina (npr. ICT pismenost, jezik, zaštita životne sredine, upravljanje katastrofama, itd.) (razvrstano po polu i na mlade i ranjive grupe)	271 (svi mladi, 25% žene)	500 (50% mladi, 30% žene)	Projektni izvještaji
			Broj polaznika među mladima i ranjivim grupama koji pohađaju aktivnosti obuke i razvoja vještina za osnivanje sopstvenog biznisa (razvrstano po polu i na mlade i ranjive grupe)	0	100 (50% mladi, 30% žene)	Projektni izvještaji
			Paketi za započinjanje biznisa (oprema i zalihe) obezbijeđeni mladima i ranjivim grupama	0	50	Projektni izvještaji
			Broj organizacija koje učestvuju u prekograničnim mrežama/partnerstvima formiranim u okviru programa	0	100	Projektni izvještaji

3.2.2. Tematski klaster 4 - Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost

2 - Tematski prioritet 5: Turizam i kulturna i prirodna baština

Posebni cilj 2.1 Podstaći održivi turizam u prekograničnom regionu

Posebni cilj 2.1 fokusira se na zajednički razvoj i promociju održivog turizma u prekograničnom području podrškom novim i poboljšanim proizvodima i uslugama, i boljom integracijom kulturne i prirodne baštine u održivi turizam. Važno je osigurati da integracija kulturne i prirodne baštine i jačanje održivog turizma slijede jasan i strateški pristup. Podržavaju se mjere tipa "građana za građane" i "institucija-instituciji", saradnja i umrežavanje aktera.

U tom smislu, potrebno je razmotriti četiri vrste mjera i odgovarajućih okvirnih mjera:

- Zajedničko planiranje, analize i akcioni planovi koji se bave održivim turizmom. Okvirne mjere su:
 - o usklađivanje prekogranične strategije održivog turizma sa nacionalnim strategijama;
 - o strateško usklađivanje turističkih aktivnosti sa aktivnostima koje se sprovode u okviru drugih programa koji se odnose na poljoprivredu, životnu sredinu i turizam;

- o zajednička priprema Akcionih planova za upravljanje posjetiocima, koji treba da definišu kapacitete za prijem posjetilaca u predmetnim područjima;
- o koordinacija između relevantnih organizacija preko granice u cilju poboljšanja planiranja i razvoja strategije u ovom sektoru;
- o zajednička analiza i studija izvodljivosti kako bi se identifikovali tipovi turističke ponude i proizvoda koji bi se mogli razviti, na osnovu zajedničkih komparativnih prednosti;
- o radionice na kojima se identifikuju prioritetne mjere/aktivnosti za projekte razvoja turizma;
- o zajedničke studije o lokalitetima prirodne i/ili kulturne baštine koje treba poboljšati
- **Zajednički razvoj biznisa u turizmu i srodnim sektorima radi poboljšanja i diversifikacije prekogranične turističke ponude u regionu.** Okvirne mjere su:
 - o razvoj novih modela za turističke aktere/SME kojima se promovišu lokalni proizvodi;
 - o razvoj novih, inovativnih i kvalitetnih proizvoda/usluga u sektoru turizma uzimanjem u obzir karakteristika i potencijala prekograničnog regiona;
 - o razvoj održivih, cirkularnih turističkih proizvoda i/ili onih sa niskim nivoom otpada;
 - o zajedničke mjere za uključivanje lokalnih poduzeća i poljoprivrednika u turističke usluge (npr. organska hrana kao novi turistički proizvodi, proizvodi od drveta/suveniri);
 - o razvoj lokalnih bioproizvoda koji doprinose održivom turizmu;
 - o male investicije za pomoć lokalnim pružiocima usluga da unaprede svoju ponudu;
 - o podrška pokretanju biznisa savjetima i mentorstvom u oblasti turizma;
 - o ulaganje u objekte koji se odnose na održivi turizam;
 - o ulaganje u opremu za male poslovne klastere relevantne za razvoj održivog turizma;
 - o zajedničke mjere u biznisu povezanim sa turizmom (npr. ICT, prerada i pakovanje hrane i drveta, zajednički pristup tržištu, proizvodnja organske hrane, žene u biznisu, sajmovi zajedničkih proizvođača, itd.);
 - o Događaji radi spajanja preduzetnika
- **Zajedničke promotivne aktivnosti kako bi se prekogranični region učinio vidljivijim.** Okvirne mjere su:
 - o organizacija partnerskih događaja prekogranične saradnje za pružaoce turističkih usluga;
 - o zajednička marketinška rješenja za lokalne bio proizvode/usluge koji doprinose održivom turizmu;
 - o zajednička promocija lokaliteta prirodne i kulturne baštine;
 - o podrška i promocija nematerijalne kulturne baštine (istorija, tradicija, recepti, itd.)
 - o razvoj inovativnih rješenja (online digitalne ture, izrada mapa, itd.);
- **Zajednička obuka i razvoj vještina za povećanje kapaciteta i znanja i iskustva u održivom turizmu (usklađeno sa projektima u okviru TP1).** Okvirne mjere su:
 - o razvoj vještina, razmjena znanja i iskustva i zajedničke mjere koje se tiču održivog turizma, uključujući razmjenu znanja i radionice za lokalne zainteresovane strane kako bi integrisali kružne i održive principe u svoje proizvode;
 - o zajedničke aktivnosti razvoja vještina (npr. upravljanje turistima, jezik, digitalne vještine posebno relevantne za sektor turizma — usklađene sa projektima u okviru TP1).
 - o nastavni planovi i programi i material za obuku za programe stručnog obrazovanja za turistička preduzeća u programskom području.
- **Ulaganje u kulturnu i nacionalnu prirodnu baštinu kako bi se ona bolje integrisala u ponude/usluge održivog turizma.** Okvirne mjere su:
 - o unaprjeđenje lokaliteta prirodne i kulturne baštine - restauracija;
 - o unaprjeđenje usluga na lokalitetima kulturne i prirodne baštine;
 - o unaprjeđenje sistema monitoringa i upravljanja lokalitetima kulturne i prirodne baštine.

Rezultati

- Rezultat 2.1.1 Ojačana konkurentnost biznisa (proizvodi i usluge) u sektorima vezanim za turizam.
- Rezultat 2.1.2 Povećana prekogranična turistička integracija kulturne i prirodne baštine.

Ciljne grupe

- ljudi koji žive u pograničnom regionu, uglavnom u ruralnim područjima
- ljudi koji se bore sa nezaposlenošću
- razvojne agencije
- profesionalci koji rade u turističkim organizacijama
- ljudi koji rade u poljoprivredi i drugim sektorima vezanim za turizam

Korisnici

- Lokalne samouprave zastupljene u programskom području
- Nacionalne vlasti i institucije koje nadziru turističku, ekološku i kulturnu politiku
- Razvojne organizacije/agencije
- Poslovna udruženja
- Turističke organizacije
- Privredne i zanatske komore
- Zadruga/Udruženja poljoprivrednika
- Institucije iz oblasti prirodne i kulturne baštine i zaštite životne sredine
- Obrazovne, naučne i istraživačke institucije i organizacije
- Organizacije civilnog društva (CSO)

Tematski klaster 4 - Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost

TP5: Turizam i kulturna i prirodna baština			Indikatori	Polazna osnova (2021.)	Ciljna vrijednost (2029)	Izvor podataka
Poseban cilj	Rezultati	Vrsta aktivnosti (detalan opis iznad)	Uticaj			
			Broj stvorenih novih radnih mjesta u turizmu i srodnim sektorima	0	150 (30% žene)	Sistem monitoringa
2.1 Podstaci održivi turizam u prekograničnom regionu	2.1.1. Ojačana konkurentnost biznisa (proizvodi i usluge) u sektorima vezanim za turizam	Zajednički razvoj biznisa u turizmu i srodnim sektorima radi poboljšanja i diversifikacije prekogranične turističke ponude u regionu. Zajednička obuka i razvoj vještina za povećanje kapaciteta i znanja i iskustva u održivom turizmu.	Ishod			
			Broj turista koji koriste nove/poboljšane proizvode/usluge/ponude	0	7.000	Regionalni sistem monitoringa Statistika nacionalne/regionalne turističke agencije
			Broj ljudi koji ima koristi od povećanih kapaciteta u održivom turizmu	0	450	
			Učinak			
			Broj razvijenih zajedničkih ekoloških proizvoda i proizvoda održivog turizma	1	9	Projektne izvještaji
Broj razvijenih novih lokalnih proizvoda sa turističkim potencijalom (organska hrana, proizvodi od drveta, suveniri)	0	5	Projektne izvještaji			

Tematski klaster 4 - Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost

TP5: Turizam i kulturna i prirodna baština			Indikatori	Polazna osnova (2021.)	Ciljna vrijednost (2029)	Izvor podataka
			Broj polaznika obuka i aktivnosti za razvoj vještina u vezi sa održivim turizmom (razvrstano po polu)	0	150	Projektni izvještaji
			Zajedničko planiranje, analize i akcioni planovi koji se bave održivim turizmom	8 <i>(25^a/a žene)</i>	15 <i>(30^a/» žene)</i>	Projektni izvještaji
			Broj novih osnovanih biznisa povezanih sa održivim turizmom (razvrstano po polu vlasnika)	101	200	Projektni izvještaji
Povećana prekogranična turistička integracija kulturne i prirodne baštine	Zajedničko planiranje, analize i akcioni planovi koji se bave održivim turizmom. Zajedničke promotivne aktivnosti kako bi se prekogranični region učinio vidljivijim. Ulaganje u kulturnu i nacionalnu prirodnu baštinu kako bi se ona bolje integrisala u ponude/usluge održivog turizma.	Ishod				
		Broj turista na podržanim lokalitetima prirodne i kulturne baštine ¹⁸	20 000	40 000	Regionalni sistem monitoringa Statistika nacionalne/regionalne turističke agencije	
		Učinak				
		Broj novih razvijenih zajedničkih strategija/akcionih planova koji se bave održivim turizmom uključujući prirodnu i kulturnu baštinu	0	3	Projektni izvještaji	
		Broj novih razvijenih promotivnih aktivnosti (marketing, komunikacija ka široj javnosti)	0	5	Projektni izvještaji	
			Broj zajedničkih projekata za obnovu, zaštitu i promociju lokaliteta kulturne baštine komunikacija ka široj javnosti)	0	5	Projektni izvještaji

¹⁸ Praćenje ovog indikatora će zahtijevati da se svim operacijama u okviru ovog rezultata moraju uspostaviti ili pristati na uspostavljanje sistema upravljanja posjetiocima/akcionog plana u partnerstvu sa menadžerima prirodnih i kulturnih lokaliteta, bez obzira na to da li je ulazak na te lokacije mogao biti besplatan za dio posjetilaca

Tematski klaster 4 - Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost						
TP5: Turizam i kulturna i prirodna baština			Indikatori	Polazna osnova (2021.)	Ciljna vrijednost (2029)	Izvor podataka
			Broj unaprijeđenih lokaliteta kulturne i prirodne baštine	26	30	Projektne izvještaji

3.2.2. Tehnička podrška

Tehnička podrška ima za cilj da osigura efikasnu, djelotvornu, transparentnu i blagovremenu implementaciju IPA III CBC programa 2021-2027, kao i da podigne svijest o programu kod centralnih i lokalnih vlasti, relevantnih organizacija i generalno građana.

Ovaj prioritet takođe ima za cilj jačanje administrativnih kapaciteta organa vlasti i korisnika koji sprovode program sa ciljem poboljšanja vlasništva nad održivošću programa i rezultatima projekata. Dodjela tehničke pomoći će se koristiti za podršku radu Operativnih struktura (OS) i JMC u obezbjeđivanju efikasnog postavljanja, implementacije, monitoringa i evaluacije programa, kao i optimalnog korišćenja resursa. Ovo će se postići uspostavljanjem i radom JTS sa glavnom kancelarijom na teritoriji Crne Gore (Podgorica) i područnom kancelarijom na Kosovu (Priština). JTS će nadgledati svakodnevno upravljanje programom i izvještavaće OS i JMC.

Rezultati:

- Unaprijeđena administrativna podrška operativnim strukturama i Zajedničkom odboru za monitoring;
- Povećani tehnički i administrativni kapaciteti za upravljanje programom i implementaciju;
- Vidljivost i publicitet programa CBC i njihovih

Glavne ciljne grupe

- Programske structure
- Potencijalni aplikanti
- Korisnici bespovratnih sredstava
- Krajnji korisnici
- Šira javnost

Glavni korisnici:

- Operativne structure
- Zajednički odbor za monitoring
- Lokalne i regionalne vlasti

3 - Tehnička podrška			Indikatori	Polazna osnova (2021.)	Ciljna vrijednost i (2029.)	Izvor podataka
Poseban cilj	Rezultat	Vrste aktivnosti (primjeri)	Uticaj			
			Procenat ugovorenih raspoloživih sredstava u okviru programa	54,63%	90%	AIR, Sistem monitoringa
0.1. Osigurati efikasnu, djelotvornu, transparentnu i	0.1.1 Administrativni kapaciteti za CBC ojačani	• Osnivanje i funkcionisanje Zajedničkog tehničkog sekretarijata i njegovih područnih kancelarija	Ishod			
			Procenat realizovanih odluka JMC and OS	90o/o	90%	AIR, MoM, Sistem monitoringa

3 - Tehnička podrška		Indikatori	Polazna osnova (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
blagovremenu implementaciju IPA III programa CBC 2021-2027, kao i da podigne svijest o programu kod centralnih i lokalnih vlasti, relevantnih organizacija i generalno građana	<ul style="list-style-type: none"> Organizacija sastanaka JMS i OS Podrška radu Zajedničke radne grupe zadužene za pripremu programskog ciklusa 2028-2034 Monitoring implementacije projekata i programa, uključujući uspostavljanje sistema monitoringa i srodnog izvještavanja Organizovanje aktivnosti evaluacije, analiza, anketa i/ili kontekstualnih studija 	na blagovremen način ¹⁹ (kako je propisano u zapisnicima sa sastanaka)			
		Procenat projekata pokrivenih misijama monitoringa	100%	100%	AIR, Sistem monitoringa, Projektni izvještaji
		Učinak			
		Broj funkcionalnih kancelarija JTS	2	2	AIR
		Broj organizovanih događaja u vezi sa upravljanjem programom	20	45	AIR, Sistem monitoringa
Broj implementiranih misija monitoringa projekta	14	50	AIR, Projektni izvještaji, Projektni izvještaji		
0.1.2. Potential applicants and grant beneficiaries supported	<ul style="list-style-type: none"> organizacija događaja, sastanaka, treninga, studijskih putovanja ili razmjena posjeta kako bi naučili iz najbolje prakse drugih inicijativa za teritorijalni razvoj priprema internih i/ili eksternih priručnika/udžbenika pomoć potencijalnim kandidatima u razvoju partnerstva i projekta (forumi za traženje partnera itd.) savjeti korisnicima bespovratnih sredstava o pitanjima implementacije projekta 	Ishod			
Potencijalni korisnici I korisnici granta podržani		Prosječan udio potencijalnih aplikanata, aplikanata, korisnika bespovratnih sredstava i drugih ciljnih grupa zadovoljnih podrškom implementaciji programa	98,6%	90%	AIR, Sistem monitoringa, Projektni izvještaji
		Učinak			
		Broj događaja za izgradnju kapaciteta za potencijalne aplikante, korisnike bespovratnih sredstava i zaposlene programskih struktura	40	75	AIR, Projektni izvještaji Sistem monitoringa
		Broj pripremljenih internih/eksternih priručnika ili udžbenika	4	8	AIR i drugi izvještaji

¹⁹ Odluke su sve zvanične odluke vezane za implementaciju programa/projekata koje spadaju u djelokrug odgovornosti JTS. Odluke bi se odnosile na bilo šta i sve, kao što su organizacije informativnih/promotivnih događaja, implementacija ad-hoc misija monitoringa, priprema nacrti dokumenata (npr. u vezi sa aplikacijom za grant za tehničku pomoć, ili čak CfP, ako je primjenjivo), organizaciju koordinacionih sastanaka JMC ili OS, itd.

3 - Tehnička podrška		Indikatori	Polazna osnova (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
		Broj riješenih upita korisnika bespovratnih sredstava	571	1200	AIR i drugi izvještaji
0.1.3 Vidljivost programa i njegovih rezultata je zagarantovana	Informisanje i publicitet, uključujući pripremu, usvajanje i redovnu reviziju plana vidljivosti i komunikacije, distribuciju (info-dani, naučene lekcije, najbolje studije slučaja, novinski članci i saopštenja), promotivni događaji i štampani materijali, razvoj komunikacijskih alata, održavanje, ažuriranje i nadogradnja veb stranice programa, itd.	Ishod Broj ljudi do kojih se došlo informativnim /promotivnim kampanjama	2800	5600	AIR i drugi izvještaji
		Učinak Broj sprovedenih informativnih /promotivnih kampanja	6	12	AIR i drugi izvještaji
		Broj organizovanih događaja za promociju i vidljivost	34	68	AIR i drugi izvještaji
		Broj proizvedenih i distribuiranih publikacija	10	20	AIR i drugi izvještaji

3.3. Horizontalna i međusektorska pitanja

3.3.1. Horizontalni principi

Zaštita životne sredine, efikasnost resursa, klimatske promjene i upravljanje rizicima

Kao što je navedeno u Smjernicama za implementaciju Zelene agende na Zapadnom Balkanu i Ekonomskom i investicionom planu za Zapadni Balkan, program će obezbijediti punu konzistentnost sa zelenom tranzicijom, kao prioritetom interne i spoljne pomoći EU. Program će u glavne tokove uključiti efikasno korišćenje resursa prelaskom na čistu, cirkularnu ekonomiju, obnavljanje biodiverziteta i smanjenje zagađenja.

U okviru TP5, neke aktivnosti mogu se baviti zaštitom životne sredine, klimatskim promjenama i upravljanjem rizikom. U okviru TP1, promovisaće se mogućnosti zapošljavanja, obrazovanje, izgradnja kapaciteta u vezi sa zaštitom životne sredine i održivim razvojem. Program će takođe naglasiti ekološke mjere sa konkretnim kriterijumima odabira i posebnim fokusom tokom procjene uticaja operacije na životnu sredinu. Aplikanti treba da ispunjavaju uslove koji se odnose na zaštitu životne sredine, javno zdravlje, kulturnu baštinu i izbjegavaju uticaj na postojeće/planirane lokalitete ekološke mreže (Emerald Network).

Neki okvirni kriterijumi mogu biti sljedeći:

- projekti koji imaju potencijalno štetne efekte na životnu sredinu biće isključeni;
- projekti koji imaju pozitivan uticaj biće poželjniji od onih koji imaju neutralan uticaj;
- biće podržani projekti koji doprinose boljoj svijesti o pitanjima životne sredine;
- biće podržani projekti koji promovišu mogućnosti zapošljavanja, obrazovanje, izgradnju kapaciteta i druge aktivnosti vezane za zaštitu životne sredine i održivi razvoj.

Projektima bi trebalo da se preduzmu mjere za smanjenje negativnih uticaja na životnu sredinu, kao što su:

- korišćenje onlajn događaja, bez ugrožavanja kvaliteta i efikasnosti mjera;
- korišćenje i dijeljenje digitalnih dokumenata u najvećoj mogućoj mjeri;
- podizanje svijesti među partnerima, korisnicima, ciljnim grupama o pitanjima životne sredine;
- sprovođenje aktivnosti sa ograničenim korišćenjem energije i prirodnih resursa.

Da bi se postigla održivost aktivnosti vezanih za prirodnu i kulturnu baštinu, i povećanje broja posjetilaca, aplikacije za projekte treba da predvide izradu Akcionih planova za upravljanje posjetiocima.

Poziv za podnošenje predloga treba da opiše kako da se ovi aspekti integrišu u projektne predloge. Programska tijela će se baviti i ovim pitanjem u vezi sa realizacijom svojih aktivnosti.

Jednake mogućnosti i nediskriminacija

Nediskriminacija obuhvata rodna pitanja i svaku diskriminaciju na osnovu rasnog ili etničkog porijekla, vjere ili uvjerenja, invaliditeta, starosti ili seksualne orijentacije. Program ME - KS naglašava važnost dijeljenja znanja i ravnopravnog pristupa informacijama. Poseban naglasak stavljen je na podršku ranjivim grupama u razvoju vještina i otvaranju novih radnih mjesta.

Naročito, u procesu selekcije će se procijeniti koliko je načelo jednakih mogućnosti i nediskriminacije ukorijenjen u zajedničkim projektima koji se podnose na evaluaciju, kao što su:

- potrebe i namjerni (i nenamjerni) uticaj projekata na različite grupe su uzeti u obzir (npr. etničke manjine, migranti, osobe sa invaliditetom, itd.).
- osigurane su jednake mogućnosti i nediskriminacija u implementaciji projekta;
- jednak pristup benefitima i učincima projekta za ciljne grupe i društvo.

Rodna ravnopravnost

Program ME - KS podržava uključivanje žena, ravnopravno angažovanje žena i muškaraca temelj u svim svojim operacijama. U skladu sa Rodnim akcionim planom III EU²⁰, on ima za cilj da podrži mjere koje doprinose osnaživanju žena, uključujući žene iz ranjivih grupa. Program takođe doprinosi ciljevima rodne ravnopravnosti postavljenim u različitim nacionalnim strategijama²¹.

²⁰ ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/join-2020-17-final_en.pdf

²¹ ME: nacr Nacionalne strategije za rodnu ravnopravnost 2021—2025; Akcioni plan za postizanje rodne ravnopravnosti

Program ME-KS će staviti snažan naglasak na rodnu ravnopravnost sa konkretnim kriterijumima odabira u obrascu za prijavu i procjeni sa fokusom na to kako i gdje projekat uključuje žene i da li su ravnopravno tretirane, i da li su prepreke njihovom slobodnom i punom učešću u operacijama uklonjene. Indikatori i statistika razvrstani po polu će se primjenjivati za monitoring i evaluaciju operacija i programa (npr. broj žena/muškaraca koji učestvuju u projektima; broj žena/muškaraca koji imaju koristi od finansiranja, itd.). Program će takođe podržati uključivanje širokog spektra aktera fokusiranih na žene.

Dobro upravljanje

Princip dobrog upravljanja je obezbijeden integracijom TC5 u sve posebne ciljeve. Ovo bi trebalo da obezbijedi uključenost lokalnih i regionalnih vlasti u implementaciju svih projekata (u različitim ulogama) i da obezbijedi održivost rezultata projekta. Program će takođe doprinijeti poboljšanju institucionalnih kapaciteta lokalnih vlasti za rodno osvještenje i podizanje svijesti o rodnoj ravnopravnosti.

3.3.2. Međusektorska pitanja

Upravljanje podacima i znanjem

Zbog principa transparentnosti u programima CBC, projektni partneri se ohrabruju da podatke koje koriste ili generišu projekti učine dostupnim javnosti kako bi se obezbijedili promocija i vidljivost rezultata projekta u najvećoj mogućoj mjeri.

Jezičke barijere

Korišćenje engleskog jezika tokom prijave za projekte i njihove implementacije zainteresovane strane smatraju jednom od prepreka prekograničnoj saradnji. Jezička barijera je takođe ključno pitanje za bolju komunikaciju preko granice. Stoga bi trebalo preduzeti mjere kako bi se obezbijedilo da zainteresovane strane uključene u projekte kao korisnici i/ili učesnici imaju dobar pristup informacijama za prevazilaženje ove teškoće (npr. dokumente prevedeni na nacionalni jezik, korišćenje tumača, itd.). Programska tijela će se takođe baviti ovim pitanjem prilikom realizacije svojih zadataka i u svojim komunikacijskim aktivnostima.

TC5: Poboljšan kapacitet regionalnih i lokalnih vlasti da rješavaju lokalne izazove (TP7: Upravljanje, planiranje i izgradnja administrativnih kapaciteta lokalnih i regionalnih vlasti)

Lokalne i regionalne vlasti su važne zainteresovane strane programa prekogranične saradnje. Njihov administrativni kapacitet je ključni element za uspješnu realizaciju projekata neophodnih za postizanje ciljeva programa CBC 2021-2027. Prema nalazima iz upitnika, pokazalo se da je ključna poteškoća u uključivanju u projekte prekogranične saradnje nedostatak menadžerskih vještina za rukovanje projektima/sporazumima koje finansira EU.

Uključivanje u glavne tokove radi unapređenja njihovih kapaciteta u cilju povećanja i jačanja učešća lokalnih i regionalnih vlasti u prekograničnoj saradnji biće obrađeno na nivou operacija CB i kroz aktivnosti koje će implementirati OS i JTS u okviru prioriteta Tehničke pomoći.

Na nivou operacija CBC može se primijeniti sljedeće:

- Ohrabruju se svi aplikanti da uključe regionalne i lokalne vlasti u razvoj i buduću implementaciju projekata i da opišu kako je usklađena i doprinosi lokalnim razvojnim planovima, i da obezbijede da se projekti bave prioritarnim pitanjima za lokalni razvoj i pružaju opipljiva rješenja za probleme građana.
- Ako je tako dogovoreno, u nekim pozivima za podnošenje predloga ili u okviru određene partije poziva za podnošenje predloga, uključiti regionalne i lokalne vlasti u svako prekogranično partnerstvo aplikantata. Za regione koji ispunjavaju uslove za različite programe CBC, treba paziti da se izbjegne zasićenje. Ovakvi pozivi za dostavljanje predloga ili partije u okviru poziva mogli bi primati, na primjer, prijave koje imaju nekoliko lokalnih vlasti kao implementacione

partnere (međupštinska saradnja), a što je najvažnije, trebalo bi da podstakne partnerstvo sa manjim, slabijim, ruralnim lokalnim vlastima, gdje će, na primjer, vodeći aplikant (veća opština) pomoći manjoj, upućivanjem zaposlenih osoblja u nju, ili primanjem osoblja za potrebe obuke iz tih manje razvijenih opština (dijeljenje resursa).

Napomena: Ako se tako odluči, operacije koje se u potpunosti oslanjaju na osoblje regionalnih i lokalnih vlasti trebalo bi da budu privilegovane, dok bi se prisustvo spoljnih menadžera među ljudskim resursima projekta svodilo na minimum.

Pod **prioritetom tehničke pomoći** može se primijeniti sljedeće:

- Da bi se **razmotrile posebne potrebe i interesi** regionalnih i lokalnih vlasti radi povećanja njihovog učešća u operacijama CBC, adekvatno izmijeniti planove rada ZTS-a, uključujući, ali ne ograničavajući se na sljedeće: **pokrenuti ciljane kampanje za podizanje svijesti**, posebno prije objavljivanja poziva za podnošenje predloga; ove kampanje će ići paralelno sa uobičajenim aktivnostima OS/JTS i biti pojačane tim aktivnostima, kao što su **forumi za traženje partnera, projektne klinike za neuspješne prijave, korisnička podrška i obuke** za pripremu aplikacije CBC, koje se organizuju za potencijalne aplikante, u koje će sve vrste potencijalnih aplikanta takođe biti uključene.

Mjere predviđene programom za povećanje kapaciteta regionalnih i lokalnih vlasti za suočavanje sa lokalnim izazovima obuhvatiće i oblast upravljanja životnom sredinom.

3.4. Usklađenost sa drugim programima i makroregionalnim strategijama

Prilikom razrade programskog dokumenta uzete su u obzir evropske, regionalne, nacionalne i lokalne strategije i programi. Komplementarnost i sinergije sa drugim oblicima podrške i programa treba da budu fokusirani na benefite koje prekogranična saradnja između Crne Gore i Kosova može donijeti u programskom periodu 2021-2027.

3.4.1. Makroregionalne strategije

Za IPA III program CBC ME- KS relevantne su sljedeće makroregionalne strategije:

- Strategija EU za Jadransko-jonski region (samo ME), www.adriatic-ionic.eu/eusair
- Strategija EU za Dunavski region (samo ME), danube-region.eu

Tabela 3.3: Strategija EU za Jadransko-jonski region

Stubovi	Posebni ciljevi IPA III CBC ME-KS
Stub 4: Održivi turizam	
Unaprjeđenje kvaliteta i inovativnosti turističke ponude i jačanje održivih i odgovornih turističkih kapaciteta turističkih aktera širom makroregiona.	<i>5.1. Podsticati održivi turizam u prekograničnom regionu</i> TP5 je komplementaran Stubu 4: Održivi turizam. U okviru ovog stuba dogovoreni su sljedeći glavni ciljevi: Razvoj mreže održivih turističkih preduzeća i klastera; Zeleno mapiranje za AI region – podrška razvoju i pristupu tržištu za odgovorne i održive turističke destinacije i mikro/SME operacije u EUSAIR regionu; Istraživanje i razvoj za poboljšanje performansi SME i rast/diversifikaciju; CULTOURAIR; Obuka i vještine u oblasti turizma, DES AIR; Proširivanje turističke sezone tokom cijele godine; CRUSAIR; Razvoj održivih i tematskih kulturnih ruta/povezivanje kulturnih ruta; AIR kulturne rute.

Tabela 3.4: Strategija EU za Dunavski region

Stubovi Dunavskog regiona	Posebni ciljevi IPA III CBC ME-KS
<p>Oblast politike 3: Kultura i turizam</p> <p>Oblast politike 9: Ljudi i vještine</p>	<p><i>1.1 Poboljšati pristup mladih i ranjivih grupa tržištu radne snage</i> <i>5.1. Poboljšati održivi turizam na prekograničnom području</i> Dvije prioritete oblasti (PA) EUSDR posebno su povezane sa odabranim tematskim prioritetima za program ME - KS:</p> <ul style="list-style-type: none"> • PA „Kultura i turizam“, čiji je cilj promocija kulture i turizma, uključuje sljedeće mjere: Mjera 1: Promovisati održivi turizam i iskoristiti projekte EUSDR iz oblasti kulture, prirode, turizma Mjera 3: Investirati u održive kvalitetne proizvode, usluge, inovativne forme i infrastrukturu u oblastima turizma i kulture, promovisati vještine, obrazovanje i otvaranje radnih mjesta... Mjera 5: Promovisati i podsticati razvoj kulturnih aktivnosti i kreativnih sektora • PA9 “Ljudi i vještine”, koji ima za cilj ulaganje u ljude i vještine uključujući sljedeće mjere: Mjera 3: Integracija ranjivih grupa u tržište rada Mjera 4: Borba protiv siromaštva i promovisanje socijalne uključenosti za sve

3.4.2. Druge relevantne strategije i programi

Na osnovu ciljeva programa ME - KS i drugih nacionalnih i EU strategija i programa, treba pronaći sinergiju i komplementarnost u pogledu aktivnosti koje podržavaju održivi turizam u okviru TP5 i poboljšanja socijalnog i ekonomskog stanja mladih i ranjivih grupa unutar TP1. Koordinacija između JTS i vlasti uključenih u ove strategije/programme je neophodna kako bi se izbjeglo preklapanje, preuzeli rezultati (gdje je to moguće) i poboljšao uticaj programa na prekograničnom i državnom nivou.

Neke strategije i programi koji su relevantni za IPA CBC ME - KS program su sljedeće:

EU i regionalne strategije/programi: Ekonomski i investicioni plan EU za Zapadni Balkan; Zajednički akcioni plan regionalnog tržišta 2021-2024; Povelja o dobrosusjedskim odnosima, stabilnosti, sigurnosti i saradnji u Jugoistočnoj Evropi; Horizontalni instrument za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022; Rodni akcioni plan III EU.

Nacionalne strategije/programi:

- Crna Gora: Nacionalna strategija održivog razvoja 2020; Strategija pametne specijalizacije 2019-2024; Program ekonomskih reformi 2019—2021; Nacionalna strategija za rodnu ravnopravnost 2021 — 2025; Akcioni plan za postizanje rodne ravnopravnosti 2017-2021
- Kosovo: Strategija za lokalni ekonomski razvoj 2019-2023; Program ekonomskih reformi 2020—2022 ; Program za rodnu ravnopravnost 2020 — 2024

IPA programi CBC:

- IPA III CBC ME-AL; IPA III CBC BA-ME; IPA III CBC RS-ME; IPA III CBC AL — KS

Interreg transnacionalni programi:

- Program Interreg Adrion; Dunavski transnacionalni program (DTP) ; Interreg Med program; Interreg program IT-ALB-ME (cijela ME)
- Interreg program CRO-BIH-ME (ME: HercegNovi, Tivat, Kotor, Budva, Bar, Ulcinj, Cetinje, Danilovgrad, Podgorica, Nikšić)

Ostali programi EU:

- Horizon Evrope; ERASMUS + (cijeli ME i KS)
- Instrument za prepristupnu pomoć za program ruralnog razvoja - IPARD II (cijela ME)

3.5. Uslovi i pretpostavke

Djelotvornu koordinaciju i snažno vlasništvo nad programom treba kombinovati sa dobrom voljom nacionalnih vlasti korisnika IPA III da prijateljski otklone i riješe svaki spor i/ili nesporazum koji utiče na nesmetanu implementaciju programa. Promjene vlasti ne bi trebalo da imaju bilo kakav uticaj u tom pogledu.

Kao neophodan uslov za efektivno upravljanje programom, korisnici koji učestvuju će uspostaviti JMC i obezbijediti odgovarajuće i funkcionalne prostorije i osoblje za glavnu i područnu²² kancelariju JTS. Posebnu pažnju treba posvetiti stvaranju neophodnih radnih uslova kako bi se osigurao kontinuitet i profesionalni razvoj osoblja na ključnim funkcijama u svim upravljačkim strukturama programa. Ovi drugi bi trebalo da teže da program predstave kao koristan instrument za jačanje saradnje i razmjene među građanima prihvatljivog područja.

Pod indirektnim upravljanjem od strane korisnika IPA III, korisnici IPA III koji učestvuju će zaključiti za cijelo vrijeme trajanja programa bilateralni aranžman kojim se utvrđuju njihove nadležnosti za implementaciju programa.

Nepoštovanje prethodno navedenih obaveza može dovesti do povraćaja sredstava u okviru ovog programa i/ili preraspodjele budućih sredstava.

²² U slučaju da se smatra da je neohodno osnovati ovu kancelariju

4. OKVIRNI BUDŽET

Biće usvojena jedinstvena odluka Komisije o sedmogodišnjem finansiranju, u zavisnosti od raspoloživosti budžetskih izdvajanja za odgovarajuće finansijske godine nakon usvajanja budžeta ili kako je predviđeno u sistemu privremenih dvanaestina

Tabela 4. 1: Okvirna finansijska izdvajanja po godini za period 2021-2027

	IPA III PROGRAM CBC Crna Gora - Kosovo															
	Iznosi u EUR															
	2021.		2022.		2023.		2024.		2025.		2026.		2027.		UKUPNO EUR	
Diprinos EU	Sufinansiranje	Diprinos EU	Sufinansiranje	Diprinos EU	Sufinansiranje	Diprinos EU	Sufinansiranje	Diprinos EU	Sufinansiranje	Diprinos EU	Sufinansiranje	Diprinos EU	Sufinansiranje	Diprinos EU	Sufinansiranje	
Po tipu aktivnosti																
Operacije	-	-	2.160.000	381.176	-	-	3.240.000	571.765	-	-	2.160.000	381.177	-	-	7.560.000	1.334.118
Tehnička pomoć (direktna bespovratna sredstva)	-	-	240.000	-	-	-	360.000	-	-	-	240.000	-	-	-	840.000	-
Po metodu implementacije																
Direktno upravljanje: Ukupan koverat za grantove**	N/A														840.000	-
Direktno upravljanje: Ukupan koverat za nabavke**	N/A														-	-
Indirektno upravljanje sa korisnikom IPA III Ukupan koverat	-	-	2.160.000	381.176	-	-	3.240.000	571.765	-	-	2.160.000	381.177	-	-	7.560.000	1.334.118
UKUPAN ZBIR²³			2.400.000	381.176			3.600.000	571.765			2.400.000	381.177			8.400.000	1.334.118

** Ukupan koverat za grantove; Ukupan koverat za nabavke – samo ukupan budžet za period 2021-2027. Treba popuniti

²³ UKUPAN ZBIR iz tabela 4.1 i 4.2 treba da bude identičan

Tabela 4.2: Okvirna dodjela finansijskih sredstava po prioritetima i stopa doprinosa Unije (za period 2021-2027)

KLAŠTERI	PRIORITETI	IPA II PROGRAM CBC Crna Gora - Kosovo			
		Finansiranje od strane Evropske unije (EUR)	Sufinansiranje (EUR)	Ukupno (EUR)	Stopa po tematskom prioritetu (%)
		(a)	(b)	(c) = (a) + (b)	(d) = (c)/(e)
TC 1 : Poboľjšane mogućnost zapošľavanja i socijalna prava	Tematski prioritet 1: Zapošľavanje, mobilnost radne snage i socijalna i kulturna inkluzija preko granica	3.360.000	592.941	3.952.941	40,6%
TC 4: Poboľjšano poslovno okruženje i konkurentnost	Tematski prioritet 5 : Turizam i kulturna i prirodna baština	4.200.000	741.177	4.941.177	50,8%
3) Tehnička pomoć		840.000	0,0	840.000	8,6%
UKUPAN ZBIR		8.400.000	1.334.118	9.734.118	100%

Doprinosa Evropske unije na nivou tematskog prioriteta ne prelazi gornju granicu od 85% izdataka koji ispunjavaju uslove. Sufinansiranje će obezbijediti krajnji korisnici granta. Iznos namijenjen tehničkoj pomoći ograničen je na 10% ukupnog iznosa dodijeljenog programu. Za tehničku podršku, stopa sufinansiranja Unije iznosi 100%.

5. ARANŽMANI IMPLEMENTACIJE

5.1. Sporazum o finansiranju

U cilju realizacije ovog programa predviđeno je zaključivanje sporazuma o finansiranju između Evropske komisije, Crne Gore i Kosova.

5.2. Okvirni period implementacije

Okvirni operativni period implementacije ove mjere, tokom kojeg će se obavljati aktivnosti opisane u odjeljku 3 i implementirati odgovarajući ugovori i sporazumi, je 6 godina od datuma stupanja na snagu sporazuma o finansiranju, odnosno od datuma kada je dogovorena razmjena pisama za sva naredna godišnja izdvajanja.

Produženje perioda implementacije može odobriti nadležni službenik Komisije za ovjeravanje izmjenom ove Odluke i relevantnih ugovora i sporazuma.

5.3. Metode implementacije

Komisija će obezbijediti da se poštuju odgovarajuća pravila i procedure EU za obezbjeđivanje finansiranja trećim stranama, uključujući postupke revizije, gdje je to prikladno, i usklađenost mjera sa restriktivnim mjerama EU²⁴.

5.3.1 Operacije

Indirektno upravljanje sa Crnom Gorom

Operativni dio ove akcije realizovaće se pod indirektnim upravljanjem Crne Gore. Crna Gora će biti domaćin upravljačkog tijela i posredničkog tijela za finansijsko upravljanje. Upravljačko tijelo će biti odgovorno za cjelokupno upravljanje programom i imenovati posrednička tijela.

Zavisno od finalizacije pravnog okvira IPA III, organ upravljanja odgovoran za sprovođenje akcije u svim korisnicima koji učestvuju je Vlada Crne Gore – Kancelarija za evropske integracije (EIO). Strukture CBC uspostavljene prema pravnom okviru IPA III u Crnoj Gori i na Kosovu će tijesno saradivati na svim poslovima od zajedničkog interesa koji se odnose na programiranje i implementaciju programa.

Poslovi izvršenja budžeta, kao što su tenderi, pozivi za dostavljanje predloga, ugovaranje, upravljanje ugovorima, operacije plaćanja i prihodovanja, povjeravaju se sljedećem posredničkom tijelu za finansijsko upravljanje: Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, Direkcija za finansije i ugovaranje sredstava pomoći EU (CFCU). Ono će osigurati zakonitost i regularnost izdataka.

Pozivi za podnošenje predloga – Bepovratna sredstva

a) Svrha bespovratnih sredstava:

Bespovratna sredstva odabrana putem poziva za podnošenje predloga tokom sedmogodišnjeg perioda doprinijeće posebnim ciljevima i rezultatima u okviru svakog tematskog prioriteta u odjeljku 3.2.

b) Tip ciljanih aplikacija:

Korisnici će biti pravna lica, lokalne vlasti, državni organi, NGO, privredni akteri kao što su SME,

²⁴ www.sanctionsmap.eu napominjemo da je mapa sankcija IT alat za identifikaciju režima sankcija. Izvor sankcija proizilazi iz pravnih akata objavljenih u Službenom listu (OJ). U slučaju neslaganja između objavljenog pravnog akta i ažuriranja na veb stranici verzija u OJ ima primat

profitne ili neprofitne organizacije.

Aplikanti su osnovani u korisniku IPA III koji učestvuje u programu CBC.

Potencijalni ključni korisnici kao što je navedeno u odjeljku 3.2 mogu biti: lokalne vlasti i njihove institucije; razvojne agencije, nacionalne institucije koje nadgledaju politike zapošljavanja i socijalne zaštite, obrazovne institucije; biro i za obrazovanje i centri za stručno obrazovanje, organizacije koje se bave obrazovanjem; licencirani pružaoci usluga obrazovanja mladih i odraslih; omladinske organizacije, turističke organizacije na državnom/lokalnom nivou, privredne komore, zanati, poslovna udruženja, klasteri, udruženja poljoprivrednika; institucije u oblasti prirodne/kulturne baštine; organizacije (uključujući CSO)/institucije za zaštitu prirode i klimatske promjene.

5.3.2 Tehnička podrška(Direktna bespovratna sredstva)

Prioritet tehničke pomoći će biti implementiran u direktnom upravljanju putem direktnih bespovratnih sredstava datih tokom trajanja programa.

Bespovratna sredstva će biti dodijeljena za implementaciju tematskog prioriteta tehničke pomoći u okviru ovog programa. U okviru nadležnosti odgovornog službenika Komisije za ovjeravanje, bespovratna sredstva se mogu dodijeliti bez poziva za podnošenje predloga Kancelariji Vlade Crne Gore za evropske integracije, kao vodećem partneru, i javnoj instituciji koja je domaćin strukture CBC Kosovo kao korisniku.

Pribjegavanje dodjeli ovog granta bez poziva za podnošenje predloga opravdano je za tijela koja de jure ili de facto imaju monopol u upravljanju ovim programom prekogranične saradnje, u skladu sa članom 195(c) Uredbe (EU, Euratom) 2018/1046. Kao što je navedeno u Odjeljku VIII „Odredbe o programima prekogranične saradnje“, Glava V „Programske strukture i tijela i njihove nadležnosti“ Okvirnog finansijskog sporazuma o partnerstvu za IPA III program, strukture CBC su tijela koja uživaju ovaj monopol.

U skladu sa nadležnošću nadležnog službenika Komisije za ovjeravanje, grant se može dodijeliti bez poziva za podnošenje predloga Kancelariji Vlade Crne Gore za evropske integracije.

5.4. Struktura upravljanja programom

Opis upravljačkih struktura programa sa listom njihovih glavnih nadležnosti i poslova u pripremi, implementaciji i upravljanju programom (tj. NIPAC, NAO, upravljačka struktura, CBC strukture, Upravljačko tijelo, Revizorsko tijelo, Posrednički organ za finansijsko upravljanje, JMC, JTS) predstavljen je u Okvirnom finansijskom sporazumu o partnerstvu i/ili Sporazumima o finansiranju.

Pored ovih sporazuma, korisnici za cijelo vrijeme trajanja programa prekogranične saradnje zaključiti bilateralni aranžman kojim se utvrđuju njihove nadležnosti za implementaciju relevantnog programa prekogranične saradnje u skladu sa odredbama utvrđenim u Okvirnom finansijskom sporazumu o partnerstvu.

5.5. Razvoj, odabir i implementacija projekata

Za većinu intervencija, ovaj program će se sprovoditi putem javnih poziva za podnošenje predloga (CfP) koji će se objaviti i pokrivati jedan ili više tematskih prioriteta ili posebnih ciljeva/ishoda. JMC će biti nadležan za identifikaciju tematskih prioriteta, specifičnih ciljeva/ishoda, rezultata/učinaka, ciljnih korisnika i posebnog fokusa svakog poziva za podnošenje predloga koji odobrava Evropska komisija. Nadležni organi u korisnicima koji učestvuju će osigurati punu transparentnost procesa i pristup širokom spektru javnih i nejavnih pravnih lica.

Dinamika objavljivanja poziva za podnošenje predloga projekata zavisi od niza faktora, uključujući logistiku, tajming evaluacije i nivo interesovanja potencijalnih aplikanata. JMC, kao tijelo koje prati uspješnost programa, prije objavljivanja poziva za podnošenje predloga projekata (i definicije

tenderske dokumentacije, npr. smjernica za podnositelje prijave), preispitaće napredak programskih indikatora do tog datuma. Odabir TP, specifičnih ciljeva i rezultata svih poziva za podnošenje predloga projekata, osim prvog u okviru programa, zasnivaće se na tom napretku učinka. Objavljivanje i strateška orijentacija svakog poziva za podnošenje predloga projekata biće usklađena sa planovima drugih programa kako bi se povećala sinergija i izbjeglo dvostruko finansiranje.

Odlukama JMC mogu se uzeti u obzir i preporuke koje proizilaze iz konsultacija sa zainteresovanim stranama na lokalnom i državnom nivou.

Tokom pripreme programa nisu identifikovani strateški projekti. Međutim, tokom perioda implementacije programa može se razmotriti da se dio finansijskih sredstava programa (maksimalno 30-35%) dodijeli jednom ili više strateških projekata, u okviru Tematskog klastera i identifikovanih tematskih prioriteta, i u granicama utvrđenim u Programskom okviru. Strateški projekti se mogu odabrati putem poziva za strateške projekte ili van poziva za podnošenje predloga projekata. U ovom drugom slučaju, programski partneri će zajednički identifikovati i dogovoriti sve strateške projekte koje će odobriti JMC. Komisija će sprovesti procjenu njihove relevantnosti i zrelosti. Nakon što ga JMC predloži i odobri a Komisija podrži, program prekogranične saradnje mora se izmijeniti kako bi se uključio takav strateški projekat.

5.6. Opseg geografske podobnosti za nabavku i grantove

Primjenjuje se geografska podobnost u smislu mjesta osnivanja za učešće u postupcima nabavke i dodjele bespovratnih sredstava i u pogledu porijekla kupljene robe kako je utvrđeno u osnovnom aktu i navedeno u relevantnim ugovornim dokumentima se primjenjivati, u skladu sa sljedećim odredbama.

Nadležni službenik Komisije za ovjeravanje može proširiti geografsku podobnost na osnovu hitnosti ili nedostupnosti usluga na tržištima dotičnih zemalja ili teritorija, ili u drugim propisno potkrijepljenim slučajevima u kojima bi primjena pravila podobnosti onemogućila ili izuzetno otežala realizaciju ove mjere (član 28(10) NDICI-Uredba globalna Evropa).

6. IZVJEŠTAVANJE, MONITORING I EVALUACIJA

Opis obaveza i modaliteta izvještavanja, monitoringa i evaluacije programa predstavljen je u Okvirnom finansijskom sporazumu o partnerstvu/ili Sporazuma o finansiranju.

7. INFORMISANJE I VIDLJIVOST

Vidljivost EU finansiranja i komunikacija o ciljevima i uticaju mjera su zakonska obaveza za sve mjere koje finansira EU, kao što je navedeno u važećim obavezama EU za komunikaciju i vidljivost.

Primaoci sredstava EU naročito su dužni da priznaju da finansiranje potiče od EU i da obezbijede njegovu odgovarajuću vidljivost: davanjem izjave u kojoj na vidljiv način ističu podršku koju su primili od EU na svim dokumentima i komunikacijskom materijalu koji se odnosi na implementaciju sredstava, uključujući na službenoj veb stranici i nalogima društvenih medija, ako postoje; i promovisanje mjera i njihovih rezultata pružanjem koherentnih, djelotvornih i proporcionalnih ciljanih informacija višestrukoj publici, uključujući medije.

Mjere vidljivosti i komunikacije će, prema potrebi, sprovođiti javne uprave (na primjer, koje se tiču reformi vezane za budžetsku podršku EU), subjekti kojima su sredstva povjerena, izvođači radova i korisnici bespovratnih sredstava. Odgovarajuće ugovorne obaveze su uključene u sporazume o finansiranju, odnosno ugovore o delegiranju i ugovore o nabavkama i bespovratnim sredstvima.

Mjere se zasnivaju na posebnom Planu komunikacije i vidljivosti, koji je uspostavljen i implementiran

u skladu sa važećim obavezama o komunikaciji i vidljivosti EU. Plan uključuje, između ostalog, komunikacijski narativ i glavne poruke o Mjeri, prilagođene različitim ciljnim grupama (zainteresovane strane, civilno društvo, šira javnost, itd.)

Mjere vidljivosti i komunikacije specifične za ovu Mjeru komplementarne su širim komunikacijskim aktivnostima koje direktno sprovode službe Evropske komisije i/ili Delegacije EU. Evropska komisija i Delegacije EU treba da budu u potpunosti obaviještene o planiranju i sprovođenju konkretnih aktivnosti vidljivosti i komunikacije, posebno u pogledu komunikacijskog narativa i glavnih poruka. Dizajn i implementacija mjera komunikacije i vidljivosti odgovornost je struktura CBC. One će, uz pomoć JTS, predstaviti komunikacijsku strategiju JMC-u sa detaljnim informacijama i planom vidljivosti.

8. ODRŽIVOST

Održivost ishoda i učinaka ostvarenih u okviru akcije zahtijeva posvećenost nacionalnih vlasti uključenih u upravljanje programom. Poštujući odredbe pravnog okvira koji se primjenjuje na CBC između korisnika IPA III, vlasti se obavezuju da će obezbijediti, koliko god je to moguće, neophodne finansijske i institucionalne resurse, uključujući relevantno iskusno osoblje, kako bi implementacija programa bila uspješna priča. Kao temeljni znak odgovornosti, posebnu pažnju će posvetiti stvaranju neophodnih uslova za obezbjeđenje kontinuiteta osoblja na suštinskim funkcijama i u institucijama kao način da se garantuje nesmetano sprovođenje programa.

Održivost na operativnom nivou podjednako igra ključnu ulogu. Svaka operacija treba da ima opipljiv uticaj na svoje ciljne grupe na prekograničnom nivou. Održivost treba da bude ugrađena u svaku aplikaciju, pokazujući kako će očekivani ishodi biti korisni za region čak i nakon što se operacija možda završi. U svakom pozivu za podnošenje predloga, jedan od kriterijuma dodjele je održivost kao što je prikazano u Odjeljku 5 evaluacione mreže za aplikacije. Malo je vjerovatno da će operacije, za koje se ne može pokazati da će intenzivirati dobrosusjedske odnose, stvoriti prekogranična partnerstva za društveni, teritorijalni ili ekonomski razvoj i/ili ukloniti prekogranične prepreke održivom razvoju, imati opipljive rezultate, multiplikativne efekte ili dugoročni učinak u prekograničnoj perspektivi, i stoga ih treba isključiti iz finansiranja, bez obzira na bilo koje druge kvalitete.

ANEKS II – OPŠTI USLOVI

Sadržaj

Prvi dio: Opšte odredbe	2
Član 1 - Period izvršenja, operativni period implementacije i rok za ugovaranje.....	2
Član 2 - Korisnici IPA III i njihove zajedničke dužnosti.....	2
Član 3 - Obaveze izvještavanja	3
Član 4 - Komunikacija i vidljivost.....	3
Član 5 - Prava intelektualne svojine.....	3
Član 6 - Podobnost izdataka.....	3
Član 6a - Dozvole i odobrenja.....	4
Drugi dio: Odredbe koje se primjenjuju na indirektno upravljanje od strane korisnika IPA III.....	4
Član 7 - Opšta načela.....	4
Član 8 - Dodjela nabavki i bespovratnih sredstava.....	4
Član 8a - Isključenje i administrativne sankcije.....	6
Član 9 - <i>Ex-ante</i> i <i>ex-post</i> kontrole postupaka za grantove i nabavke i <i>ex post</i> kontrole ugovora i bespovratnih sredstava koje vrši Komisija	6
Član 10 - Bankovni računi, računovodstveni sistemi i priznati troškovi	7
Član 11 - Odredbe o plaćanjima od strane Komisije vodećem korisniku IPA III	7
Član 12 - Prekid plaćanja	8
Član 13 - Povraćaj sredstava.....	9
Član 13a - Finansijske korekcije i zatvaranje.....	9
Treći dio: Završne odredbe	9
Član 14 - Konsultacije između korisnika IPA III i Komisije	9
Član 15 - Izmjena i dopuna ovog Sporazuma o finansiranju.....	9
Član 16 - Suspenzija ovog Sporazuma o finansiranju.....	10
Član 17 - Raskid ovog Sporazuma o finansiranju.....	11
Član 18 - Mjerodavno pravo, rješavanje sporova	1.1
Član 19 - Restriktivne mjere EU.....	12

Prvi dio: Opšte odredbe

Član 1 - Period izvršenja, period operativne implementacije i rok za ugovaranje

- (1) Period izvršenja ovog Sporazuma o finansiranju je period tokom kojeg se Sporazum o finansiranju implementira i uključuje operativni period implementacije, kao i fazu zatvaranja. Trajanje perioda izvršenja je propisano članom 2(1) Posebnih uslova i počinje zaključenjem ovog Sporazuma o finansiranju.
- (2) Period operativne implementacije je period u kojem se završavaju sve operativne aktivnosti obuhvaćene ugovorima o nabavci, ugovorima o bespovratnim sredstvima i sporazumima o doprinosu. Trajanje ovog perioda je propisano u članu 2(2) Posebnih uslova i počinje zaključenjem ovog Sporazuma o finansiranju za budžetsku obavezu za prvu godinu ili na posljednji datum razmjene pisama za budžetske obaveze za naredne godine.
- (3) Javni naručilac je dužan da poštuje period operativne implementacije prilikom zaključivanja i implementacije ugovora o nabavci, ugovora o bespovratnim sredstvima i sporazuma o doprinosu u okviru ovog Sporazuma o finansiranju.
- (4) Ne dovodeći u pitanje član 29(2) FFPA, troškovi koji se odnose na rad ovog programa prekogranične saradnje prihvatljivi su za finansiranje EU samo ako su nastali tokom operativnog perioda implementacije. Troškovi nastali prije stupanja na snagu ovog Sporazuma o finansiranju nisu prihvatljivi za finansiranje EU osim ako nije drugačije predviđeno članom 7. Posebnih uslova.
- (5) Ugovori o nabavci, ugovori o bespovratnim sredstvima i ugovori o doprinosima zaključuju se najkasnije u roku od tri godine od zaključenja Sporazuma o finansiranju budžetskih obaveza za prvu godinu ili poslednjeg datuma razmjene pisama o budžetskim obavezama za naredne godine, osim u slučaju:
 - (a) Izmjena i dopuna već zaključenih pravnih obaveza koje ne rezultiraju povećanjem doprinosa EU;
 - (b) pravnih obaveza koje treba zaključiti nakon prijevremenog raskida postojećeg ugovora o nabavci;
 - (c) pravnih obaveza koje se odnose na reviziju i evaluaciju, koje se mogu potpisati nakon operativnog perioda implementacije;
 - (d) promjene subjekta implementacije
- (6) Ugovor o nabavci, ugovor o bespovratnim sredstvima ili ugovor o doprinosu koji nije doveo do plaćanja u roku od dvije godine od njegovog potpisivanja automatski će se raskinuti i finansiranje po njemu će se obustaviti, osim u slučaju spora pred sudovima ili arbitražnim tijelima.

Član 2 - Korisnici IPA III i njihove zajedničke dužnosti

- (1) Kao što je predviđeno članom 76(3) predmetnih FFPA, korisnici IPA III su dužni da tijesno saraduju i zajednički ispunjavaju funkcije i preuzimaju odgovornosti u njima.
- (2) U svrhu primjene člana 25. FFPA o zaštiti podataka, lični podaci:
 - se obrađuju na zakonit, pošten i transparentan način u odnosu na subjekta podataka;
 - se prikupljaju za određene, izričite i legitimne svrhe i ne obrađuju dalje na način koji nije u skladu sa tim svrhama;
 - su adekvatni, relevantni i ograničeni na ono što je neophodno u odnosu na svrhe za koje se obrađuju;

- su tačni i, po potrebi, ažurirani;
- se obrađuju na način koji obezbjeđuje odgovarajuću sigurnost ličnih podataka i
- čuvaju se u obliku koji omogućava identifikaciju subjekata podataka ne duže nego što je potrebno za svrhe za koje se lični podaci obrađuju.

Lični podaci uključeni u dokumente koje treba da čuvati korisnik IPA III u skladu sa članom 8(5) moraju se izbrisati nakon isteka rokova navedenih u članu 8(5).

Član 3 – Obaveze izvještavanja

- (1) Za potrebe obaveza izvještavanja utvrđenih članom 80(1) odgovarajućih FFPA, strukture prekogranične saradnje su dužne da koriste obrazac predviđen u Aneksu III.
- (2) Za potrebe opštih obaveza izvještavanja Komisije iz člana 59. FFPA o godišnjem izvještaju o implementaciji IPA III pomoći, NIPAC u vodećem korisniku IPA III dužan je da koristi obrazac koji je obezbijedila Komisija.
- (3) U smislu člana 60. FFPA, NIPAC u vodećem korisniku IPA III podnosi Komisiji konačni izvještaj o realizaciji aktivnosti koje pod indirektnim upravljanjem realizuje korisnik IPA III ovog Programa najkasnije šesnaest mjeseci nakon završetka operativnog perioda implementacije. NIPAC je dužan da koristiti obrazac koji je obezbijedila Komisija.
- (4) U smislu člana 61(l) FFPA, NAO u vodećem korisniku IPA III dužan je da do 15. januara naredne finansijske godine u elektronskom formatu dostavi kopiju podataka koji se čuvaju u računovodstvenom sistemu uspostavljenom prema čl. 4(4). Ovo treba da bude potkrijepljeno potpisanim nerevidiranim sažetim finansijskim izvještajem u skladu sa tačkom (c) Aneksa IV.
- (5) Za potrebe obaveza finansijskog izvještavanja pod indirektnim upravljanjem utvrđenim članom 61(2)(a) i 61(3) FFPA, NAO u vodećem korisniku IPA III dužan je da koristi obrasce predviđene u tačkama (a) i (b) Aneksa IV.

Član 4 - Komunikacija i vidljivost

- (1) U skladu sa članom 24. odgovarajućih FFPA, korisnici IPA III dužni su da preduzmu potrebne mjere kako bi obezbijedili vidljivost EU finansiranja povjerenih aktivnosti, i da pripreme koherentan plan aktivnosti komunikacije i vidljivosti, koji će biti dostavljen Komisiji na saglasnost u roku od 6 mjeseci od stupanja na snagu ovog Sporazuma o finansiranju.
- (2) Ove aktivnosti komunikacije i vidljivosti moraju biti u skladu sa Priručnikom za komunikaciju i vidljivost za spoljne akcije EU koji je utvrdila i objavila Komisija, a koji je na snazi u vrijeme aktivnosti.

Član 5 - Prava intelektualne svojine

- (1) Ugovori koji se finansiraju na osnovu ovog Sporazuma o finansiranju obezbjeđuju da korisnici IPA III steknu sva potrebna prava intelektualne svojine u vezi sa informatičkom tehnologijom, studijama, crtežima, planovima, publicitetom i bilo kojim drugim materijalom napravljenim za potrebe planiranja, implementacije, monitoringa i evaluacije.
- (2) Vodeći korisnik IPA III garantuje da će Komisija, ili bilo ko ili osoba koju je ovlastila Komisija, i korisnik IPA III koji nije vodeći imati pristup i pravo korišćenja takvog materijala. Komisija će takav materijal koristiti samo za svoje potrebe.

Član 6 – Podobnost izdataka

- (1) U skladu sa članom 29(3)(b) FFPA, i ne dovodeći u pitanje njegov član 28 i član 7 Posebnih uslova, sljedeći izdaci koje su napravili korisnici IPA III nisu prihvatljivi za finansiranje prema ovom Sporazumu o finansiranju:
 - (a) bankarske naknade, troškovi garancija i slične naknade;

- (b) novčane kazne i finansijski penali;
- (c) troškovi parničnog postupka;
- (d) gubici zbog kursnih razlika;
- (e) dugovi i naknade za servisiranje duga (kamate);
- (f) rezervisanja za gubitke, dugove ili potencijalne buduće obaveze;
- (g) krediti trećim stranama, osim ako nije navedeno u posebnim uslovima;
- (h) negativna kamata koju naplaćuju banke ili druge finansijske institucije.

Član 6a — Dozvole i odobrenja

Ne dovodeći u pitanje član 27. FFPA, bilo koju vrstu dozvole i/ili odobrenja koja je potrebna za implementaciju Programa dužni su da blagovremeno obezbijede nadležni organi korisnika IPA III, u skladu sa nacionalnim pravom.

Drugi dio: Odredbe koje se primjenjuju na indirektno upravljanje od strane korisnika IPA III

Član 7 – Opšta načela

- (1) Svrha Drugog dijela je da utvrdi pravila za vršenje povjerenih poslova izvršenja budžeta kako je opisano u Aneksu I i da definiše prava i obaveze korisnika IPA III i Komisije u vršenju ovih poslova.
- (2) Kao što je predviđeno u tački (b) člana 76(3) odgovarajućih FFPA, korisnici IPA III dužni su da zajednički pripreme bilateralni sporazum i obezbijede njegovu implementaciju.
- (3) Korisnik IPA III koji nije vodeći dužan je da saraduje sa vodećim korisnikom IPA III kako bi se obezbijedilo ispunjenje sljedećih zadataka:
 - (a) operativno praćenje i upravljanje operacijama kako je predviđeno u tački (c) člana 76(4) FFPA;
 - (b) verifikovanje u skladu sa članom 76(5) FFPA;
 - (c) zaštita finansijskih interesa Unije kako je predviđeno članom 51. FFPA.
- (4) Korisnici IPA III ostaju odgovorni za ispunjavanje obaveza predviđenih ovim Sporazumom o finansiranju i Okvirnim finansijskim sporazumom o partnerstvu (FFPA). U skladu sa članom 12, članom 16, članom 17 i članom 19, Komisija zadržava pravo da prekine plaćanja i suspenduje i/ili raskine ovaj Sporazum o finansiranju.

Član 8 – Dodjela nabavki i bespovratnih sredstava

- (1) Ne dovodeći u pitanje član 18(5) FFPA, poslove iz člana 7(3) obavlja vodeći korisnik IPA III u saradnji sa korisnikom IPA III koji nije vodeći, u skladu sa procedurama i standardnim dokumentima koje je utvrdila i objavila Komisija za dodjelu ugovora o nabavci i uiant u spoljnim akcijama, a naročito, praktičnim vodičem za procedure ugovora za spoljne akcije Evropske unije (PRAG), na snazi u vrijeme pokretanja predmetne procedure, kao i u skladu sa obaveznim standardima komunikacije i vidljivosti iz člana 4(2).
- (2) U skladu sa članom 18(2) FFPA-a, gdje je potrebno, Komisija može vodećem korisniku IPA III pružiti dalje smjernice u pogledu prilagođavanja dokumenata o procedurama i standardima koje je utvrdila i objavila Komisija za dodjelu ugovora o nabavkama i bespovratnim sredstvima u spoljnim akcijama, konkretnom slučaju prekogranične saradnje.
- (3) Vodeći korisnik IPA III dužan je da sprovede procedure dodjele ugovora o nabavci i bespovratnim sredstvima, zaključiti ugovore koji su rezultat tih procedura i obezbijedi da svi relevantni dokumenti sa revizorskim tragom budu na jeziku ovog IPA III Sporazuma o finansiranju CBC.

- (4) Korisnici IPA III dužni su da u potpunosti sarađuju u uspostavljanju odbora za evaluaciju kao što je predviđeno u tački (a) člana 76(4) odgovarajućih FFPA.
- (5) Ne dovodeći u pitanje član 49. FFPA, vodeći korisnik IPA III dužan je da čuva svu relevantnu finansijsku i ugovornu prateću dokumentaciju od datuma stupanja na snagu ovog Sporazuma o finansiranju, ili od ranijeg datuma u slučaju da je postupak nabavke, poziv za podnošenje predloga projekata ili postupak direktne dodjele bespovratnih sredstava pokrenut prije stupanja na snagu ovog Sporazuma o finansiranju, tokom pet godina od datuma zatvaranja relevantnih budžetskih obaveza. Vodeći korisnik IPA III dužan je da naročito čuva sljedeće:
- (a) Za postupke nabavke:
- i) Najavu javnog konkursa sa dokazom o objavljivanju obavještenja o nabavci i bilo kakvim ispravkama;
 - ii) Imenovanje komisije za uži izbor;
 - iii) Izvještaj o užem izboru (uključujući anekse) i prijave;
 - iv) Dokaz o objavljivanju obavještenja o užem izboru;
 - v) Pisma kandidatima koji nisu ušli u uži izbor;
 - vi) Poziv na dostavljanje ponuda ili njegov ekvivalent;
 - vii) Tenderski dosije uključujući anekse, pojašnjenja, zapisnike sa sastanaka, dokaz o objavljivanju;
 - viii) Imenovanje komisije za evaluaciju;
 - ix) Izvještaj o otvaranju ponuda, uključujući anekse;
 - x) Izvještaj o procjeni/pregovaranju, uključujući anekse i primljene ponude²⁵;
 - xi) Pismo obavještenja;
 - xii) Prorpatno pismo za dostavljanje ugovora;
 - xiii) Pisma neuspješnim kandidatima;
 - xiv) Obavještenje o dodjeli ugovora/otkazu, uključujući dokaz o objavljivanju;
 - xv) Potpisane ugovore, izmjene i dopune, dodatke, izvještaje o implementaciji i relevantnu korespondenciju.
- (b) Za pozive za podnošenje predloga projekata i direktnu dodjelu bespovratnih sredstava:
- i) Imenovanje komisije za evaluaciju;
 - ii) Otvaranje i administrativni izvještaj, uključujući anekse i primljene prijave²⁶
 - iii) Pisma uspješnim i neuspješnim kandidatima nakon evaluacije koncepta;
 - iv) Izvještaj o evaluaciji koncepta;
 - v) Izvještaj o procjeni potpune prijave ili izvještaj o pregovorima sa relevantnim aneksima;
 - vi) Provjera prihvatljivosti i prateća dokumentacija;
 - vii) Pisma uspješnim i neuspješnim kandidatima sa odobrenom rezervnom listom nakon evaluacije prijave;
 - viii) Prorpatno pismo za dostavljanje ugovora o bespovratnim sredstvima;
 - ix) Obavještenje o dodjeli/otkazu sa dokazom o objavljivanju;
 - x) Potpisane ugovore, izmjene i dopune, dodatke i relevantnu korespondenciju.

²⁵ Eliminacija neuspješnih ponuda pet godina nakon završetka postupka nabavke

²⁶ Eliminacija neuspješnih aplikacija tri godine nakon zatvaranja procedure dodjele bespovratnih sredstava

Osim toga, finansijska i ugovorna dokumentacija navedena u stavu 5(a) i (b) mora biti dopunjena svim relevantnim prateći dokumentima kako je obavezno u postupcima koji su navedeni stavu 1, kao i svom relevantnom dokumentacijom koja se odnosi na plaćanja, naplate i operativne troškove, na primjer izvještaje o projektu i provjerama na licu mjesta, prijem zaliha i radova, garancije, izvještaje o nadzoru inženjera.

Član 8a - Isključenje i administrativne sankcije

- (1) Prilikom primjene dokumenata procedura i standarda koje je utvrdila i objavila Komisija za dodjelu ugovora o nabavci i bespovratnim sredstvima, vodeći korisnik IPA III dužan je da u skladu sa tim obezbijedi da se ne dodjeljuje nijedan ugovor o nabavci ili bespovratnim sredstvima koji finansira EU privrednom subjektu ili podnosiocu zahtjeva za grant ukoliko je privredni subjekat ili podnosilac zahtjeva za grant ili sam, ili lice koja ima ovlaštenja za predstavljanje, odlučivanje ili kontrolu nad njim, u jednoj od situacija isključenja predviđenih u relevantnim dokumentima procedura i standarda Komisije.
- (2) Vodeći korisnik IPA III odmah obavještava Komisiju kada se kandidat, ponuđač ili podnosilac prijave nalazi u situaciji isključenja iz stava (1), ili je počinio nepravilnosti i prevaru kako je definisano članom 51(5) FFPA, ili je pokazao značajne nedostatke u ispunjavanju glavne obaveze u sprovođenju pravne obveze koja se finansira iz budžeta Unije.
- (3) Vodeći korisnik IPA III dužan je da uzme u obzir informacije sadržane u Komisijinom Sistemu za rano otkrivanje i isključenje (EDES) prilikom dodjele ugovora o nabavci i bespovratnim sredstvima. Pristup informacijama može se obezbijediti preko tačke(a) za vezu ili putem konsultacija koristeći sljedeće načine: (Evropska komisija, Generalni direktorat za budžet, Računovodstveni službenik Komisije, MO15, B-1049 Brisel, Belgija i elektronskom poštom na BUDG-COI-EXCL-DB@ec.evropa.eu sa kopijom na adresu Komisije navedenu u članu 3. Posebnih uslova). Svaki ugovor ili grant zaključen sa izvođačem ili korisnikom granta koji je u situaciji isključenja u vrijeme zaključenja ugovora isključuje se iz finansiranja Unije i može se primijeniti mehanizam finansijskih korekcija u skladu sa članom 13.a..

(I) Kada vodeći korisnik IPA III postane svjestan situacije isključenja iz stava (1) tokom implementaciji poslova opisanih u Aneksu I, vodeći korisnik IPA III dužan je da, pod uslovima svog domaćeg zakonodavstva, odbije učešće privrednog subjekta ili podnosioca zahtjeva za bespovratna sredstva u predmetnom postupku i isključi ga iz budućih postupaka dodjele nabavke ili bespovratnih sredstava. Vodeći korisnik IPA III takođe može izreći novčanu kaznu proporcionalnu vrijednosti predmetnog ugovora. Odbijanje, učešća, isključenje i/ili novčane kazne izriču se po kontradiktornom postupku kojim se osigurava pravo na odbranu predmetnog lica. Vodeći korisnik IPA III obavještava Komisiju u skladu sa stavom (2) ovog člana.

Član 9 - *Ex-ante* i *ex-post* kontrole postupaka za grantove i nabavke i *ex post* kontrole ugovora i bespovratnih sredstava koje vrši Komisija

- (1) Komisija može vršiti *ex-ante* kontrole postupaka dodjele nabavki i bespovratnih sredstava za sljedeće faze:
 - (a) odobrenje obavještenja o ugovorima o nabavci i njihovih ispravki;
 - (b) odobrenje tenderskih dosijea i smjernica za podnosioca zahtjeva za grantove;
 - (c) odobrenje sastava komisija za evaluaciju;
 - (d) odobravanje izvještaja o procjeni, i odluka o izbacivanju i dodjeli²⁷;
 - (e) odobravanje dosijea ugovora i dodatka ugovora.
- (2) U odnosu na *ex-ante* kontrole, Komisija odlučuje:
 - (a) da izvrši *ex-ante* kontrole svih dokumenata, ili
 - (b) da izvrši *ex-ante* kontrolu na selekciji takvih dokumenat, ili
 - (c) da potpuno odbaci *ex-ante* kontrole.

²⁷ Za ugovore o djelu ovaj korak uključuje *ex-ante* kontrole koje se tiču odobrenja užeg izbora

- (3) Ukoliko Komisija odluči da izvrši *ex-ante* kontrole u skladu sa stavovima 2 (a) ili (b), obavještava vodećeg korisnika IPA III o dokumentaciji odabranoj za *ex-ante* kontrole. Ovaj korisnik IPA III dužan je da dostavi Komisiji svu potrebnu dokumentaciju i informacije nakon što bude obaviješten da je dokumentacija odabrana za *ex-ante* kontrolu, najkasnije u vrijeme dostavljanja obavještenja o ugovoru ili smjernica za podnosiocima prijave na objavljivanje.
- (4) Komisija može odlučiti da izvrši *ex-post* kontrole postupaka dodjele koji nisu bili podvrgnuti *ex-ante* kontroli (u roku od 6 mjeseci od potpisivanja ugovora).
- (5) Komisija može odlučiti da izvrši *ex-post* kontrolu, uključujući revizije i kontrole na licu mjesta, u bilo koje vrijeme u vezi sa bilo kojim dodijeljenim ugovorom ili bespovratnim sredstvima od strane vodećeg korisnika IPA III koji proizilaze iz ovog Sporazuma o finansiranju. Ovaj IPA III korisnik dužan je da stavi na raspolaganje svu potrebnu dokumentaciju i informacije Komisiji nakon što je obaviješten da je dokumentacija izabrana za *ex-post* kontrolu. Komisija može ovlastiti lice ili subjekat da u njeno ime obavlja *ex-post* kontrole.

Član 10 – Bankovni računi, sistemi računovodstva i priznati izdaci

- (1) Nakon stupanja na snagu ovog Sporazuma o finansiranju, Računovodstveno tijelo i Posredničko tijelo za finansijsko upravljanje (IBFM) vodećeg korisnika IPA III za program prekogranične saradnje otvara najmanje jedan bankovni račun u valuti euro po godišnjoj dodjeli sredstava. Ukupni bankovni saldo za program prekogranične saradnje je zbir stanja na svim bankovnim računima programa koje drži Računovodstveno tijelo i sva IBFM tijela koji učestvuju u vodećem korisniku IPA III.
- (2) Vodeći korisnik IPA III dužan je da pripremi i dostavi Komisiji planove u kojima se prognozira isplata po godišnjoj dodjeli sredstava za vrijeme trajanja perioda implementacije programa prema obrascu iz tačke (d) Aneksa IV. Ove prognoze se ažuriraju i dostavljaju sa svakim zahtjevom za isplatu sredstava iz člana 11(2) i 11(3), sa godišnjim finansijskim izvještajem iz člana 3 (5) i sa planom vjerovatnih zahtjeva za isplatu koji se dostavljaju u članu 33(3) FFPA. Planovi predviđenih isplata zasnivaju se na realnim i stvarnim potrebama i prati ih dokumentovana detaljna analiza (uključujući planirano ugovaranje i raspored plaćanja po ugovoru) koja mora biti dostupna Komisiji na zahtjev.
- (3) Početni plan predviđenih isplata sadrži zbirne godišnje prognoze isplate po godišnjoj dodjeli sredstava za cijeli period implementacije i mjesečne prognoze isplate za prvih dvanaest mjeseci programa prekogranične saradnje. Naknadni planovi sadrže zbirne godišnje prognoze isplate po godišnjoj dodjeli sredstava za ostatak perioda implementacije programa prekogranične saradnje i mjesečne prognoze isplate za narednih četrnaest mjeseci.
- (4) Vodeći korisnik IPA III obavezan je da uspostavi i održava računovodstveni sistem u skladu sa klauzulom 4(3)(a) Aneksa A FFPA koji će sadržavati barem informacije za ugovore kojima se upravlja u okviru programa prekogranične saradnje naveden u Aneksu V.
- (5) U skladu sa članom 57(2) FFPA, troškovi priznati u računovodstvenom sistemu koji se vodi prema stavu 4. moraju nastati, biti prihvaćeni i plaćeni i odgovarati stvarnim troškovima dokazanim pratećom dokumentacijom i koriste se kada je to prikladno za obračun prethodnog finansiranja koje plaća vodeći IPA III korisnik prema lokalnim ugovorima.

Član 11. – Odredbe o plaćanju koje Komisija vrši vodećem korisniku IPA III

- (1) Svaki zahtjev za predfinansiranje će sadržavati izjavu o izdacima za program, uključujući ugovorene iznose, isplaćene iznose i priznate troškove.
- (2) Prva uplata predfinansiranja je za 100% predviđenih isplata za prvu godinu plana predviđenih isplata u skladu sa članom 10(2). Ovaj zahtjev za predfinansiranje će biti podržan ugovorima sa bankom za sve bankovne račune programa, ako je primjenjivo.
- (3) Vodeći korisnik IPA III podnosi naknadne zahtjeve za predfinansiranje kada ukupni bankovni saldo za program padne ispod predviđenih isplata za sljedećih pet mjeseci programa

- (4) Svaki zahtjev za dodatno predfinansiranje uključuje:
- Stanja na bankovnim računima programa na referentni datum zahtjeva;
 - Ažurirane ugovore sa bankom za sve bankovne račune, ako je primjenjivo;
 - Predviđanje isplate programu za sljedećih četrnaest mjeseci na referentni datum zahtjeva kako je navedeno u članu 10(3);
 - Izvještavanje u IPA-APP.
- (5) Vodeći korisnik IPA III može za svako sljedeće predfinansiranje tražiti ukupni iznos isplata predviđenih za četrnaest mjeseci nakon referentnog datuma zahtjeva, umanjen za stanja iz stava 4(a) na referentni datum zahtjeva za isplatu sredstava, uvećan za bilo koji iznos koji finansira korisnik IPA III prema stavu 6 i koji još nije nadoknađen.

Komisija zadržava pravo da umani svaku narednu isplatu predfinansiranja ako ukupni bankovni bilansi koje drži vodeći IPA III korisnik u okviru ovog programa premašuju predviđenu isplatu za narednih četrnaest mjeseci.

- (6) U slučaju da se uplata umani prema paragrafu 5, vodeći korisnik IPA III mora finansirati program iz vlastitih sredstava do iznosa umanjenja. Vodeći korisnik IPA III tada može zatražiti nadoknadu tog finansiranja u sklopu sljedećeg zahtjeva za isplati sredstava kao što je navedeno u stavu 5.
- (7) U skladu sa članom 33(l) FPPA, Komisija zadržava pravo obrade djelimičnih plaćanja u granicama dostupnih sredstava. Kada sredstva ponovo postanu dostupna, Komisija će odmah obraditi uplatu preostalog iznosa.
- (8) Komisija ima pravo da povрати prekomjerna sredstava na računima u banci koja su ostala neiskorišćena više od dvanaest mjeseci. Prije korišćenja ovog prava, Komisija će pozvati vodećog korisnika IPA III da navede razloge za kašnjenje u isplati sredstava i da dokaže stalnu potrebu za njima u naredna dva mjeseca.
- (9) Kamata koja se generiše na bankovnim računima koji se koriste za ovaj program ne pripada Komisiji.
- (10) U skladu sa članom 33(4) FPPA, kada Komisija prekine rok za podnošenje zahtjev za plaćanje na više od dva mjeseca, vodeći korisnik IPA III može tražiti od Komisije odluku o tome da li će se prekid roka nastaviti.
- (ll) Ovjereni završni izvještaj o troškovima naveden u članu 36(1)(a) FPPA, NAO dostavlja najkasnije 16 mjeseci nakon završetka operativnog perioda implementacije.

Član 12 - Prekid plaćanja

- (1) Ne dovodeći u pitanje suspenziju ili raskid ovog Sporazuma o finansiranju prema članu 16. odnosno članu 17. kao i ne dovodeći u pitanje članove 38. i 39. FPPA, Komisija može djelimično ili u potpunosti prekinuti plaćanja, ukoliko:
- Komisija utvrdi ili ima ozbiljnu zabrinutost da je vodeći korisnik IPA III počinio značajne greške, nepravilnosti ili prevare, dovodeći u pitanje zakonitost ili regularnost osnovnih pojedinačnih transakcija u sprovođenju Programa, ili nije ispunio svoje obaveze prema ovom Sporazumu o finansiranju, uključujući obaveze u vezi sa sprovođenjem Plana komunikacije i vidljivosti;
 - Komisija utvrdi ili ima ozbiljnu zabrinutost da je vodeći IPA III korisnik počinio systemske ili ponovljene greške ili nepravilnosti, prevaru ili kršio obaveze prema ovom ili drugim Sporazumima o finansiranju, pod uslovom da ove greške, nepravilnosti, prevare ili kršenje obaveza imaju materijalni uticaj na implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju ili dovode u pitanje pouzdanost sistema interne kontrole korisnika IPA III ili zakonitost i regularnost osnovnih izdataka.

Član 13 - Povraćaj sredstava

- (1) Pored slučajeva iz člana 40 FPPA, Komisija može povratiti sredstva od vodećog korisnika IPA III kako je navedeno u Finansijskoj uredbi, naročito u slučaju:
 - (a) da se ne obezbijedi ostvarenje ishoda ili korišćenje učinaka za namjeravanu svrhu kako je predviđeno u Aneksu I;
 - (b) neprihvatljivih izdataka;
 - (c) rashodi nastali kao rezultat greške, nepravilnosti, prevare ili kršenja obaveza u implementaciji programa, posebno u postupcima nabavke i dodjele bespovratnih sredstava.
 - (d) slabosti ili nedostataka u sistemu upravljanja i kontrole korisnika IPA III koji dovodi do primjene finansijske korekcije.
- (2) U skladu sa domaćim pravom, NAO će povratiti doprinos Unije isplaćen glavnim primaocima vodećeg IPA III korisnika koji su bili u bilo kojoj situaciji definisanoj u stavu 1. tačka b) ili c) ovog člana ili iz člana 40. FPPA. Činjenica da NAO ne uspije da povрати sva ili dio sredstava neće spriječiti Komisiju da povрати sredstva od vodećog korisnika IPA III.
- (3) Korisnik IPA III koji nije vodeći dužan je da učini sve što može da podrži vodećeg korisnika IPA III u povraćaju sredstava u slučaju kada je primalac osnovan na njegovoj teritoriji. Mehanizam za povraćaj utvrđuje se u bilateralnom aranžmanu koji će se zaključiti u skladu sa članom 70. odgovarajućih FPPA.
- (4) Iznosi neopravdano plaćeni ili povraćeni od strane vodećog korisnika IPA III, iznosi iz finansijskih i činidbenih garancija, i garancija za predfinansiranje date na osnovu procedura nabavke i dodjele bespovratnih sredstava, iznosi iz novčanih kazni koje je izrekao vodeći IPA III korisnik na kandidatima, ponuđačima, aplikantima, izvođačima ili korisnicima bespovratnih sredstava, ponovo se koriste za program ili vraćaju Komisiji.

Član 13a — Finansijske korekcije i zatvaranje

U skladu sa članovima 42, 43 i 47 FPPA, Komisija daje dodatne smjernice o postupku ispitivanja i prihvatanja bilansa, uključujući finansijske ispravke i zatvaranje.

Treći dio: Završne odredbe

Član 14. – Konsultacije između korisnika IPA III i Komisije

- (1) Korisnici IPA III i Komisija dužni su da se međusobno konsultuju prije nego što bilo koji spor koji se odnosi na implementaciju ili tumačenje ovog Sporazuma o finansiranju iznesu dalje u skladu sa članom 18.
- (2) Kada Komisija sazna za probleme u sprovođenju postupaka koji se odnose na implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju, uspostavlja sve potrebne kontakte sa korisnicima IPA III kako bi se stanje popravilo i preduzeli svi potrebni koraci.
- (3) Konsultacije mogu dovesti do izmjene i dopune, suspenzije ili raskida ovog Sporazuma o finansiranju.
- (4) Komisija redovno obavještava korisnike IPA III o realizaciji aktivnosti opisanih u Aneksu I, koje ne potpadaju pod Drugi dio ovih Opštih uslova.

Član 15. - Izmjena i dopuna ovog Sporazuma o finansiranju

- (1) Svaka izmjena i dopuna ovog Sporazuma o finansiranju biće učinjena u pisanoj formi, uključujući putem razmjene pisama.
- (2) Ako korisnici IPA III zatraže izmjenu i dopunu, zahtjev se zajednički podnosi Komisiji najmanje šest mjeseci prije namjeravanog stupanja izmjene i dopune na snagu.

- (3) Ako korisnici IPA III zatraže izmjenu i dopunu, zahtjev se zajednički podnosi Komisiji najmanje šest mjeseci prije namjeravanog stupanja izmjene i dopune na snagu.

Član 16 – Suspenzija ovog Sporazuma o finansiranju

- (1) Sporazum o finansiranju može biti suspendovan u sljedećim slučajevima:
- a) Komisija može obustaviti implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju ako bilo koji korisnik IPA III prekrši obavezu iz ovog Sporazuma o finansiranju.
 - b) Komisija može obustaviti implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju ako vodeći korisnik IPA III prekrši bilo koju obavezu utvrđenu dokumentima o procedurama i standardima navedenim u članu 18(2) FFPA, ne dovodeći u pitanje odredbe u članu 8(2).
 - c) Komisija može obustaviti implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju ako vodeći korisnik IPA III ne ispuni uslove za povjeravanje poslova implementacije budžeta.
 - d) Komisija može obustaviti implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju ako korisnici IPA III zajednički ne ispunjavaju funkcije i nadležnosti iz člana 2(l) i, kada je primjenjivo u indirektnom upravljanju, člana 7(3).
 - e) Komisija može obustaviti implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju ako bilo koji korisnik IPA III odluči da suspenduje ili prekine proces pristupanja EU.
 - f) Komisija može obustaviti implementaciju ovog Sporazuma o finansiranju ako bilo koji korisnik IPA III prekrši obavezu u vezi sa poštovanjem ljudskih prava, demokratskih principa i vladavine prava i u ozbiljnim slučajevima korupcije ili ako je korisnik IPA III kriv za ozbiljan profesionalni prekršaj koji je dokazan na bilo koji opravdan način. Razumije se da je ozbiljni profesionalni prekršaj nešto od sljedećeg:
 - kršenje važećih zakona ili propisa ili etičkih standarda profesije kojoj neko lice ili subjekat pripada, ili
 - svako nepravilno ponašanje lica ili subjekta koje utiče na njegov profesionalni kredibilitet kada takvo ponašanje predstavlja lošu namjeru ili grubu nemar.
 - g) Ovaj Sporazum o finansiranju može biti suspendovan u slučajevima više sile, kao što je definisano u nastavku. "Viša sila" znači svaku nepredviđenu i izuzetnu situaciju ili događaj izvan kontrole strana koji sprečava bilo koju od njih da ispuni bilo koju od svojih obaveza, a ne može se pripisati greškama ili nemaru sa njihove strane (ili sa strane njihovih izvođača radova, zastupnika ili zaposlenih) i pokaže se nepremostivim uprkos dužnoj pažnji. Na nedostatke u opremi ili materijalu ili kašnjenje u njihovom stavljanju na raspolaganje, na radne sporove, štrajkove ili finansijske poteškoće ne može se pozivati kao na višu silu. Neće se smatrati da je strana prekršila svoje obaveze ako je spriječena da ih ispuni u slučaju više sile o kojoj je druga strana propisno obaviještena. Strana koja je suočena sa višom silom obavještava drugu stranu bez odlaganja, navodeći prirodu, moguće trajanje i predvidljive posljedice problema, i preduzima sve mjere da štetu svede na najmanju moguću mjeru. Ako viša sila utiče samo na dio programa, suspenzija Sporazuma o finansiranju može biti djelimična. Nijedna od strana se neće smatrati odgovornom za kršenje svojih obaveza prema ovom Sporazumu o finansiranju ako je spriječena da ih izvrši višom silom, pod uslovom da preduzme mjere da štetu svede na najmanju moguću mjeru.
- (2) Komisija može suspendovati ovaj Sporazum o finansiranju bez prethodnog obavještenja.
- (3) Komisija može preduzeti bilo koju odgovarajuću mjeru predostrožnosti prije uvođenja suspenzije.
- (4) Kada se o suspenziji šalje obavještenje, ukazuje se na posljedice po ugovore o nabavkama koji su u toku ili će se potpisati, ugovore o bespovratnim sredstvima i sporazume o doprinosima.
- (5) Suspenzijom ovog Sporazuma o finansiranju ne dovodi u pitanje prekid plaćanja i raskid ovog Sporazuma o finansiranju od strane Komisije u skladu sa članom 12 i članom 17.

- (6) Strane će nastaviti implementaciju Sporazuma o finansiranju kada to uslovi dozvole uz prethodno pisano odobrenje Komisije. To ne dovodi u pitanje bilo koje izmjene i dopune ovog Sporazuma o

finansiranju, koje mogu biti potrebne da se program prilagodi novim uslovima implementacije, uključujući, ako je moguće, produženje perioda operativne implementacije i perioda izvršenja, ili prestanak ovog Sporazuma o finansiranju u skladu sa članom 17.

Član 17 - Raskid ovog Sporazuma o finansiranju

- (1) Ako pitanja koja su dovela do suspenzije ovog Sporazuma o finansiranju nisu riješena u roku od najviše 100 dana, bilo koja strana može raskinuti Sporazum o finansiranju u roku od 30 dana od dostavljanja obavještenja o raskidu.
- (2) Kada se obavještava o raskidu, ukazuje se na posljedice po ugovore o nabavci koji su u toku ili će se potpisati, ugovore o dodjeli sredstava i sporazume o doprinosima.
- (3) Raskid Sporazuma o finansiranju ne dovodi u pitanje mogućnost Komisije da izvrši finansijske korekcije u skladu sa članovima 43. i 44. FFPA.

Član 18 — Mjerodavno pravo, rješavanje sporova

- (1) Za ovaj Sporazum mjerodavno je pravo EU.
- (2) Ako se spor u vezi sa tumačenjem, primjenom ili valjanošću Sporazuma ne može riješiti mirnim putem, rješava se arbitražom u skladu sa Pravilima arbitraže PCA iz 2012. godine, uz sljedeće uslove:

(a) Sastav vijeća

Za vrijednost spora od 500.000 eura ili više: vijeće se sastoji od tri arbitra. Svaka strana imenuje jednog arbitra u roku od 40 kalendarskih dana nakon slanja obavještenja o arbitraži. Dva arbitra koje su stranke imenovale potom imenuju trećeg arbitra koji će postupati.

Za vrijednost spora ispod 500.000 eura: vijeće čini jedan arbitar, osim ako se strane dogovore drugačije.

Ako se vijeće ne sastavi u roku od 80 kalendarskih dana nakon slanja obavještenja o arbitraži, bilo koja strana može zatražiti od Sekretarijata PCA ili drugog međusobno prihvatljivog neutralnog tijela da imenuje potrebnog arbitra/potrebne arbitre.

(b) Sjedište

Sjedište arbitražnog vijeća je Hag, Holandija.

(c) Jezik

Jezik postupka biće engleski ili drugi obostrano prihvatljiv službeni jezik Evropske unije. Dokazi se mogu predložiti i na drugim jezicima, ako se strane o tome saglase.

(d) Postupak

Isključeno je pribjegavanje privremenim mjerama, intervencijama treće strane i intervencijama *amicus curiae*.

Ako strana zatraži od vijeća da informacije ili materijal tretira povjerljivo, odluka se donosi u obliku obrazložene naredbe - i nakon saslušanja druge strane (10 kalendarskih dana za podnošenje izjašnjenja). Vijeće će razmotriti razloge za zahtjev, prirodu informacija i pravo na djelotvornu sudsku zaštitu. Panel može naročito:

- učiniti objelodanjivanje podložnim određenim obavezama ili
- odlučiti protiv objelodanjivanja, ali narediti sačinjavanje verzije ili sažetka informacije ili materijala koji nijesu povjerljivi, koji sadrže dovoljno informacija da omogućiti drugoj strani da izrazi svoje stavove na smislen način.

Ako se od vijeća traži da predmet sasluša na zatvorenoj sjednici, odluka se donosi nakon saslušanja druge strane (10 kalendarskih dana za podnošenje izjašnjenja). Vijeće je dužno da uzme u obzir razloge zahtjeva i prigovore druge strane (ako ih ima).

Ako se od vijeća zatraži da tumači ili primijeni pravo Evropske unije, ono će prekinuti postupak i zatražiti od predsjednika Visokog suda u Parizu (Président du Tribunal de grande instance de Paris. 'juge d'appui'), u skladu sa članovima 1460. i 1505. Francuskog zakonika o građanskom postupku da zatraži preliminarnu odluku od Suda pravde Evropske unije u skladu sa članom 267. TFEU. Postupak pred arbitražnim tribunalom se nastavlja kada juge d'appui donese odluku. Odluka Suda pravde i juge d'appui obavezujuća je za vijeće.

Arbitražna odluka je konačna i obavezujuća za strane i moraju je bez odlaganja izvršiti.

Međutim, svaka strana može zatražiti da odluku preispita Apelacioni sud u Hagu (Gerechtshof Den Haag) na osnovu važećeg domaćeg zakona. U ovom slučaju, odluka se ne smatra konačnom do kraja ovog postupka. Odluka ovog suda je obavezujuća za vijeće.

(e) Troškovi

Troškove arbitraže čine:

- naknade i razumni troškovi arbitarara
- razumni troškovi vještaka i svjedoka koje je odobrilo vijeće i
- naknade i troškovi Sekretarijata PCA za arbitražni postupak (npr. ishrana, obezbjeđivanje službenika, prostor, prevođenje).

Naknade arbitara ne smiju premašiti:

- 30.000 EUR po arbitru ako je sporni iznos ispod 1.000.000 eura
- 15% od spornog iznosa ako je taj iznos veći od 1.000.000 eura. U svakom slučaju, naknade arbitrima ne premašuju 300.000 eura.

Troškove arbitraže snose strane podjednako, osim ako nije dogovoreno drugačije.

Strane snose svoje troškove pravnog zastupanja i ostale troškove koje su nastali po njih u vezi sa arbitražom.

(f) Privilegije i imuniteti

Dogovor o vođenju arbitraže prema Pravilima arbitraže PCA iz 2012. godine ne predstavlja i ne može se tumačiti kao odricanje od privilegija ili imuniteta bilo koje od strana, na koje one imaju pravo.

Član 19 — Restriktivne mjere

EU

(1) Definicije

- (a) "Restriktivne mjere EU" znači restriktivne mjere usvojene u skladu sa Ugovorom o Evropskoj uniji (TEU) ili Ugovorom o funkcionisanju Evropske unije (TFEU).
 - (b) "Lice pod restrikcijama" označava sve subjekte, pojedince ili grupe pojedinaca koje je EU odredila kao predmet restriktivnih mjera EU²⁸.
- (2) U svim njihovim odnosima, Strane priznaju da prema zakonu EU nikakva sredstva ili ekonomski resursi EU ne smiju biti dostupni direktno ili indirektno Licima pod restrikcijama, ili u njihovu korist.

²⁸ www.sanctionsmap.eu napominjemo da je mapa sankcija IT alat za identifikaciju režima sankcija. Izvor sankcija proizilazi iz pravnih akata objavljenih u Službenom listu (OJ). U slučaju neslaganja između objavljenog pravnog akta i ažuriranja na veb stranici verzija u OJ ima primat

- (3) Vodeći korisnik IPA III obezbjeđuje da nijedna transakcija za koju se provjerom utvrdi da se nalazi na listi sankcija EU nema direktne ili indirektne koristi od finansiranja EU. Vodeći korisnik IPA III obavezuje se da ispuniti ovu obavezu:
 - (a) pretragom na listi sankcija EU, prije stupanja u relevantne sporazume i prije plaćanja po njima, za svakog Izvođača, Korisnik granta i Krajnjeg primaoca sa kojima vodeći IPA III korisnik ima ili se očekuje da će imati direktnu ugovornu vezu (direktni primalac), kako bi se procijenilo da li je takav primalac Lice pod restrikcijama.
 - (b) pretragom ili drugim odgovarajućim sredstvima (koji mogu uključivati *ex-post* verifikaciju) na bazi pristupa zasnovanog na riziku, da nijedan subjekat koji bi indirektno primio sredstva EU nije Lice pod restrikcijama.
- (4) U slučaju da vodeći korisnik IPA III ocijeni da je bilo koji od (direktnih ili indirektnih) primalaca sredstava EU Lice pod restrikcijama, vodeći korisnik IPA III odmah obavještava Komisiju.
- (5) Ne dovodeći u pitanje obavezu iz prethodne tačke 3, ako Komisija ocijeni da korišćenje finansijske pomoći Unije u okviru IPA III rezultira ili je rezultiralo kršenjem restriktivnih mjera EU, odgovarajući iznosi neće biti prihvatljivi za finansijsku pomoć Unije u okviru IPA III. Ovo ne dovodi u pitanje bilo kakva prava koja bi Komisija mogla imati da suspenduje ili raskine mjeru pogođenu takvim kršenjem, da povрати bilo koja sredstva EU koja je dala Komisija ili da suspenduje ili raskine ovaj sporazum o finansiranju.
- (6) Određivanje popravnih mjera vrši se u skladu sa načelom srazmjernosti. Popravne mjere primjenjuju se samo na sredstva EU koja su stavljena na raspolaganje ili u korist primaoca za period tokom kojeg je ostao Lice pod restrikcijama.
- (7) Ova klauzula ne dovodi u pitanje izuzetke sadržane u Restriktivnim mjerama EU.

[MODEL]

Godišnji izvještaj o implementaciji: <Godina>

Prekogranična saradnja između korisnika IPA III:
<Korisnik X> - <Korisnik Y>

(Član XX Okvirnog finansijskog sporazuma o
partnerstvu)

Sadržaj

Rječnik akronima	3
1. Identifikacija	4
2. Pregled implementacije programa prekogranične saradnje	5
2.1 Postignuće i analiza napretka	5
2.2 Napredak postignut u implementaciji programa prekogranične saradnje	7
2.2.1 Kvantitativna analiza	7
2.2.2 Kvalitativna analiza	9
2.3 Detaljne informacije o finansijskom izvršenju programa prekogranične saradnje	9
2.4 Informacije o koracima koje su preduzele operativne strukture i/ili zajednički nadzorni odbor kako bi se obezbijedio kvalitet i djelotvornost implementacije	10
2.4.1 Monitoring i evaluacija	10
2.4.2 Nastali problemi i korektivne radnje	10
2.5 Vidljivost i publicitet	10
2.6 Korišćenje tehničke pomoći	10
2.7 Promjene u kontekstu implementacije prekograničnog programa	10
2.8 Komplementarnost sa drugim sektorskim politikama ili instrumentima	11
2.9 Uspješne priče	11

Rječnik akronima

<...>

1. Identifikacija

PROGRAM PREKOGRANIČNE SARADNJE	Naziv programa: IPA III program prekogranične saradnje <zemlja A> — <zemlja B>
	<20XX-20XX> opredjeljenje/dodjela: <iznos uključujući TA>
GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O IMPLEMENTACIJI	Izvještajna godina: <od 1. januara 20XX do 31. decembra 20XX>
	Pripremila: <ul style="list-style-type: none"> • <struktura prekogranične saradnje korisnika X> • <struktura prekogranične saradnje korisnika Y>
	Datum razmatranja godišnjeg izvještaja o implementaciji od strane Zajedničkog odbora za monitoring: <datum i vrsta postupka za njegovo usvajanje, tj. sjednica ili pisano>
	Prihvatljivo programsko područje: <...>

Pravni osnov: Član 80 IPAIII Okvirnog finansijskog sporazuma o partnerstvu

2. Pregled implementacije programa prekogranične saradnje

2.1 Postignuće i analiza napretka

<Sažetak implementacije programa tokom izvještajnog perioda, odnosno:

1. Napredak u vezi sa pozivima za podnošenje predloga projekata:

- Broj poziva čije se raspisivanje planira do kraja perioda implementacije programa i njihov okvirni raspored;
- Stanje raspisanih poziva za podnošenje predloga (broj i datum raspisanih poziva za podnošenje predloga, broj i datum okončanih poziva za podnošenje predloga, trajanje procesa evaluacije — po fazama i ukupno);
- Analiza procesa evaluacije (broj primljenih prijava, i odabranih za finansiranje i odbijenih, po tematskom prioritetu, posebnom cilju, i očekivanom rezultatu (gdje je prikladno): vrsta, uloga i zemlja porijekla podnosilaca prijava, broj odbijenih prijava u svakoj fazi procesa evaluacije i najčešći razlozi za odbijanje (vidi model tabele br. XX ispod);
- Spisak potpisanih ugovora po pozivu za podnošenje predloga i status njihove implementacije (vidi model tabele br. XX u nastavku);
- Realizovani događaji izgradnje kapaciteta za potencijalne podnosiocce zahtjeva i za korisnike bespovratnih sredstava (broj događaja, broj učesnika po vrsti događaja i zemlji, broj riješenih zahtjeva za informacijama od korisnika bespovratnih sredstava, itd.)
- Broj održanih sastanaka struktura za prekograničnu saradnju i sastanaka osoblja JTS i učinci; broj sastanaka i učinci JMC; broj tehničkih sastanaka između struktura prekogranične saradnje i učinci.>

2. Napredak u vezi sa strateškim projektima;

<Ako je relevantno, uključite i informacije o reviziji programa 2021-2027 ili o programiranju 2028-2034. >

Tabela²⁹ br.: <XX>. Lista aplikacija za CBC primljenih po pozivu za podnošenje predloga projekata, i odabranih za finansiranje i odbijenih

Referentni broj poziva za podnošenje predloga projekata	Tematski prioritet	Poseban cilj i očekivani rezultati (gdje je prikladno)	Naziv	Vrsta, uloga i zemlja porijekla: Svih aplikacija	Zahtijevani iznos granta EU	Administrativna provjera (Da/Ne)	Ocjena kvaliteta (Da/Ne)	Odabran (Da/Ne)	Razlog odbijanja

Tabela³⁰ br.: <XX>. Spisak potpisanih prekograničnih ugovora po pozivu za podnošenje predloga projekata i status njihove implementacije

Referentni broj poziva za podnošenje predloga projekata: < >							
Tematski prioritet: < >							
Broj ugovora	Naziv	Naziv, vrsta i zemlja porijekla koordinatora i korisnika	Kratke informacije o projektu (posebni ciljevi/ishodi i očekivani rezultati/učinci)	Datum početka i završetka	Ukupni prihvatljivi troškovi i vrijednost granta EU	Glavna dostignuća do danas	Komentari ³¹

²⁹ Jedna tabela po pozivu za podnošenje predloga projekata

³⁰ Jedna tabela po pozivu za podnošenje predloga projekata

³¹ Referencu na status implementacije kao "završen", "u toku" ili "treba da počne" treba uključiti u ovu kolonu

2.2 Napredak ostvaren u implementaciji programa prekogranične saradnje

<Vrlo kratka prezentacija tematskih prioriteta, specifičnih ciljeva i očekivanih rezultata programa CBC, zajedno sa sažetim opisom ostvarenog napretka u implementaciji programa prekogranične saradnje i što je najvažnije u postizanju posebnih ciljeva i očekivanih rezultata po tematskim prioritetima (uključujući prioritet tehničke pomoći), i iz kvantitativne i iz kvalitativne perspektive, ukazujući na napredak u odnosu na ciljeve.>

2.2.1 Kvantitativna analiza

<Informacije o napretku ostvarenom u implementaciji prekograničnog programa sa naglaskom na indikatore i ciljne vrijednosti na nivou i projekata i programa.

Analiza postignuća mjerenih učincima, ishodima i uticajem, kao i finansijskim i procesnim indikatorima. Indikatori će biti razvrstani prema polu, ranjivim grupama i starosti, gdje je to moguće.

Ukoliko podaci o uspješnosti još nisu dostupni, treba dati informacije o tome kada će postati dostupni i kada će biti uključeni u godišnji izvještaj o implementaciji. Osim toga, informacije treba prezentirati uz pomoć grafikona i dijagrama.

Molimo vas da u nastavku pogledate model tabele indikatora (učinak, ishod i uticaj) sa primjerom po tematskom prioritetu programa, posebnim ciljem i rezultatom.>

Tabela br.: <XX>. Zbirni podaci³² na nivou programa na osnovu informacija prikupljenih iz projekata

Tematski prioritet: <...> Poseban cilj: <...> Rezultat ³³ : .>												
Naziv i vrsta ³⁴	Definicija	Polazna vrijednost		Ključni događaji				Zbirna vrijednost na dan 31. dec. 202X.	Cilj		Izvor informacija	Nadležnost za prikupljanja informacija i učestalost
		Vrijednost	Godina	Vrijednost	Godina	Vrijednost	Godina		Vrijednost	Godina		
(%) studenata (razvrstano prema polu) koji su zaposleni (indikator ishoda)	(%) mladih muškaraca i žena sa stečenim srednjim obrazovanjem koji su našli zaposlenje u roku od godine dana nakon završetka školovanja	50 %	2021.	60%	2023.	65%	2027.		70 %	2029.	Statistika Zavoda za zapošljavanje	Korisnici granta Kvartalno

³² Većinu podataka treba izvući iz regionalnog Sistema monitoringa

³³ U nekim slučajevima, oblast politike regionalnog sistema monitoringa može biti relevantnija

³⁴ Svaki indikator se identifikuje kao indikator uticaja, ishoda ili učinka

2.2.2. Kvalitativna analiza

<Kvalitativna analiza napretka (konceptualni napredak i usavršavanje intervencija) ostvarenog u implementaciji programa prekogranične saradnje, uključujući analizu uticaja programa na prihvatljivo područje, sa geografskim opsegom (koncentracija/harmonična disperzija), razlikovanjem po habitatu (ruralan/urban) i vrstom korisnika (lokalne vlasti³⁵/druga pravna lica).

Objasnite kako je program doprinio ili će doprinijeti podsticanju održivog fokusiranog razvoja, povećanju prosperiteta i izgradnje povjerenja među zajednicama, i unaprjeđenju regionalne saradnje i dobrosusjedskih odnosa, kao i kako to možete izmjeriti ili pokazati.

Opišite kako su strukture prekogranične saradnje i određena posrednička tijela vodili evidenciju o učenju koje se dešava tokom perioda implementacije programa, na primjer, za uspostavljanje i rad funkcionalnih sistema za prikupljanje podataka (i za statističke i za administrativne svrhe).

Za kvalitativnu analizu, programske strukture bi trebalo da koriste podatke koji pružaju informacije o stavovima, mišljenjima ili zapažanjima ljudi. Ovi podaci se uglavnom prikupljaju kroz evaluacije, nalaze monitoringa posjeta, intervjua, sastanaka, fokus grupa, ispitivanja javnog mnjenja, anketa, itd. Na kraju, elaborirajte o tome kako se međusektorska pitanja (naročito ona relevantna za kohezionu politiku: jednake mogućnosti, jednakost muškaraca i žena, održivi razvoj i borba protiv diskriminacije) prostiru kroz dizajn poziva za podnošenje predloga projekata i implementaciju ugovora o bespovratnim sredstvima>

2.3 Detaljne informacije o finansijskom izvršenju programa prekogranične saradnje

<Detaljne informacije o ugovaranju i, pod indirektnim upravljanjem, isplati godišnjih dodjela sredstava po tematskom prioritetu i vrsti korisnika granta, uključujući projektne partnere (sukorisnike).

<Analiza sljedećih faktora:

- Finansijski status
- Informacije o sufinansiranju
- Faktori koji su ometali i/ili odlagali finansijsko izvršenje
- Faktori koji su imali pozitivan uticaj na finansijsko izvršenje.>

Model tabele o finansijskom izvršenju ugovora prekogranične saradnje u implementaciji tokom izvještajnog perioda:

<Tabela br.: XX>

Tematski prioritet: < .>						
Broj ugovora	Nazivi, vrsta i zemlje porijekla koordinatora i sukorisnika	Datum početak i završetka	Procijenjeni ukupni prihvatljivi troškovi i vrijednost granta EU	Kumulativna vrijednost isplata	Procenat izvršenih plaćanja ³⁶	Comments>

³⁵ U ovom odjeljku takođe treba opisati sve što su strukture za međusobnu saradnju ili upravljačko tijelo sproveli ili preduzeli za uvođenje u glavni tok tematskog klastera br. 5 (tj. da ojačaju kapacitete obje vlasti koje učestvuju u implementaciji programa)

³⁶ [Kumulativna vrijednost isplata/vrijednost granta EU] x 100

2.4. Informacije o koracima koje su preduzele strukture prekogranične saradnje i/ili zajednički odbor za monitoring kako bi se obezbijedili kvalitet i djelotvornost implementacije

2.4.1 Monitoring i evaluacija

<Mjere monitoringa koje preduzimaju strukture prekogranične saradnje ili zajednički odbor za monitoring, uključujući aranžmane za prikupljanje podataka, reviziju izvještaja o ugovorima o bespovratnim sredstvima, nalaze i praćenje preporuka posjeta za monitoring.

U programima koji se sprovode pod indirektnim upravljanjem, priprema, izvođenje, nalazi, preporuke i praćenje mjera evaluacije koje preduzima upravljačko tijelo (vidi član 56 FFPA).
U programima koji se sprovode pod direktnim upravljanjem, podrška, nalazi, preporuke i praćenje mjera evaluacije koje je preduzela Komisija.>

2.4.2. Nastali problemi i korektivne radnje

<Sažetak svih značajnih problema nastalih u implementaciji programa i obezbjeđivanju održivosti, kao i svih preduzetih korektivnih radnji i preporuka za dalje djelovanje.

Preporuke za (dalje) korektivne radnje.>

Kada se program realizuje u indirektnom upravljanju, potencijalna pitanja u upravljanju programom moraju se takođe istaći, poput eventualnih značajnih nastalih problema u izvršavanju povjerenih poslova, npr. kašnjenja u ugovaranju, i preduzete/planirane naknadne mjere.

2.5 Vidljivost i publicitet

<Mjere preduzete kako bi se osigurala vidljivost i publicitet programa (tj. plan komunikacije i vidljivosti, vidi član 76 FFPA), uključujući promotivne materijale, praćenje pres klipinga, oglašavanje u masovnim medijima, primjere najbolje prakse, isticanje značajnih događaja kao što su radionice, konferencije, okrugli stolovi, forumi, Dan evropske saradnje, Evropska sedmica regiona i gradova i sajmovi projekata; održavanje baze podataka potencijalnih aplikacija, veb stranice programa, stranice društvenih medija, itd.>

2.6 Korišćenje tehničke pomoći

<Detaljno objašnjenje korišćenja tehničke pomoći i svih značajnih problema nastalih u implementaciji budžeta TA. Konačno, analiza pokazatelja učinka, ishoda i uticaja TAGC mora biti predstavljena na sličan način kao u prethodnom odjeljku 2.2.1.>

2.7 Promjene u kontekstu implementacije prekograničnog programa

<Ako je relevantno, opis bilo kojeg elementa koji ima direktan uticaj na implementaciju programa, a da ne proizilazi direktno iz pomoći programu, (npr. zakonodavne promjene, relevantne društveno-ekonomske promjene, itd.)>

2.8 Komplementarnost sa drugim sektorskim politikama ili instrumentima

<Sažetak stvarne koordinacije i usklađenosti programa sa drugim IPA programima, programima transnacionalne saradnje, programima država članica EU i nacionalnim programima ili inicijativama dostupnim u prihvatljivom području. Koordinacija i usklađenost programa sa drugim politikama Zajednice, i što je najvažnije sa makroregionalnim strategijama EU. Komplementarnost sa drugim finansijskim instrumentima, međunarodnom pomoći i/ili regionalnim politikama EU (npr. Ekonomski i investicioni plan za Zapadni Balkan, Zelena agenda Zapadnog Balkana i Agenda Zapadnog Balkana za inovacije, istraživanje, obrazovanje, kulturu, mlade i sport).>

2.9 Uspjezne priče

<Opišite u smislu postignutih rezultata jedan, ali bilo bi poželjno dva primjera CBC operacija čiji je period implementacije završio tokom izvještajnog perioda i koji bi se prema sljedećim parametrima mogli smatrati uspješnom pričom:

- Prava dimenzija CBC (molimo naznačite koja je definicija CBC korišćena za procjenu predloga projekata, kao što je navedeno u relevantnim smjernicama za podnosiocima prijave: a) „*zajednička realizacija aktivnosti od strane partnera koje rezultiraju intenziviranjem prekograničnih veza i održivim prekograničnim partnerstvom i/ili uklanjanjem prekograničnih prepreka održivom socio-ekonomskom razvoju*” ili b) *zajednička realizacija aktivnosti od strane partnera koje rezultiraju intenziviranjem prekograničnih veza i održivim prekograničnim partnerstvom i/ili uklanjanjem prekograničnih prepreka održivom socio-ekonomskom razvoju*).
- Istinski uticaj CBC: bolji susjedski odnosi i korist za ljude sa obje strane na način na koji „nacionalni projekat“ ne bi uspio.
- Inovativno: po oblastima, prema uključenim partnerima ili primijenjenim aktivnostima i metodama.
- Efikasno: Rezultati postignuti na vrijeme i u skladu sa planiranim budžetom.
- Dobra diseminacija: vidljivost, mogućnost kopiranja, multiplikativni i/ili efekti prelijevanja.
- Dobri izgledi za održivost: vjerovatni benefiti nakon završetka projekta i dugotrajno partnerstvo.>

< Priče bi mogle imati sljedeću strukturu:

sentence Primamljiva rečenica koja sumira uspjeh

projekta

Kontekst

Opis konkretnog obrađenog problema

Ideja iza projekta

Predloženo rješenje

Tri primjera preduzetih aktivnosti

Dokaz uspjeha

Vizija

Gdje pronaći više informacija (npr. veb stranica)

Kontakt podaci partnera CBC >

Anex A (1) do: Finijski izvještaj – Ukupni bodovi
po članku 6(1)(3)(a) FFPR
po članku 6(1)(3) FFPR

Finijski izvještaj korisnika IPA II (*)

Referenca programa	Referentni OPI/IS broj, projekatna ili financijska sredstva	Budžet programa	Ložne upotrebe aktivnosti																	Kontinuirano povećanje				Bilansni bilanci doprinosa EU			Ukupno kao iznosna projekcijska sredstva																			
			Ukupni odgovorni iznosi			Odgovorni %			Ukupni odgovorni iznosi po završetku			Odgovorni %			Ukupni iznosi isplaćeni			Isplaćeno u %			Ukupno prihvatiti troškovi			Troškovi %				Ukupno otvoreno predfinanciranje			Ostvarena predfinanciranja %			Glasa	Neprihvatiti	Pravni	Bez kontakta	Ukupno	Ukupno kao % bodova							
			4a	4b	4c	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c	9a	9b	9c	10a	10b	10c	11a	11b	11c		12a	12b	12c	13a	13b	13c													
			1a	1b	1c	2a	2b	2c	3a	3b	3c	4a	4b	4c	5a	5b	5c	6a	6b	6c	7a	7b	7c	8a	8b	8c		9a	9b	9c	10a	10b	10c	11a	11b	11c	12a	12b	12c	13a	13b	13c				
AAP 2022	JAD-XXXXXX																																													
CBC ANBB 2021	JAD-XXXXXX																																													

(*) Dovoljan finansijski izvještaj treba podijeliti do 15. listopada na kumulativnim podacima po stanju na dan 31. prosinca za prethodne finansijske godine
(**) Finansijski izvještaj za cijelo od 12 mjeseci treba dostaviti do 31. siječnja za kumulativnim podacima po stanju na dan 30. siječnja.
3a, 3b je podizano WFO za korisnika PA II uzimajući u obzir da je glavni finansijski izvještaj objavljen putem web i ostali u skladu sa člankom 6(1)(3) FFPR.

Aneks IV(b): Godišnji finansijski izvještaj - pojedinačni program EU
doprinos po članu 61(2)(a) FFPA

IPA III korisnik Godišnji finansijski izvještaj (*)

Referenca programa	Referentni OPSYS broj Sporazuma o finansiranju	Doprinos EU budžetu programa	Lokalne ugovorene aktivnosti									
			Ukupan ugovoreni iznos	Ugovoreno %	Ukupan opozvani iznos po zatvaranju	Opozvano %	Ukupan iznos isplaćen	Isplaćeno %	Ukupno priznati troškovi	Troškovi %	Ukupno otvoreno pred finansiranje	Otvoreno pred finansiranje %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
				4/3*100%		6/4*100%		8/4*100%		10/4*100%		12/4*100%
AAP 2022	JADJ-XXXXX											
Action 1	ACT-XXXXX											

(*) 15. februar

, dolje potpisani _____ NAO za korisnika IPA III _____, ovim izjavljujemo da je gornji finansijski izvještaj/izjava potpun, tačan i istinit u skladu sa članom 61(5) FFPA

Aneks IV(c), godišnji obračunski izvještaj sa presjekom na kraju godine prema članu 61(1) FFPA

Korisnik IPA III godišnji obračunski izvještaj sa presjekom na kraju godine (*)

Odluka EU	Ugovor EU	Naziv	Referenca lokalnog ugovora	Izvođač/ Obrazac pravnog lica (LEF)	Vrsta ugovora	Datum potpisivanja ugovora	Datum početka implementacije ugovora	Datum završetka implementacije ugovora	Status ugovora	IPA EU – početna vrijednost ugovora	IPA EU – sadašnja vrijednost ugovora	IPA EU – isplaćeni iznos	RAL	IPA EU - Povračaj	IPA EU – Predfinansiranje plaćeno	IPA EU – Predfinansiranje odobreno	IPA EU - Predfinansiranje otvoreno	IPA EU – Neplaćeni nastali i prihvaćeni troškovi	IPA EU – Trošak u toku rada – iznos facture (prije procjene prigvatljivog iznosa)
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20

Ja, dolje potpisani _____ NAO za korisnika IPA III _____, ovim izjavljujemo da je gornji finansijski izvještaj/izjava potpun, tačan i istinit u skladu sa članom 61(5) FFPA

Aneks IV(d) – plan predviđenih isplata
prema članu 4(2) FA GC

Podaci na dan: Korisnik IPA III Plan predviđenih isplata

Referenca programa	Referentni OPSYS broj Sporazuma o finansiranju	Plan predviđenih isplata (dodajte godine po potrebi)																	
		Mjesečno predviđene isplate (za zahtjeve za isplatom – 12 mjeseci za prvi zahtjev za predfinansiranje/ 14 mjeseci za naknadno predfinansiranje;za godišnji finansijski izvještaj i predviđanje vjerovatnih zahtjeva za plaćanje: 24 mjeseca																	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	Ukupno za 12 mjeseci	13	14	Ukupno za 14 mjeseci	15-24	Ukupno za 24 mjeseca
AAP 2021	JAQ.XXXXXX																		
CBC AA/BB (dodjela sredstava za 2024.)																			
MAAP Životna sredina																			

* Kolone O do Q da se koriste za naknadno predfinansiranje

* Kolone O do S da se koriste za godišnji finansijski izvještaj i plan vjerovatnih zahtjeva za plaćanje sredstava

IPA III Sporazum o finansiranju prekogranične saradnje - Aneks IV Finansijski izvještaj (v. jul 2022.)

Aneks IV(e) - Plan vjerovatnih zahtjeva za plaćanjem
po članu 33(3) FFPA

Podaci na dan _____ Korisnik IPA III Plan vjerovatnih zahtjeva za plaćanjem

Referentni OPSYS broj Sporazuma o finansiranju ili ekvivalent	Referenca programa	Stupanje na snagu SoF	Rok za ugovaranje	Rok za operativnu implementaciju	Dodjela sredstava iz lokalnog budžeta u EUR	Sredstva EU uplatila EK u EUR	RAL na 31-12-21 U EUR	Zahtjevi za sredstva prema EU u EUR	Ukupan plan 202X-202Y	202X Plan (po mjesecima)																																			
										Ukupno 202X	01-202X	02-202X	03-202X	04-202X	05-202X	06-202X	07-202X	08-202X	09-202X	10-202X	11-202X	12-202X	Ukupno 202Y	01-202Y	02-202Y	03-202Y	04-2024																		
1	2	3	4	5	6	7	8=6-7																																						
	NP 2012																																												
Ukupno od IPA I programa																																													
	2015 AAP-Obj1Obj2: (IMBC)																																												
	CBC 2016 AA-BB																																												
MAAP Životna sredina																																													
Ukupno od IPA II programa																																													
	2021 AAP (IMBC)																																												
Ukupno od IPA III programa																																													
Ukupno od IPA I & IPA II & IPA III programa																																													
LBA odgovara ukupnom doprinosu EU za IMBC do roka za ugovaranje; nakon roka za ugovaranje odgovara ukupnom ugovorenom iznosu																																													

Ključni podaci

Za svaki lokalni ugovor potrebne informacije su:

1. Odluka EU

Referenca programa, npr. Godišnji akcioni program 2022.

2. Ugovor EU

Referentni OPSYS broj Sporazuma o finansiranju, npr. 2014/031-878

3. Naziv

Naziv lokalnog ugovora

4. Referentni broj lokalnog ugovora

5. Izvođač/Obrazac pravnog lica (LEF)

6. Vrsta ugovora

Npr. g rant, usluga, nabavka, radovi, bratimljenje

7. Datum potpisivanja ugovora

Datum kada posljednja strana potpiše ugovor

8. Datum početka implementacije ugovora

Datum potpisa izvođača, datum potpisa za javnog naručioca, datum kada ugovor stupa na snagu i datum početka implementacije ugovora su različiti koncepti, koji svi mogu biti istog dana ili mogu biti na različite dane.

Konkretno, datum početka implementacije ugovora (= prvi dan na koji mogu nastati prihvatljivi troškovi po Sporazumu) može biti utvrđen nakon što je ugovor potpisan putem odgovarajuće klauzule u ugovoru, Administrativnoe naredbe, itd. Vaš sistem može zadržati sve ove datume; ali za potrebe izvještaja sa presjekom na kraju godine kritičan datum je datum početka implementacije.

9 Datum završetka implementacije ugovora

Prilagođeno izmjenama i dopunama gdje je relevantno. Ovo obično nije isto što i krajnji datum za završetak gdje to uključuje vrijeme za fakturisanje, garanciju Datum završetka implementacije ugovora je posljednji dan kada mogu nastati prihvatljivi troškovi po ugovoru. Ugovor može omogućiti dodatno vrijeme za finalizaciju administracije ugovora ili period između privremenog i konačnog prihvatanja obavljenog posla; ali ovo dodatno vrijeme nije relevantno za izvještaj sa završnim datumom na kraju godine.

10. Status ugovora

OTVOREN, ZATVOREN, ZAVRŠEN, NIJE ZAPOČET (ako je datum početka aktivnosti nakon presjeka

11. IPA EU - Početna vrijednost ugovora

Početni iznos pravne obaveze dijela IPA (finansiranje EU).

12. IPA EU - Trenutna vrijednost ugovora

Iznos nakon izmjena i dopuna (gdje je relevantno)

Trenutna vrijednost ugovora će uključivati svaku promjenu ugovorenih iznosa putem dodatka kojim se mijenja ugovor.

13. IPA EU - Uplaćeni iznos

Ukupan iznos plaćen po ugovoru; tj. predfinansiranje + iznos direktno plaćenih faktura - povraćaj).

14. RAL

'Reste à liquider' je 'Izvanredna posvećenost'

Iznos koji je opredijeljen, ali još nije isplaćen korisnicima i izvođačima iz IPA iznosa EU.

15. IPA EU - Povraćaj

Ukupna vrijednost povraćaja (i povraćaja predfinansiranja i povraćaja izdataka) izvršenih prema ugovoru (gdje je relevantno).

Povraćaj će obično biti od predfinansiranja. Povraćaji predfinansiranja su čisto gotovinski transferi, koji nemaju uticaja na ukupne troškove. Povremeno će povraćaji biti povraćaji plaćanja za izdatke, koji su prvobitno prihvaćeni kao prihvatljivi, ali su naknadno odbijeni na osnovu novih informacija. Povraćaj izdataka će smanjiti ukupne prijavljene troškove po ugovoru (pogledajte tačku 19.).

16. IPA EU - Predfinansiranje isplaćeno

Ukupna vrijednost predfinansiranja isplaćenog prema ugovoru (gdje je relevantno). Predfinansiranje je isplata čija je namjera da korisniku omogući premošćavanje, tj. gotovinski avans. Kao takav, plaća se prije isporuke roba i usluga (u slučaju ugovora o nabavci) i prije nastanka prihvatljivih troškova od strane korisnika (u slučaju ugovora o bespovratnim sredstvima). Predfinansiranje se priznaje u bilansu stanja kada se gotovina prenese primaocu.

17. IPA EU - Predfinansiranje odobreno

Ukupna vrijednost predfinansiranja je odobrena.

Plaćanje predfinansiranja se priznaje kao imovina. U skladu sa relevantnim računovodstvenim pravilom, predfinansiranje kao imovina se generalno prestaje priznavati (tj. izmiruje/umanjuje) na sljedeći način:

- ako iznos privremene/konačne fakture ili potraživanja troškova, ili njegov dio, opravdava korišćenje predfinansiranja, onda će validacija ovih prihvatljivih troškova dovesti do odobrenja predfinansiranja;*

- *ako korisnik ne koristi (dio) predfinansiranja, tada će iznos predfinansiranja biti djelimično ili u potpunosti povraćen od korisnika.*

18. IPA EU - Otvoreno predfinansiranje

Ukupni iznosi iz tačaka 16 i 17 daće ukupno otvoreno (neodobreno) uplaćeno predfinansiranje u okviru programa, tj. uplaćeno predfinansiranje – odobreno predfinansiranje

19. IPA EU – Priznati troškovi

Ukupni prihvatljivi troškovi nastali, prihvaćeni, plaćeni (direktno plaćanje troškova plus odobrenje predfinansiranja po ugovoru) i dokazani pratećom dokumentacijom

Izračunavaju se sljedećom formulom: 19 = 12 (IPA EU - trenutna vrijednost ugovora) - 14 (RAL) - 18 (IPA EU - Otvoreno predfinansiranje) - 15 (IPA EU — Povraćaj) Molimo uključite u obračun „IPA EU — Priznati trošak“ samo povraćaje izdatak koji smanjuju priznate troškove (+19 bis (IPA EU — nastali i prihvaćeni troškovi koji još nisu plaćeni) — SAMO ako niste u mogućnosti da implementirate odvojenu kolonu 19 bis u izvještaju)

Troškovi će predstavljati prihvatljivu vrijednost posla koji su:

- *nastali po ugovoru, prihvaćeni, plaćeni od strane javnog naručioca (direktno ili putem odobrenog predfinansiranja) i dokazani pratećim dokumentima,*
- *nastali i plaćeni od strane izvođača (gdje je relevantno - podizvođačima ili od strane korisnika bespovratnih sredstava, na primjer) i prihvaćeni i plaćeni od strane javnog naručioca; U slučaju privremenih troškova razumije se da konačno prihvatanje zavisi od konačnog ishoda ugovora.*

Napominjemo da:

- *Obračunati troškovi (procijenjena vrijednost obavljenog posla, ali još nefakturisana) nisu*
- *Opredijeljeni, ali neplaćeni iznosi nisu troškovi za potrebe ovog izvještaja.*
- *Predfinansiranje plaćeno ili od strane javnog naručioca ili izvođača (gdje je relevantno) nije trošak.*

19 bis. IPA EU — Nastali i prihvaćeni troškovi, ali još nisu plaćeni

Primjeri su:

- *fakture u toku rada koje su potvrđene tačne (nastale i prihvaćene), ali koji će biti isplaćene tek u narednom izvještajnom periodu ili*
- *zadržani novac.*

Napominjemo: Ako - npr. iz tehničkih razloga – nijeste u stanju da implementirate ovu kolonu u svom izvještaju, molimo dodajte odgovarajuće iznose izuzetno direktno u kolonu 19 navodeći razlog za njihovo uključivanje ovako: 'Kolona 19 uključuje troškove koji su nastali, prihvaćeni, ali još nisu plaćeni, u iznosu od '(...)', iz sljedećeg razloga: '(...)' ili nas u posebnom pismu obavijestite o relevantnim iznosima po pojedinačnom ugovoru.

Dalje napominjemo da obratite pažnju da se iznosi umetnuti u ovu kolonu smatraju troškom koji je nastao i prihvaćen samo u svrhu ovog izvještaja sa

presjekom na kraju godine, ali ne i u svrhu Godišnjeg finansijskog izvještaja ili Zahtjeva za sredstvima gdje treba uzeti u obzir samo priznate troškove (nastale, prihvaćene, plaćene i dokazane pratećim dokumentima).

Kada su troškovi prijavljeni fakturom (obično nabavke)

20. Troškovi u toku rada - Iznos fakture (prije procjene prihvatljivog iznosa)

Fakture i izvještaji primljeni, ali još nisu odobreni.

Tamo gdje nema faktura i troškovi se identifikuju iz finansijskog izvještaja (obično su to grantovi, nepovratna sredstva)

20. Troškovi u toku rada - Iznos finansijskog izvještaja (prije procjene iznosa)

Izvještaji primljeni, ali još nisu odobreni.

Aneks V Sporazuma o finansiranju Minimalna specifikacija računovodstvenog sistema zasnovanog na obračunskom načelu

Računovodstveni sistem korisnika IPA III mora da ispunjava sljedeće uslove:

1. Odražava organizacionu strukturu uspostavljenu za sisteme interne kontrole koji su prilagođeni obavljanju zadataka. Naročito prije nego što se operacija odobri, svi aspekti (I operativni i finansijski) operacije moraju biti provjereni od strane članova osoblja koji nisu onaj koji je pokrenuo operaciju. Osoba koja se bavi verifikacijom ne može biti podređena inicijatoru transakcije.
2. Uključuje revizorski trag za sve transakcije i izmjene.
3. Posjeduje adekvatnu fizičku i elektronsku bezbjednost uključujući sisteme za rezervnu kopiju i povraćaj podataka.
4. Računovodstveni sistem treba da sadrži najmanje sljedeće informacije o lokalnim ugovorima kojima se upravlja u okviru svakog programa:
 - (a) Referenca ugovora;
 - (b) Vrijednost ugovora uključujući sve izmjene;
 - (c) Datumi potpisivanja ugovora (obje strane);
 - (d) Datum početka implementacije ugovora;

Ovo je dodatak datumu potpisivanja ugovora i može se razlikovati od njega, kao kada se datum početka ugovora daje nakon potpisivanja ugovora putem Administrativne naredbe.

- (e) Datum završetka implementacije ugovora uključujući sve izmjene i dopune;

Ovo je krajnji datum kada mogu nastati prihvatljivi troškovi. Ne uključuje garantni period ili vrijeme dozvoljeno za pripremu izvještaja od strane izvođača.

- (f) Ukupno isplaćen iznos (gotovina) po ugovoru;
- (g) Predfinansiranje plaćeno po ugovoru;

Izričito priznavanje i evidentiranje u bilansu stanja predfinansiranja obavezanog ugovorom.

(h) Priznati trošak - direktno (po ugovoru)

Izričito priznavanje troška kao naknade rashoda za godinu. Neka plaćanja će direktno pokriti već nastale troškove. Predfinansiranje nije uključeno. Ona mogu biti konačne isplate kada je predfinansiranje već odobreno ili privremena plaćanja kada je prethodno finansiranje odobreno ili kada ugovor ne uključuje obezbjeđivanje predfinansiranja.(i) Priznati trošak -indirektan (po ugovoru)

(i) Priznati trošak -indirektan (po ugovoru)

Izričito priznavanje troška kao naknade rashoda za godinu. Neke fakture ili zahtjevi za troškove koje podnese korisnik granta ili izvođač radova odnose se na troškove koji su pokriveni predfinansiranjem isplaćenim ranije u periodu implementacije sporazuma o bespovratnim sredstvima ili ugovora. U ovim slučajevima, izvršeno plaćanje će biti manje od prijavljenih troškova. Može čak biti nula ako su svi troškovi pokriveni predfinansiranjem (sigurno će biti nula ako prijavljeni troškovi nisu dovoljni da apsorbiraju predfinansiranje i izda se nalog za povraćaj neiskorišćenog salda predfinansiranja.) U svim takvim slučajevima sistem bi trebalo da evidentira punu vrijednost prijavljenih prihvatljivih troškova kao rashode za godinu i umanjuje saldo predfinansiranja za iznos troškova koji se prebija sa predfinansiranjem prilikom utvrđivanja iznosa za plaćanje.

(j) Nalozi za povraćaj radi umanjenja predfinansiranja (po ugovoru)

Priznavanje umanjenja predfinansiranja u bilansu stanja nakon povraćaja neiskorišćenog predfinansiranja.

(k) Nalozi za povraćaj radi umanjenja troškova (po ugovoru)

Kada se izvrši povraćaj troškova koji su ranije prihvaćeni - moguće nakon istrage za prevaru. U takvim slučajevima evidentirani troškovi za godinu moraju se umanjiti ako je trošak prihvaćen u istoj godini u kojoj je naknadno povraćen; ili prihod mora biti evidentiran ako je trošak prihvaćen u godini koja prethodi godini povraćaja

(l) Datum fakture dobavljača za svaku fakturu ili drugi dokument praćen finansijskim izvještajem koji dovodi do priznatih troškova

(m) Informacije o kontekstu povraćaja neprihvatljivih troškova i povraćajima

.